

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

GERDA MIKALAUSKAITĖ
(BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA, BKvmis24-1)

LAISVĖS ATĖMIMAS IKI GYVOS GALVOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Renata Marcinauskaitė

Vilnius, 2026 m.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSMĖS VIETA BAUSMIŲ SISTEMOJE IR JOS TEISINIO REGULIAVIMO RAIDA LIETUVOJE	9
1.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinio reguliavimo raida Lietuvoje.....	9
1.1.1. Mirties bausmės taikymo pagrindai užsienio valstybėse.....	9
1.1.2. Mirties bausmės ypatumai ir panaikinimo Lietuvoje pagrindai	13
1.1.3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinio reguliavimo istorinė raida	16
1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių aspektu ²⁰	
1.3. Lietuvos valstybės veiksmai po Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje <i>Matiošaitis prieš Lietuvą</i>	23
2. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS PAKEITIMO TERMINUOTA LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME SĄLYGOS	28
2.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę sąlygos	28
2.1.1. Formalaus 20 metų bausmės atlikimo kriterijaus taikymo problematika.....	29
2.1.2. Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos, elgesio bausmės atlikimo metu ir bausmės įtakos jam vertinimas	31
2.1.3. Žalos atlyginimo klausimai	39
2.2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuotu laisvės atėmimu ypatumai užsienio valstybėse.....	42
2.2.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Vokietijos Federacinėje Respublikoje.....	42
2.2.2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Prancūzijos Respublikoje	44
2.2.3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Suomijos Respublikoje.....	45
2.2.4. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Italijoje	46
2.2.5. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Nyderlandų Karalystėje.....	47
3. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSMĖS PERŽIŪROS IR PAKEITIMO TERMINUOTA LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME MODELIAI.....	50
3.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros modeliai	50

3.1.1. Laisvės atėmimo iki gyvos bausmės pakeitimo kita bausme modelis	50
3.1.2. Lygtinio paleidimo bausmės peržiūros modelis	51
3.1.3. Mišrus modelis	53
3.2. Tinkamiausio laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo modelio beieškant 57	
IŠVADOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS	62
ANOTACIJA	70
ANNOTATION	71
SANTRAUKA	72
SUMMARY	74
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	76

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

EŽTK, Konvencija – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

LR KT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

Deklaracija – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

JT – Jungtinės Tautos

Paktas – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

BVK – Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas

Teisingumo ministerija – Lietuvos teisingumo ministerija

Aiškinamasis raštas – Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3601 straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 1671 straipsniu įstatymo projektų“

Kalėjimų tarnyba – Lietuvos kalėjimų tarnyba

Vokietija – Vokietijos Federacinė Respublika

Prancūzija – Prancūzijos Respublika

Suomija – Suomijos Respublika

Nyderlandai – Nyderlandų Karalystė

Probacijos įstatymas – Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas

IVADAS

Temos aktualumas. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės tema yra jautri ir aktuali tiek visuomeniniu, tiek kriminologiniu požiūriu, kadangi tai yra griežčiausia galima bausmė asmeniui už padarytą nusikaltimą. Asmuo įkalinamas iki gyvos galvos už sunkius, labai sunkius ar žiaurius nusikaltimus, kaip pavyzdžiui nužudymai ar smurtas prieš vaikus, todėl visuomenėje vyrauja pasipiktinimo, baimės ir net keršto emocijos, norint asmenį nubausti ar pamokyti. Dažniausiai visuomenė priešišškai vertina bet kokias reformas, susijusias su bausmių švelninimu ar net išleidimu į laisvę, nusikaltimą padariusius asmenis. Žmonėms svarbu, kad kaltininkas būtų nubaustas atitinkama nusikaltimo dydžiui/žiaurumui bausme. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse¹ numatyta bausmės paskirtis yra ne tik nubausti asmenį, bet ir paveikti jį, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Kriminologiniu požiūriu asmens įkalinimas iki gyvos galvos be galimybės išeiti į laisvę prieštarauja ne tik bausmės paskirčiai, bet ir tikslui – asmens resocializacijai. Kaltininkui turi būti suteikta galimybė pakeisti savo gyvenimo būdą. Valstybės teisinėje sistemoje nesant tokios galimybės valstybė pasmerkia žmogų ir panaikina viltį, kad asmuo gali pasikeisti. Kaltininkams, kurie pasmerkti kalėti iki gyvos galvos dažnai atsiranda psichologiniai sutrikimai (depresija, šizofrenija), nenoras gyventi. 2017 m. gegužės 23 dieną Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą*² nustatė, kad Lietuvos įstatymai, kuriuose nenumatyta asmenų, kalinčių iki gyvos galvos išleidimas į laisvę, pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 3 straipsnį ir traktavo kaip orumą pažeidžiantį, atimantį viltį bei žeminantį elgesį su kaliniais. Po šio sprendimo Lietuvos valstybė buvo įpareigota pradėti reformą ir pakeisti įstatymus, kurie numatytą galimybę asmenims, įkalintiems iki gyvos galvos išeiti į laisvę. Lietuvos valstybei, pakeitus BK 51 straipsnio dispoziciją, įtvirtino galimybę asmenims, kuriems paskirta bausmė kalėti iki gyvos galvos, po dvidešimties metų kalėjimo peržiūrėti ir išnagrinėti klausimą dėl bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme. Visgi ši procedūra nėra paprastai taikoma, kadangi yra vertinamas kaltininko elgesys bausmės atlikimo metu, jo nusikalstamo elgesio rizika, bausmės tikslai bei atliktos bausmės poveikis, reikšminga padarytos žalos dalis ir ar įsipareigoja ją atlyginti visiškai. Šiame darbe svarbu išnagrinėti, kaip vykdoma kalinimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę reforma, kokias sąlygas nuteistieji turi atitikti, kad bausmė būtų pakeista, dėl kokių priežasčių atmetamas nuteistojo prašymas pakeisti laisvės atėmimo iki

¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2025 m. balandžio 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.

² 2017 m. gegužės 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą“, HUDOC, žiūrėta 2025 m. balandžio 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180542>.

gyvos galvos bausmę terminuoto laisvės atėmimo bausme bei ar Lietuvos valstybės pasirinktas resocializacijos modelis yra tinkamas.

Baigiamojo darbo originalumas, mokslinis naujumas ir ištyrimo lygis. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės tema nėra plačiai išnagrinėta tiek moksliniu, tiek praktiniu lygiu. EŽTT pripažinus, kad Lietuvos įstatymai, kurie nenumato galimybės asmenims, įkalintiems iki gyvos galvos išeiti į laisvę, pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsnį, Lietuvos valstybė buvo įpareigota pakeisti galiojančius įstatymus. 2019 metų kovo 21 dienos įstatymu pakeistas BK 51 straipsnis, numatantis galimybę asmeniui laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos pakeisti į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Taigi, ši reforma yra pakankamai nauja, ji taikoma tik šešerius metus. Pastebėta, kad mokslinių straipsnių šia tema nėra daug. Trūksta mokslinių straipsnių, kurie atskleistų ir įvertintų Lietuvos valstybės pasirinktą bausmės peržiūros modelį asmeniui pakeitus iki gyvos galvos paskirtą bausmę terminuota laisvės atėmimo bausme. Taip pat trūksta BK 51 str. 2 dalies sąlygų išanalizavimo, teismų praktikos analizės, ypač Lietuvos apeliacinio teismo, analizuojant kiek nuteistųjų apskųstų skundų buvo tenkinami pakeičiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Taip pat trūksta mokslinės analizės, atskleidžiančios, kokios priežastys/sąlygos lemia teismo atsisakymą tenkinti nuteisto asmens prašymą pakeisti bausmę. Šio baigiamojo darbo tyrimas atskleis laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės keitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę vyraujančias problemas, pateiks teismų praktikos analizę bei suteiks prasmingų įžvalgų ir įvertinimų BK 51 str. 2 dalies sąlygų taikymo aspektu, pateiks išvadas kokių sąlygų įkalinti asmenys dažniausiai nepatenkina, kad bausmė būtų pakeista į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Todėl šis baigiamasis darbas reikšmingas tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu.

Šiame darbe nagrinėjama Lietuvos teisinėje sistemoje esančios laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinė raida, taip pat keliamas klausimas, ar apskritai asmenys, nuteisti kalėti iki gyvos galvos gali būti paleisti į laisvę, kokios priežastys tai lemia ir kokie nuteistojo paleidimo kriterijai. Šiuos klausimus moksliniame straipsnyje analizuoja J. Namavičius³. Autoriai A. Nevera ir R. Jurka⁴ vertino laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo poreikį bei sąlygas. G. Sakalauskas, L. Jarutienė, V. Kalpokas ir R. Vaičiūnienė⁵ nagrinėjo lygtinio paleidimo privalumus

³ Justas Namavičius, „Laisvės atėmimo iki gyvos galvos reforma Lietuvoje“, *Teisė*: 127 (2023), https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_NETWORK/5bfng8/alma9917314956508451.

⁴ Andrius Nevera ir Raimundas Jurka, „Laisvės atėmimo iki gyvos galvos pakeitimas terminuoto laisvės atėmimo bausme“, *Lietuvos teisė* 2019: *esminiai pokyčiai*, 2019, https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_NETWORK/5bfng8/alma9913054535208451.

⁵ Gintautas Sakalauskas ir kt., *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*, (Vilnius: Teisės institutas, 2020), <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>.

tiesioginio, tiek valstybės aspektu. Autoriai I. Čėsniėnė, A. Laurinavičius ir L. Ustinavičiūtė⁶ atskleidė nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo Lietuvos valstybėje problemas. S. Mališauskaitė⁷ analizavo bausmių veiksmingumo vertinimo problemas, ypač recidyvo aspektu.

Temos reikšmė. Šis baigiamasis darbas reikšmingas analizuojant ir vertinant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, žmogaus *teisės į viltį* aspektu. Taip pat vertinant laisvės atėmimo iki gyvos galvos kaip bausmės galimumo problemą, ir ar Lietuvos pasirinktas modelis yra tinkamas asmens resocializacijai. Šis darbas gali būti naudingas kalėjimų departamentui, taikančiam BK 51 str. 2 dalies sąlygas, advokatams, ginantiems asmenis, nuteistus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, taip pat akademinėi bendruomenei bei visuomenei, siekiant aiškiau suprasti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sistemą, pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, sąlygas.

Problema. Ar Lietuvos valstybės pasirinktas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, modelis atitinka asmens resocializacijos galimybes ir su kokiomis problemomis susiduriama taikant šį modelį?

Tikslas – išanalizuoti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės ypatumus, jos vietą Lietuvos bausmių sistemoje ir įvertinti bausmės iki gyvos galvos taikymo sąlygas bei pasirinktą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuotu laisvės atėmimu modelį.

Uždaviniai:

1. Atskleisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vietą bausmių sistemoje bei jos atsiradimo ir teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje;
2. Išnagrinėti EŽTT praktiką laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių aspektu;
3. Išanalizuoti ir atskleisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausme sąlygas Lietuvoje ir užsienio valstybėse;
4. Išnagrinėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūrą ir pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausme modelius.

Metodai. Šiame baigiamajame darbe taikyti teoriniai metodai:

Mokslinės literatūros analizės metodas naudotas atskleidžiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vietą bausmių sistemoje, šios bausmės atsiradimo ir teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje.

⁶ Ilona Čėsniėnė, Alfredas Laurinavičius ir Laura Ustinavičiūtė, „Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas Lietuvoje: esama situacija ir raidos tendencijos“, *Kriminologijos studijos*. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, Nr. 3 (2015), https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_MRU/gukqv2/alma9917323378508451.

⁷ Sonata Mališauskaitė, „Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai“, *Jurisprudencija: mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 47(39) (2003), <https://repository.mruni.eu/handle/007/13442>.

Lyginamosios analizės metodas taikytas analizuojant ir lyginant BK redakcijas iki 2019 metų ir po 2019 metų. Taip pat taikytinas lyginant BK 51 straipsnio 4 dalies redakcijas iki 2024 m. balandžio 25 d. ir po 2024 m. balandžio 25 d.

Apibendrinimo metodas naudotas apibendrinant empirinių tyrimų duomenis ir pateikiant išvadas bei apibendrinant mokslinės literatūros šaltinių analizę.

Baigiamajame darbe buvo pasitelktas empirinis dokumentų analizės metodas. Naudojant šį metodą išanalizuota laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, šios bausmės pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausmė sąlygos, jų taikymas Lietuvoje ir užsienio valstybėse, teismų praktika, EŽTT praktika laisvės atėmimo bausmės aspektu. Taip pat išanalizuoti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros ir pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausmė modeliai ir kiti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės probleminiai aspektai.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro santrumpų sąrašas, įvadas, 3 dėstymo dalys, išvados, literatūros sąrašas, santrauka bei anotacija lietuvių ir anglų kalba.

Įvadas sudarytas iš tiriamos problemos, aktualumo, naujumo, ištyrimo lygio, reikšmės ir originalumo, tikslo, išsikeltų uždavinių, naudotų metodų, darbo struktūros ir ginamųjų teiginių.

Ginamieji teiginiai:

1. Lietuvos valstybės baudžiamojoje teisėje įtvirtintas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros modelis, nors formaliai atitinka resocializacijos ir teisės į viltį principus, praktikoje išlieka orientuotas į itin griežtą nuteistojo vertinimą bei visuomenės saugumo prioritetą, todėl reali galimybė pasinaudoti šiuo institutu yra ribota.
2. Lietuvos valstybėje pasirinktas mišrus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo modelis, grindžiamas itin griežtu nuteistojo vertinimu ir papildomu terminuoto laisvės atėmimo etapu, praktikoje nepakankamai užtikrina realų teisės į viltį principo įgyvendinimą.

1. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSMĖS VIETA BAUSMIŲ SISTEMOJE IR JOS TEISINIO REGULIAVIMO RAIDA LIETUVOJE

Šiame skyriuje aptariama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vieta bausmių sistemoje, jos atsiradimas ir teisinio reguliavimo raida Lietuvoje. Lyginamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 straipsnio redakcija iki 2019 m. kovo 31 dienos ir 51 straipsnio redakcija nuo 2019 m. balandžio 3 dienos. Nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės kontekste, taip pat kokią reikšmę ji turėjo Lietuvos valstybės teisiniam reguliavimui. Aptariami Lietuvos valstybės veiksmai po Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje *Matiošaitis prieš Lietuvą*, siekiant įgyvendinti Europos Sąjungos sutartis ir dokumentus.

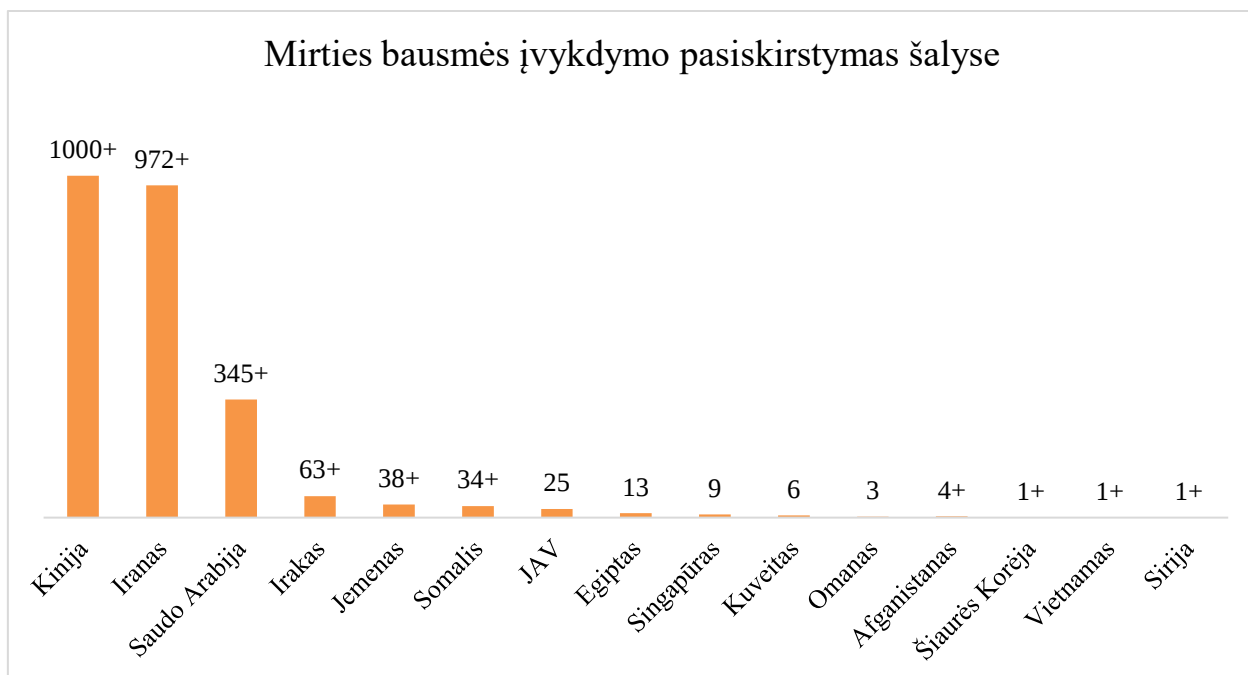
1.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinio reguliavimo raida Lietuvoje

1.1.1. Mirties bausmės taikymo pagrindai užsienio valstybėse

Prieš analizuojant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės raidą Lietuvoje, tikslinga aptarti mirties bausmę ne tik Lietuvos, bet ir pasauliniu kontekstu. Atliekamų mirties bausmių skaičius pasaulyje yra stulbinamai didelis. Pasaulinė organizacija „Amnesty International“, ginanti žmogaus teises parengė ataskaitą, kurioje apžvelgia mirties bausmės taikymą pasauliniu lygiu 2024 metais. Ataskaitoje⁸ nurodomas mirties nuosprendžių skaičius siekia 2087. Fiksuojamas ryškus įvykdytų mirties bausmių skaičiaus augimas, nors šią bausmę vykdančių šalių skaičius išliko rekordiškai mažas. Nustatyta, kad, lyginant su 2023 metais, užfiksuotų egzekucijų skaičius padidėjo 32%, todėl 2024 m. bendras įvykdytų mirties bausmių skaičius yra 1518, kuris pasiekė aukščiausią lygį nuo 2015 metų. Šį augimą daugiausia nulėmė keturios šalys – Kinija, Iranas, Irakas ir Saudo Arabija. Šiose šalyse įvykdytų egzekucijų skaičius siekia 1380, kas sudaro net 91 procentą visų žinomų įvykdytų mirties bausmių pasaulyje. Tuo tarpu kitos šalys egzekucijų įvykdė mažiau, šalyse skaičiai svyruoja nuo 1 iki 63. Žemiau pateikiama struktūrizuota diagrama, atspindinti šalis, kurios įvykdė mirties bausmę 2024 metais ir kiek kiekvienoje iš jų ši bausmės rūšis buvo atlikta⁹.

⁸ Amnesty International report, „Death sentences and executions 2024“, Amnesty International, žiūrėta balandžio 14 d., <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.

⁹ Pažymėtina, kad prie įvykdytų egzekucijų skaičiaus parašytas pliuso ženklas reiškia, jog faktinis egzekucijų skaičius buvo didesnis, tačiau neturima tikslių duomenų, leidžiančių tai pagrįsti.

Šaltinis: sudaryta baigiamojo darbo autorės remiantis Pasaulinės organizacijos „Amnesty International“ pateikta ataskaita „Death sentences and executions 2024“.

Taip pat svarbu pažymėti, už kokių nusikaltimų padarymą nuteistiesiems buvo taikoma egzekucija ir kokie dažniausi naudojami būdai ją įvykdyti. Remiantis jau minėta ataskaita „Amnesty International“ matoma, kad mirties bausmės taikymo pagrindai skirtingose valstybėse yra įvairūs. Už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ji taikoma penkiose valstybėse – Kinijoje, Irane, Saudo Arabijoje, Singapūre ir Vietname. Už ekonominio ir korupcinio pobūdžio nusikaltimus mirties bausmė numatyta Kinijoje ir Vietname. Už smurtinio pobūdžio nusikaltimus ji taikoma Kinijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Kuveite, o už seksualinius nusikaltimus prieš vaikus – tik Kinijoje. Už nusikaltimus, susijusius su valstybės saugumu, terorizmu, valstybės išdavyste ar politine veikla, mirties bausmė taikoma net aštuoniose valstybėse: Irane, Saudo Arabijoje, Irake, Jemene, Somalyje, Egipte, Šiaurės Korėjoje ir Sirijoje. Pažymėtina, kad Irane ji gali būti taikoma ir už dalyvavimą protestų judėjimuose (pvz., „Woman, Life, Freedom“). Už nužudymą mirties bausmė skiriama Jemene, Somalyje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Egipte, Kuveite, Omane ir Afganistane. Be to, kai kuriose valstybėse ji taikoma ir už kitokio pobūdžio veiksmus: Afganistane – už tam tikrus moralės ar Šariato teisės pažeidimus (pavyzdžiui, nesantuokinius santykius), o Šiaurės Korėjoje – už neteisėto turinio platinimą ar vartojimą (pvz., užsienio medijos).

Aptarus, už kokius nusikaltimus taikoma mirties bausmė šalyse, tikslinga trumpai apžvelgti, kokiais būdais egzekucija gali būti įvykdyta. Skirtingose valstybėse taikomi įvairūs mirties bausmės vykdymo būdai: Saudo Arabijoje – nukirsdinimas; Egipte, Irane, Irake, Kuveite, Singapūre ir Sirijoje – pakorimas; Kinijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Vietname – mirtina

injekcija; Afganistane, Kinijoje, Šiaurės Korėjoje, Omane, Somalyje ir Jemene – sušaudymas; Jungtinėse Amerikos Valstijose – uždusinimas azoto dujomis.¹⁰

Taigi, apžvelgus ir aptarus mirties bausmės taikymą, kuris vis dar egzistuoja ne vienoje pasaulio šalyje, galima teigti, kad egzekucijos vis dar vykdomos tūkstančiams asmenų. Kiekviena šalis teisinėje sistemoje yra numačiusi, už kokius nusikaltimus mirties bausmė gali būti taikoma. Vieni iš populiariausių nusikaltimų yra nužudymas, teroras, narkotikų prekyba. Taip pat matoma, kad egzistuoja keturi dažniausiai taikomi mirties bausmės įvykdymo būdai, kurie yra: nukirsdinimas, pakorimas, mirtinos injekcijos suleidimas, sušaudymas. Kiek retesnis būdas yra uždusinimas azoto dujomis naudojamas Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Aptarus mirties bausmės taikymą, tikslinga paanalizuoti Europos poziciją vertinant mirties bausmę kaip sankciją už padarytus nusikaltimus. Vieni iš svarbiausių dokumentų, atskleidžiančių Europos Tarybos poziciją mirties bausmės kontekste yra jau minėta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹¹ bei jos Protokolas Nr. 6¹², priimtas 1983 metais ir Protokolas Nr. 13¹³, priimtas 2002 m. Konvencijos 2 straipsnio 1 dalis numato kiekvieno žmogaus teisę į gyvybę, kuri yra saugoma įstatymo. Šios Konvencijos Protokolo Nr. 6 preambulėje teigiama, kad „Protokolo signatarės, būdamos įsitikinusios, kad daugelyje valstybių, Europos Tarybos narių, vykstantys pokyčiai išreiškia bendrą tendenciją, palankią panaikinti mirties bausmę“. To paties Protokolo 1 straipsnyje teigiama, kad „mirties bausmė panaikinama. Niekas negali būti nuteistas mirties bausme, ir ji niekam nevykdoma.“ Tačiau svarbu pažymėti, kad Protokole Nr. 6 galiojo išlyga numatyta 2 straipsnyje, kuri leido vykdyti mirties bausmę, jeigu veiksmai padaryti karo metu. Tuo tarpu Protokolas Nr. 13 absoliučiai, be jokių išimčių, uždraudė mirties bausmę kaip sankciją už padarytą nusikalstamą veiką. Minėtos Konvencijos 3 straipsnis griežtai reglamentuoja, kad „dėl šio Protokolo nuostatų negali būti daroma jokių išlygų“. Taigi iš tarptautinių dokumentų matyti aiški tendencija, nuo mirties bausmės uždraudimo su tam tikromis galimomis išlygomis iki visiško mirties bausmės panaikinimo. Toliau analizuojant mirties bausmės kaip sankcijos aspektą svarbu išnagrinėti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Byloje *Soering prieš Jungtinę Karalystę*¹⁴ J. Soeringas buvo Vokietijos pilietis, kaltinamas Jungtinėse Amerikos Valstijose nužudęs savo merginos tėvus. Jį sulaikė Jungtinėje Karalystėje už sukčiavimą. JAV norėjo, kad J.

¹⁰ Amnesty International report, *supra note*, 8.

¹¹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD>.

¹² „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 6 dėl mirties bausmės panaikinimo, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11“, TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C1E5EBB2DE67>.

¹³ „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13 dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais“, TAR, žiūrėta lapkričio 7 d., <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F73CA7634461>.

¹⁴ 1989 m. liepos 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Soering prieš Jungtinę Karalystę*, HUDOC, žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>.

Soeringas ekstradicijos būdu būtų perduotas JAV ir už tėvų nužudymą jam būtų atlikta mirties bausmė elektros kėdėje. Pažymėtina, kad ekstradicijos norėjo ir Vokietija, tačiau jos įstatymai draudžia mirties bausmę. Jungtinė Karalystė nusprendė perduoti asmenį JAV, neoficialiai susitarus, kad prokuroras prašys neskirti mirties bausmės. J. Soeringas nusprendė apskusti ekstradiciją EŽTT teigdamas, kad jo išdavimas valstybei, kurioje taikoma mirties bausmė pažeistų jo teises į gyvybę, į teismą ir nebūti kankinamam. EŽTT, išnagrinėjęs pateiktus faktus nustatė, jog Konvencijos 3 straipsnio dvasiai prieštarautų tai, kad valstybė išduotų asmenį ten kur jam grėstų mirties bausmės vykdymas nežmoniškomis sąlygomis. Europos Žmogaus Teisių Teismas tiesiogiai nevertino Konvencijos 2 straipsnio dėl mirties bausmės kaip Konvencijos pažeidimo, kadangi tuo metu šis straipsnis dar leido mirties bausmės atlikimą, tačiau pabrėžė, kad jeigu J. Soeringas būtų išduotas JAV, tai pažeistų jo teisę, kuri numatyta Konvencijos 3 straipsnyje, t. y. jo išdavimas lemtų nežmonišką elgesį. Teismas pabrėžė, kad net ir kovojant su nusikalstamumu, žmogaus teisės negali būti pažeidžiamos. Konvencijoje įtvirtintos vertybės neleidžia perduoti asmens į valstybę, kur jam galėtų grėsti nežmoniškas ar žeminantis elgesys, net jei tokie veiksmai toje šalyje būtų laikomi teisėtais. Kita aktuali byla buvo *al-Hawsawi prieš Lietuvą*¹⁵, kurioje Saudo Arabijos pilietis al-Hawsawi buvo laikomas slaptose Centrinės žvalgybos agentūros vietose, viena iš jų buvo ir Lietuvoje. Lietuva perdavė asmenį JAV, nors buvo reali grėsmė, kad jam bus atlikta mirties bausmė. EŽTT teigė, kad Lietuva perduodama al-Hawsaw JAV, padarė jį pažeidžiamą mirties bausmės taikymo JAV karinėje komisijoje, kadangi jis dalyvavo rugsėjo 11 dienos išpuolyje ir jam gresia mirties bausmė. Taip pat pažymėjo, kad tokiais savo veiksmais Lietuvos valstybė pažeidė Konvencijos Protokolą Nr. 6, kadangi perdavė asmenį JAV, kur jam realiai gresia mirties bausmė. EŽTT akcentavo, kad valstybė, kuri yra ratifikavusi Konvencijos Protokolą Nr. 6 negali dalyvauti jokiuose veiksmuose, kurie netiesiogiai leistų asmeniui įvykdyti mirties bausmę. Taigi, EŽTT pripažino, kad Lietuva, leisdama laikyti asmenį slaptose Centrinės žvalgybos agentūros vietose ir perduodama al-Hawsaw Jungtinėms Amerikos Valstijoms, prisidėjo prie kankinimų bei realios mirties bausmės įvykdymo.

Taigi aptarus mirties bausmės istorinę raidą, išanalizavus teisės aktus, reglamentuojančius mirties bausmės panaikinimą ir pakeitimą į laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, bei reikšmingą EŽTT praktiką galima teigti, kad mirties bausmės panaikinimas buvo ne tik istoriškai svarbus įvykis, tačiau ir teisine prasme, kadangi buvo keičiamas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, keičiant asmenims mirties bausmę į laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Kriminologine prasme tai paveikė asmenų, nuteistų mirties bausme likimus, kadangi jiems suteikta galimybė gyventi, atliekant bausmę kalėjimuose iki gyvos galvos. Svarbu pažymėti, kad

¹⁵ 2024 m. balandžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *al-Hawsawi prieš Lietuvą*, HUDOC, žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-230250>.

minėtiems nuteistiesiems atsirado viltis išeiti į laisvę atlikus dvidešimties metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Kitame skyrelyje bus analizuojamos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sąlygos ir teismų praktika.

1.1.2. Mirties bausmės ypatumai ir panaikinimo Lietuvoje pagrindai

Tuo tarpu, skirtingai nei išvardytose šalyse, mirties bausmė Lietuvoje yra panaikinta. Kalbant ir analizuojant apie laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, svarbus istorinis kontekstas, kad būtų aiški laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinio reguliavimo Lietuvoje raida. Pagal D. Indrišionį, mirties bausmę Lietuvoje galima suskirstyti į keturis laikotarpius: „1) pirmasis Vilniaus (1950 m. spalio 4–1952 m. liepos 11 d.); 2) Maskvos (1952 m. rugpjūčio 13–1956 m. rugpjūčio 10 d.); 3) antrasis Vilniaus (1956 m. rugsėjo 7–1969 m. birželio 19 d.) ir 4) Minsko (1969 m. birželio 27–1990 m. gruodžio 27 d.)“¹⁶. Kiekviename iš šių etapų buvo skirtingai vykdomos mirties bausmės, t. y. skirtingos vietovės, skirtingi būdai ir skirtingos nusikalstamos veikos. 1950–1990 m. laikotarpiu buvo įvykdyta 590 mirties nuosprendžių – asmenys buvo sušaudyti arba pakarti. Į šį skaičių įtraukti ir tie, kurie buvo išvežti į Butyrkų ir Minsko kalėjimus, taip pat 29 asmenys, nuteisti ir sušaudyti pagal Rusijos Sovietų Federacinės Socialistinės Respublikos Kaliningrado bei Kirovo sričių teismų sprendimus, ir 8 Sovietų armijos kariai, sušaudyti Vilniuje 1956–1969 m. Taigi 357 asmenys (60,5 proc.) buvo nubausti už vadinamuosius politinius nusikaltimus, o 233 (39,5 proc.) – už kriminalinius nusikaltimus.¹⁷ Paskutinė mirties bausmė Lietuvoje buvo įvykdyta 1995 m. liepos 12 d. Borisui Dekanidzei¹⁸. 1998 metais gruodžio 9 dieną Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą, kuriame nurodoma, kad tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnis, kuriame įtvirtinta mirties bausmė, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai¹⁹. LR KT nutarime akcentuoja tarptautinį elementą, kuris pasireiškia per 1948 metais gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje priimtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją²⁰, kurios 3 straipsnis įtvirtina, kad „kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą“. LR KT pažymi, kad nors ši nuostata tiesiogiai nemini mirties bausmės ribojimo ar draudimo, akivaizdu, kad teisė į gyvybę yra glaudžiai susijusi su mirties bausmės klausimu. Kitaip tariant, galima teigti, jog Deklaracijos 3 straipsnis numato prielaidą arba kryptį mirties bausmės atsisakymo link. Taip pat akcentuoja ir

¹⁶ Darius Indrišionis, „Mirties bausmė Lietuvos SSR 1950 – 1990 m.: teisiniai pagrindai ir periodizacija“, *Genocidas ir Rezistencija* 1, (39) 2016: 69, <https://www.zurnalai.vu.lt/gr/lt/article/view/35732/33966>.

¹⁷ *Ibid*, 77.

¹⁸ „Lithuania: Further information on fear of imminent execution: Boris Dekanidze“, Amnesty International, žiūrėta 2025 m. lapkričio 5 d., <https://www.amnesty.org/en/documents/eur53/004/1995/en/>.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1988 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/fr/legalAct/TAR.D23663319EF3>.

²⁰ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.181EDAC3A371>.

1973 m. Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus ataskaitą²¹, kurioje buvo teigiama, kad būtent iš Deklaracijos 3 straipsnio kyla mirties bausmės ribojimo ir galutinio jos panaikinimo idėja. JT XXVIII Generalinėje Asamblėjoje išsakyta nuostata, jog Deklaracijos 3 straipsnis ir mirties bausmės panaikinimas yra neatskiriama susiję, sulaukė daugumos valstybių pritarimo. Verta pažymėti, kad dar rengiant Deklaraciją buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog mirties bausmės panaikinimo klausimas gali būti siejamas ir su jos 5 straipsniu, draudžiančiu kankinimus bei žiaurų, ar nežmonišką elgesį, ar bausmę.²² Tęsiant apie tarptautiškumo elementą, turintį reikšmės mirties bausmės egzistavimui, LR KT pažymi ir vieną iš tarptautinių sutarčių – 1966 m. JT Generalinės Asamblėjos priimtą Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktą²³ prie kurio Lietuvos Respublika prisijungė 1991 m. lapkričio 20 d. Šio Pakto 6 straipsnis nurodo teisės į gyvybę svarbą, mirties bausmės taikymą ir ribojimus. LR Konstitucinis Teismas akcentuoja ir 1953 m. rugsėjo 3 d. priimtos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnį, kuriame Europos Tarybos narės akcentavosi į mirties bausmės panaikinimą. Mirties bausmės panaikinimą įtvirtino 1983 m. priimtas minėtos Konvencijos Protokolas Nr. 6, kuriame teigiama, kad mirties bausmė yra panaikinama ir niekam negali būti skirta ir įvykdyta, išskyrus tai, kad valstybės gali numatyti savo įstatymuose mirties bausmės taikymą už veiksmus, padarytus karo metu ar esant realiai karo grėsmei. Taigi, įvertinęs tarptautinį elementą ir Europos Tarybos Konvencijos nuostatas bei jos Protokolą Nr. 6, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nustatė, kad šiuolaikinėje Europos valstybių baudžiamojoje teisėje ryškėja aiški kryptis: kriminalinės bausmės turi būti grindžiamos ne tik teisingumo siekiu, bet ir žmoniškumo, pagarbos žmogui bei jo orumui išsaugojimu. Pagrindinis bausmės tikslas – atkurti nusikaltimu pažeistą tvarką ir užtikrinti visuomenės saugumą. Didelis dėmesys skiriamas nusikaltimą padariusio asmens resocializacijai, jo pagarbos įstatymams ugdymui bausmės atlikimo metu. Svarbus baudžiamosios teisės principas – bausmės turi būti ne griežtesnės, nei būtina tam, kad kaltininkas pasitaisytų ir ateityje nebeusikalstų.²⁴

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas minėtame nutarime mirties bausmę vertino ir iš atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai prizmės. Jis pažymėjo, kad žmogaus gyvybė ir orumas, atspindintys jo vientisumą ir išskirtinę prigimtį, yra aukščiau už įstatymą. Todėl jie laikytini ypatingomis, aukščiausią vertę turinčiomis žmogaus vertybėmis. Konstitucijos paskirtis – užtikrinti šių vertybių apsaugą ir pagarbą joms, o šių principų laikymasis pirmiausia yra

²¹ „Strengthening of the role of the United Nations with regard to the maintenance and consolidation of international peace and security, the development of co-operation among all nations and the promotion of the rules of international law in relations between States. Report of the Secretary-General.”, United Nations, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://digitallibrary.un.org/record/852687?v=pdf>.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1988 m. gruodžio 9 d. nutarimas, *supra note*, 19.

²³ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.261D576EDC40>.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1988 m. gruodžio 9 d. nutarimas, *supra note*, 19.

valstybės pareiga. Taip pat akcentavo ir klaidos faktorius, teigdamas, kad kaip rodo įvairių šalių teismų praktika, net teismai nėra apsaugoti nuo galimybės suklysti. Tačiau įvykdžius mirties nuosprendį, klaidos ištaisyti nebeįmanoma. Vien tai, kad egzistuoja rizika nuteisti mirties bausme žmogų, kuris jos nevertas ar netgi nekaltas, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintai teisei į gyvybę.²⁵ Taigi, galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimui pripažinti, kad mirties bausmė prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir turi būti panaikinta, turėjo įtakos tarptautiškumo elementas, pasireiškęs per tarptautines sutartis, ataskaitas bei protokolus, nustatančius fundamentalias žmogaus teises bei laisves.

Po šio itin reikšmingo LR KT nutarimo dėl mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, buvo inicijuojami BK pakeitimai. 1998 m. gruodžio 14 dieną LR Prezidentas Valdas Adamkus pasirašė dekretą²⁶, kuriuo įpareigojo LR Seimą svarstyti įstatymo projektą dėl mirties bausmės asmenims pakeitimo į laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos. Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos Prezidentūra parengė Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymo projektą²⁷, kurio 10 straipsnis numato pakeisti 105 straipsnio sankciją ir ją išdėstyti taip: kas padarė tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis gali būti baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Tų pačių metų gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymą²⁸, kuriame griežčiausia sankcija asmenims už padarytas nusikalstamas veikas – laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Taip pat buvo priimtas Lietuvos Respublikos nuteistų mirties bausme asmenų, kuriems ši bausmė nebuvo įvykdyta, mirties bausmės pakeitimo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme įstatymas, kurio 1 straipsnyje teigiama, kad: „1. Nuteistiems mirties bausme asmenims, kuriems ši bausmė nebuvo įvykdyta, kai teismo nuosprendis įsiteisėjo ir nebuvo panaikintas ar pakeistas kasacine tvarka, mirties bausmė keičiama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Šio straipsnio 1 dalyje nurodytiems asmenims, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro teikimu mirties bausmę pakeičia

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1988 m. gruodžio 9 d. nutarimas, *supra note*, 19.

²⁶ 1998 m. gruodžio 14 d. Dekretas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54-1, 71, 75, 105, 227-1, 227-3 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl asmenų, nuteistų mirties bausme, kuriems ši bausmė nebuvo įvykdyta, mirties bausmės pakeitimo laisvės atėmimu iki gyvos galvos" projektų pateikimo svarstyti Lietuvos Respublikos Seimui“, LRS, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69070?jfwid=-14a8k4bvtr>.

²⁷ 1998 m. gruodžio 14 d. „Baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.68927?jfwid=-14a8k4bvtr>.

²⁸ 1998 m. gruodžio 21 d. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69823?jfwid=-14a8k4bvtr>.

laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. 3. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras teikimą Lietuvos Aukščiausiajam Teismui dėl bausmės pakeitimo nuteistiesiems mirties bausmė pateikia ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos.“²⁹ Taigi, jau minėto Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo pagrindu buvo pakeistos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normos, numatančios mirties bausmę kaip sankciją už padarytą nusikalstamą veiką.

1.1.3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinio reguliavimo istorinė raida

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 1 dalies 6 punkte yra numatyta bausmė – laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Šio kodekso 51 straipsnyje yra įtvirtintos laisvės atėmimo iki gyvos galvos sąlygos. 2019 metų iki kovo 31 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakcijos³⁰ 51 straipsnyje teigiama, kad „1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę teismas skiria šio kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. 2. Jeigu baudžiamasis įstatymas numato galimybę švelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, sušvelnintos laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu dvidešimt penkeri metai. 3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nuteistieji atlieka kalėjime. Pirmuosius dešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikę nuteistieji įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti perkelti į pataisos namus. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas.“ Tuo tarpu 2019 metų nuo balandžio 3 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakcijos³¹ 51 straipsnyje teigiama, kad „1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę teismas skiria šio kodekso specialiojoje dalyje numatytais atvejais. 2. Nuteistajam atlikus dvidešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, klausimą dėl jam paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme nagrinėja ir išsprendžia teismas pagal bausmę vykdančios institucijos teikimą. Jeigu teismas nusprendžia pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę terminuoto laisvės atėmimo bausme, terminuoto laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu penkeri ir ilgesnis negu dešimt metų nuo teismo nutarties įsiteisėjimo dienos. Spręsdamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme klausimą, teismas atsižvelgia į nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, nuteistojo elgesį

²⁹ 1998 m. gruodžio 21 d. „Lietuvos Respublikos nuteistų mirties bausmė asmenų, kuriems ši bausmė nebuvo įvykdyta, mirties bausmės pakeitimo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė įstatymas“, TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.068F725D8B8D>.

³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas (Suvestinė redakcija nuo 2019-01-01 iki 2019-03-31), TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 24 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/JGwfbuTgYF>.

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas (Suvestinė redakcija nuo 2019-04-03 iki 2019-07-05), TAR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 24 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/LjauHGxmKP>.

bausmės atlikimo metu, bausmės tikslus ir atliktos bausmės poveikį nuteistajam, ar nuteistasis atlygino ar pašalino reikšmingą padarytos žalos dalį ir įsipareigoja ją visiškai atlyginti ar pašalinti. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme tvarką nustato Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nuteistieji atlieka kalėjime. Pirmuosius dešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikę nuteistieji įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti perkelti į pataisos namus. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas nustato Bausmių vykdymo kodeksas. 4. Šio straipsnio 2 dalyje nurodytas dvidešimties metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės terminas skaičiuojamas nuo kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo arba paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo pradžios. Jeigu nuteistasis laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo metu padaro naują tyčinį nusikaltimą, šio straipsnio 2 dalyje nurodyto dvidešimties metų termino skaičiavimo eiga nutrūksta ir terminas pradedamas skaičiuoti iš naujo nuo tyčinio nusikaltimo padarymo dienos.“ Taigi, siekiant išanalizuoti minėtų redakcijų skirtumus, svarbu palyginti BK iki 2019 metų kovo 31 dienos ir nuo 2019 metų balandžio 3 dienos 51 straipsnio redakcijas.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakcijų iki 2019 metų kovo 31 dienos ir nuo 2019 metų balandžio 3 dienos 51 straipsnio lyginamosios analizės lentelė

Nr.	51 straipsnio redakcija iki 2019 m. kovo 31 dienos	51 straipsnio redakcija nuo 2019 m. balandžio 3 dienos	Skirtumai
1.	Numatyta galimybė sušvelninti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos ne trumpiau kaip 25 metus.	Numatyta galimybė po 20 metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo, svarstyti šios bausmės pakeitimą į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Šį klausimą sprendžia teismas, o siūlymą teikia bausmę vykdanči institucija.	Iki 2019 m. kovo 31 d. BK redakcijos 51 straipsnyje yra įtvirtinta galimybė sušvelninti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos ne trumpesniam terminui nei 25 metams, o nuo 2019 m. balandžio 3 d. BK redakcijos 51 straipsnyje numatyta galimybė po 20 metų pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Skiriasi normų funkcija.
2.	Numatyta galimybė sušvelninti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos ne trumpiau kaip 25 metus.	Nustatyta, kad jeigu teismas nusprendžia pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę terminuoto laisvės atėmimo bausme, terminuoto laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu penkeri ir ilgesnis negu dešimt metų nuo teismo nutarties įsiteisėjimo dienos.	Nuo 2019 m. balandžio 3 d. BK redakcijos 51 straipsnyje nustatyta, kad teismui nusprendus laisvės atėmimo bausmę pakeisti į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, šis terminas negali būti trumpesnis nei penkeri metai ir ilgesnis nei dešimt metų, o iki 2019 m. kovo 31 d. BK redakcijos 51 straipsnyje įtvirtinta norma, numatanti, kad bausmė gali būti sušvelninama, tačiau ji negali būti trumpesnė nei 25 metai.

			Naujos redakcijos norma yra švelnesnė nuteistųjų atžvilgiu.
3.	Šioje BK redakcijoje tokio teiginio nėra.	Įtvirtinta, kad teismas, sprenddamas klausimą dėl laisvės atėmimo bausmės iki gyvos galvos pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, atsižvelgia į nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu, bausmės tikslus ir atliktos bausmės poveikį nuteistajam, ar nuteistasis atlygino ar pašalino reikšmingą padarytos žalos dalį ir įsipareigoja ją visiškai atlyginti ar pašalinti.	Nuo 2019 m. balandžio 3 d. BK redakcijos 51 straipsnyje yra įtvirtintos sąlygos į kurias teismas atsižvelgia sprenddamas klausimą dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę.
4.	Šioje BK redakcijoje tokio teiginio nėra.	BK 51 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad nurodytas dvidešimties metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės terminas skaičiuojamas nuo suėmimo taikymo arba paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo pradžios.	Nuo 2019 m. balandžio 3 d. BK redakcijos 51 straipsnyje nustatyti dvidešimties metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skaičiavimo terminai. Iki 2019 m. kovo 31 d. BK redakcijos 51 straipsnyje nėra įtvirtinta laiko kada asmeniui gali būti sušvelninama bausmė.
5.	Šioje BK redakcijoje tokio teiginio nėra.	Nustatyta, kad jeigu nuteistasis laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo metu padaro naują tyčinį nusikaltimą, šio straipsnio 2 dalyje nurodyto dvidešimties metų termino skaičiavimo eiga nutrūksta ir terminas pradedamas skaičiuoti iš naujo nuo tyčinio nusikaltimo padarymo dienos.	Nuo 2019 m. balandžio 3 d. BK redakcijos 51 straipsnyje įtvirtinta dvidešimties metų termino skaičiavimo terminai, jei nuteistasis padaro naują tyčinį nusikaltimą apsaugo visuomenę nuo pavojingų nusikaltėlių, kuriems resocializacija neveikia.

Šaltinis: sudaryta baigiamojo darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 straipsnio redakcijomis iki 2019 m. kovo 31 dienos ir nuo 2019 m. balandžio 3 dienos.

Lentelės eilutėje Nr. 1 nurodytų skirtumų detalizavimas. 51 straipsnio redakcijos nuo 2019 m. balandžio 3 dienos 2 dalyje yra numatyta galimybė, kad asmeniui, kuris nuteistas iki gyvos galvos po dvidešimties metų, būtų sudarytos galimybės svarstyti bausmę iki gyvos galvos pakeisti į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Ši norma turi panašumų su 51 straipsnio redakcija iki 2019 m. kovo 31 dienos norma, kurioje numatoma galimybė nuteistajam sušvelninti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos ir ją pakeisti į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, tačiau yra sąlyga, kad ši bausmė negali būti trumpesnė nei 25 metai. Visgi šios normos skiriasi tuo, kad senoje redakcijoje kalbama apie tai, kad bausmė gali būti sušvelninta, bet negali trukti trumpiau nei 25 metus, o naujoje redakcijoje kalbama, kad po 20 metų bausmės atlikimo iki gyvos galvos, nuteistajam gali būti pakeista laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Taigi, skiriasi šių normų funkcija. Taip pat naujoje redakcijoje pažymima, kad tik teismas gali spręsti bausmės pakeitimo klausimą, o bausmę vykdanči institucija tokį siūlymą teikia.

Lentelės eilutėje Nr. 2 nurodytų skirtumų detalizavimas. 51 straipsnio redakcijoje nuo 2019 m. balandžio 3 dienos 2 dalyje nustatyta, kad nuteistajam pakeitus laisvės atėmimo iki gyvos bausmės į terminuoto laisvės atėmimo bausmę, terminuotos laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis nei penkeri metai ir ilgesnis nei dešimt metų nuo teismo nutarties įsiteisėjimo dienos. 51 straipsnio redakcijoje iki 2019 m. kovo 31 dienos kaip ir anksčiau minėta yra numatyta nuteistajam bausmę sušvelninti, tačiau šis terminas negali būti trumpesnis nei 25 metai. Naujos redakcijos norma yra švelnesnė nuteistojo atžvilgiu, kadangi ji nėra „įstatyta į griežtus rėmus“. Kitaip tariant teismas turi skirti ne mažiau nei penkis metus, bet ne daugiau nei 10 metų terminuotos laisvės atėmimo bausmės. Taigi, naujoje redakcijoje įtvirtinta norma yra lankstesnė ir švelnesnė nuteistajam.

Lentelės eilutėse Nr. 3 ir Nr. 4 nurodytų skirtumų detalizavimas. 51 straipsnio redakcijoje nuo 2019 m. balandžio 3 dienos 2 dalyje įtvirtinta, kad teismas, sprendamas klausimą dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, turi atsižvelgti į nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu. 51 straipsnio redakcijoje iki 2019 m. kovo 31 dienos šios sąlygos nėra, t. y. nėra nurodyta, kada nuteistajam gali būti sušvelninta bausmė. Naujoje redakcijoje pateikta norma nustatanti kalėjimo terminą ir jo skaičiavimo aspektus nuteistajam, tam kad būtų galima jo bausmę pakeisti, visgi yra griežtesnė laiko aspektu, tačiau ji užtikrina, kad būtų tinkamai įgyvendinti bausmės tikslai. Tai yra esminiai ir lemiantys kriterijai keičiant bausmę. Šia norma BK naujoje redakcijoje yra įtvirtintas teisinis mechanizmas, kuris leidžia įvertinti asmens elgesį 20 metų kalėjimo laikotarpiu. Tai prasminga ir siekiant resocializacijos tikslų, t. y. ar asmuo pasikeitė, ar resocializacija nuteistajam veikia, ar jis atlygino žalą nukentėjusiesiems. Taip pat svarbu pabrėžti, kad ši norma skatina nuteistuosius pasitaisyti, elgtis tinkamai ir dalyvauti resocializacijos programose. Šie nustatyti kriterijai suteikia galimybę kiekvieną nuteistąjį vertinti individualiai, o ne formaliai, realiai įvertinant jo grėsmę visuomenei, požiūrį į padarytus nusikaltimus, pasitaismą ir gailėjimąsi.

Lentelės eilutėje Nr. 5 nurodytų skirtumų detalizavimas. 51 straipsnio redakcijoje nuo 2019 m. balandžio 3 dienos 4 dalyje nustatyta, kad jeigu nuteistasis laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo metu padaro naują tyčinį nusikaltimą, jau minėto dvidešimties metų termino skaičiavimo eiga nutrūksta ir terminas pradedamas skaičiuoti iš naujo. 51 straipsnio redakcijoje iki 2019 m. kovo 31 dienos šios sąlygos nėra. Ši nustatyta sąlyga vertinama teigiamai, kadangi taip apsaugomas visuomenės saugumas nuo pavojingo asmens. Tyčinio nusikaltimo padarymas bausmės atlikimo metu rodo, kad asmuo nepasitaisė, jis vis dar yra pavojingas ir jam pakeitus laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos į terminuotą laisvės atėmimo bausmę nebūtų pasiekti bausmės tikslai ir resocializacija.

Taigi, apibendrinus iki 2019 metų kovo 31 dienos redakcijoje įtvirtintą BK 51 straipsnio normą ir po 2019 metų balandžio 3 dienos redakcijos BK 51 straipsnio normą darytina išvada, kad šios sąlygos yra labiau orientuotos į nuteistojo resocializaciją ir bausmės tikslų pasiekimą. Taip pat nuteistiesiems yra sudaromos geresnės sąlygos, kiekvieną juos vertinant atskirai pagal savo elgesį atliekant bausmę. Svarbu pažymėti ir terminuoto laisvės atėmimo terminą, kuris yra švelnesnis nuteistųjų atžvilgiu. Taigi, po 2019 metų balandžio 3 dienos redakcijos įtvirtinta BK 51 straipsnio norma suteikia nuteistiesiems daugiau vilties ir motyvuoja keistis.

Svarbu paminėti bei palyginti ir BK 51 straipsnio 4 dalies pakeitimus, kurie buvo padaryti 2024 m. balandžio 25 d. Analizuojant ir lyginant 2024 m. iki balandžio 25 d. redakciją ir 2026 m. galiojančią redakciją BK 51 straipsnio 4 dalies aspektu pažymėtina, kad didelių ir ypač reikšmingų pokyčių dispozicijoje nebuvo atlikta. Pakeitimas yra labiau terminologinis ir redakcinis, kadangi 2024 m. redakcijos dispozicijoje vyravo terminas „kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo“. Taigi nuo šio momento buvo pradedamas skaičiuoti dvidešimties metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos terminas. Tuo tarpu 2026 metų galiojančioje redakcijoje, atlikus pakeitimus liko terminas „suėmimo taikymo“, kas reiškia, kad būtent nuo šio momento pradedamas skaičiuoti dvidešimties metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos terminas. Kaip galima matyti, šis pakeitimas neturėjo materialinio, t. y. realaus teisinio poveikio. Šio pakeitimo tikslas buvo supaprastinti dispozicijoje esančią terminiją, kadangi Lietuvos teisėje oficialus vartojamas terminas yra „suėmimas“, o „kardomasis kalinimas“ dabartinėje teisėkūroje praktiškai nebevartojamas. Taip pat pažymėtina, kad tiek terminas „suėmimas“, tiek terminas „kardomasis kalinimas“ savo prasme reiškė tą patį, kas sąlygojo perteklinį dubliavimą.

Taigi po 2024 m. balandžio 25 d. pakeitimo buvo paliktas vienas aiškus terminas. Taip pat pakeitimui įtakos turėjo ir aiškumo siekis, turint omenyje, kad teisinėje sistemoje turi vyrauti aiškumas, išvengiant dviprasmybių ar interpretacijų. Taigi, palikus tik „suėmimo“ terminą pašalinamos galimos dviprasmybės kaip pvz., ar šios sąvokos tapačios, ar kažkuri viena turi platesnę reikšmę. Taigi, galima daryti išvadą, kad BK 51 straipsnio 4 dalies redakcijos pakeitimai suteikė aiškumo bei buvo pašalintas perteklinis terminas.

1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių aspektu

Aptarus BK redakcijų iki 2019 metų kovo 31 dienos ir nuo 2019 metų balandžio 3 dienos 51 straipsnio normas tikslinga aptarti priežastis, lėmusias BK 51 straipsnio pakeitimą. Vienas iš svarbiausių sprendimų Lietuvai, pakeitęs laisvės atėmimo iki gyvos galvos koncepciją, yra

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą*³². Šioje byloje Matiošaičiui buvo skirta mirties bausmė už itin žiauriu būdu ir sunkinančiomis aplinkybėmis įvykdytą kito kalinio nužudymą. Taip pat jis buvo nubaustas ir už kitus smurtinius nusikaltimus prieš kalinius. Matiošaitis kreipėsi į teismą prašydamas jo padarytą nusikalstamą veiką perkvalifikuoti ir paskirtą bausmę sušvelninti. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas galutinėje nutartyje nurodė, kad nėra pagrindo mažinti paskirtą bausmę. Matiošaitis visiškai pripažino savo kaltę, tačiau kaip teigiama rimtesnių išvadų nebuvo padaręs. EŽTT, nagrinėjęs bylą, pirmiausia nustatė, kad tiek Matiošaitis, tiek kiti pareiškėjai nesiekė pagrįsti, kad pati paskirta bausmė buvo akivaizdžiai neproporcinga jų padarytų nusikaltimų sunkumui ar kad nebeliko jokio teisėto pagrindo tolesniam jų kalinimui. Jų skundai buvo orientuoti į laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės taikymo pasekmes. Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat pabrėžė, kad reikia įvertinti, ar šioje byloje pareiškėjams paskirta bausmė laikytina nesumažinama, ar vis dėlto nuteistiesiems paliekama reali galimybė tikėtis paleidimo.

EŽTT byloje *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą* nagrinėjo Prezidento malonės institutą, kuris buvo viena iš alternatyvų, norint sušvelninti laisvės atėmimo bausmę. Teismas pažymėjo, kad Lietuvoje Prezidento malonės institutas nėra pakankama ir skaidri priemonė peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę: sprendimai nemotyvuojami, jų negalima apskųsti, o procedūra nesuteikia nuteistiesiems aiškumo, kokiomis sąlygomis jie galėtų tikėtis bausmės sušvelninimo. Be to, praktikoje malonė suteikiama itin retai, todėl nėra laikoma realia peržiūros galimybe. EŽTT taip pat pabrėžė, kad tokia peržiūra turi būti grindžiama aiškiais kriterijais, užtikrinti procesines garantijas ir leisti įvertinti, ar tolesnis įkalinimas tebėra pagrįstas. Nors Lietuvoje egzistuoja tam tikros resocializacijos priemonės, griežtas įkalinimo režimas ir izoliacija riboja nuteistųjų galimybes keistis. Taigi, EŽTT pripažino, kad Lietuvoje esantis Prezidento malonės institutas nėra tinkama bausmės peržiūros priemonė, nes ji veikia kaip išimtinė „malonė“, o ne reali, reguliari peržiūros procedūra.

EŽTT įvertinęs visas aplinkybes daro išvadą, kad šiuo metu pareiškėjams paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės neatitinka Konvencijos 3 straipsnio reikalavimų, nes negali būti laikomos sumažinamomis. EŽTT vertinimu, siekiant užtikrinti tinkamą nuteistojo iki gyvos galvos elgesio pokyčių ir pažangos reabilitacijos link įvertinimą, nepriklausomai nuo to, kiek jie būtų akivaizdūs, peržiūrą turi atlikti vykdomosios valdžios institucija, pateikdama aiškius motyvus, arba teismas, kad būtų išvengta bet kokios savivalės. Jis taip pat pabrėžė, jog tam, kad nuteistasis galėtų suprasti, ką jis privalo padaryti, kad būtų svarstomas jo paleidimas, ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti, būtina pateikti motyvuotą sprendimą, o tai turi būti užtikrinama

³² 2017 m. gegužės 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą“, *supra* note 2.

suteikiant teisę į teisminę peržiūrą. Be to, atkreiptas dėmesys, jog nėra teisminės peržiūros mechanizmo, kuris galėtų lemti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės panaikinimą ar sušvelninimą. Todėl Teismas daro išvadą, kad šiuo metu pareiškėjams paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės neatitinka Konvencijos 3 straipsnio reikalavimų, nes nėra laikytinos sumažinamomis. Taip pat EŽTT pabrėžia, kad pagal Lietuvos teisę asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos, lygtinis paleidimas netaikomas, jis yra numatytas tik tiems nuteistiesiems, kuriems paskirta terminuota laisvės atėmimo bausmė.

Svarbu pažymėti, jog EŽTT akcentavo, kad tol, kol jis nepriims sprendimo šioje byloje, Lietuvoje jokios reformos nebus įgyvendinamos. Taigi, remiantis šiais argumentais EŽTT padarė išvadą, kad šiuo metu pareiškėjams skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės negali būti laikomos sumažinamomis pagal Konvencijos 3 straipsnio reikalavimus, kitaip tariant pažeidė pareiškėjų teisę į žmogiškąjį orumą.

Kiti ne mažiau svarbūs EŽTT sprendimai susiję su laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimu yra *László Magyar prieš Vengriją*³³; *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*³⁴; *Murray prieš Nyderlandus*³⁵. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *László Magyar prieš Vengriją, Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* pabrėžė, kad bausmė iki gyvos galvos neįgyja neišvengiamo pobūdžio vien todėl, kad praktikoje ji gali būti visiškai vykdoma. Valstybėms pagal Konvenciją turi būti suteikta diskrecija baudžiamosios teisės ir bausmių klausimais. Todėl teismas negali nurodyti, kokia forma – vykdomoji ar teisminė – turi būti atliekama ši peržiūra, nei kada ji konkrečiai turi vykti. Pagal Konvencijos 3 straipsnį, problema nekyla, jei tokia bausmė teisėtai ir faktiškai gali būti sumažinta, t. y. kai nuteistasis turi realią galimybę, kad jo bausmė būtų peržiūrėta ir sumažinta. Tačiau pažymėjo, kad vien tik ilgai atlikta bausmė nesumažina valstybės pareigos saugoti visuomenę; valstybė gali šią pareigą įgyvendinti tęsdama nuteistojo, atliekančio bausmę iki gyvos galvos, laikymą tol, kol jis kelia pavojų. Svarbus aspektas, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės kontekste yra, nuteistojo informavimas, kokius veiksmus jis turi atlikti tam, kad jo bausmė būtų sušvelninta. EŽTT teigė, kad nuteistasis iki gyvos galvos turi nuo bausmės paskyrimo žinoti, kokių veiksmų turi imtis, kad jo atvejis būtų svarstomas dėl paleidimo, ir kokiomis sąlygomis – įskaitant peržiūros laiką ar galimybę jos prašyti. Šis aspektas susijęs ne tik su nuteistojo galimybe žinoti kokius veiksmus jis turi atlikti, norint sušvelninti bausmę, bet ir su valstybės pareiga užtikrinti, kalinimo sąlygas, kurios užtikrintų galimybę nuteistajam siekti resocializacijos ir potencialaus paleidimo. Antai byloje *Murray prieš Nyderlandus*, EŽTT

³³ 2014 m. spalio 13 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „László Magyar prieš Vengriją“, HUDOC, žiūrėta 2025 m. gruodžio 18 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144109>.

³⁴ 2013 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“, HUDOC, žiūrėta 2025 m. gruodžio 20 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>.

³⁵ 2016 m. balandžio 26 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „Murray prieš Nyderlandus“, HUDOC, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162614>.

akcentavo, kad nors Nyderlandų teisėje formaliai buvo numatyta malonės suteikimo galimybė, pareiškėjas neturėjo realios galimybės būti paleistas, nes be gydymo jis negalėjo parodyti jokios resocializacijos pažangos, t. y. nuteistajam nebuvo suteiktas reikalingas ir tinkamas psichiatrinis gydymas, kuris galėtų sumažinti jo pavojingumą ir sudaryti sąlygas galimam paleidimui, kas daro išvadą, kad kalinimas tampa beviltiškas ir nežmoniškas. Egzistuojantis peržiūros ar malonės mechanizmas yra nepakankamas, jei nuteistajam nėra sudaryta galimybė jam pasirengti. Taigi, EŽTT pažymėjo, kad tam, jog nebūtų prieštaravimo EŽTK 3 straipsniui, nuteistajam turi būti suteikiama reali, o ne tik teorinė galimybė būti paleistam.

Taigi, apibendrinant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką galima teigti, kad visuose EŽTT sprendimuose dėl EŽTK 3 straipsnio atitikties laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės aspektu vyrauja tie patys esminiai argumentai. EŽTT pabrėžia, kad pati laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė neprieštaruja Konvencijos 3 straipsniui. Visgi, valstybės turi sudaryti sąlygas nuteistiesiems žinoti kaip jie turi elgtis, kad bausmė būtų sumažinta. Kitaip tariant, turi būti sudaryta galimybė nuteistiesiems resocializuotis, t. y. nuteistiesiems turi būti suteikta viltis, jog atitikus tam tikras sąlygas jie galėtų būti paleisti. Valstybės privalo sudaryti aiškų teisinį mechanizmą – peržiūrą, kuri leistų po tam tikro laiko įvertinti ar nuteistasis pasitaisė ir ar yra pagrindas toliau jį laikyti kalėjime. Vien nusikaltimo sunkumas negali pagrįsti kalinimo iki gyvos galvos, jei kiti bausmės tikslai jau pasiekti. Tačiau ši peržiūra negali būti tik *de facto* ji turi būti realiai pritaikoma praktikoje.

1.3. Lietuvos valstybės veiksmai po Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje *Matiošaitis prieš Lietuvą*

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Matiošaitis prieš Lietuvą*, kuriame nustatyta, kad Lietuvos valstybės bausmės laisvės atėmimo iki gyvos galvos teisinis reguliavimas pažeidžia EŽTK 3 straipsnį, kadangi nebuvo realios galimybės peržiūrėti nuteistųjų bausmę taip pažeidžiant jų *teisę į viltį*. Šis sprendimas buvo esminis ir kertinis keičiant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso nuostatas. Po šio, Lietuvos valstybei nepalankaus sprendimo, Lietuvos teisingumo ministerija pradėjo rengti BK įstatymo projektą, kad būtų pakeistos su laisvės atėmimu iki gyvos galvos susijusios nuostatos. Keitimo nuostatos atsispindi Aiškinamajame rašte „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3601 straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 1671 straipsniu įstatymo

projektų“³⁶, kuriame nurodomos BK keitimo priežastys, tikslai ir uždaviniai, taip pat nurodomi siūlomi teisinio reguliavimo pakeitimai, kokią įtaką turės pakeisti įstatymai kriminogeninei situacijai bei korupcijai ir ar pakeisti įstatymai atitiks EŽTK nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus. Aiškinamajame rašte teigiama, kad šį pažeidimą lemia Lietuvoje galiojantis laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinis reglamentavimas, o ne pavieniai valstybės institucijų sprendimai konkrečių nuteistųjų atžvilgiu. Todėl, EŽTT vertinimu, siekiant nutraukti nuteistųjų pagrindinių teisių pažeidimus ir užkirsti kelią galimiems Konvencijos 3 straipsnio pažeidimams ateityje, būtina keisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimą. Nurodoma, kad pagal EŽTT Lietuvos nacionalinėje teisėje numatyti mechanizmai, įskaitant amnestiją ir Prezidento malonės institutą, nėra pakankami, kad būtų užtikrinta apsauga nuo Konvencijos 3 straipsnio pažeidimų. Taip pat Aiškinamajame rašte, Teisingumo ministerija nurodė EŽTT teiginius, kad nuteistasis jau nuo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės paskyrimo momento turi turėti aiškią ir iš anksto žinomą galimybę suprasti, kokias sąlygas jis privalo įvykdyti ir kokius kriterijus atitikti, kad būtų svarstomas jo bausmės sutrumpinimas, taip pat turėti teisę reikalauti, jog sprendimų, priimamų remiantis jo reabilitacijos procesu, teisėtumas ir pagrįstumas būtų peržiūrimi teismo. Taigi remdamasi šiais argumentais Teisingumo ministerija pateikė tokius siūlymus:

1. Numatyti galimybę teismo tvarka švelninti nuteistiesiems paskirtą (atliekamą) laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, ją pakeičiant terminuoto laisvės atėmimo bausme. Tokia galimybė būtų taikoma nuteistiesiems, kurie yra atlikę ne mažiau kaip dvidešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės;

2. Klausimą dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo, gavus bausmę vykdančios institucijos teikimą, spręstų teismas, kuris privalėtų išsamiai įvertinti ir atsižvelgti į BK ir BVK projektuose numatytas aplinkybes, turinčias esminę reikšmę šios bausmės švelninimui. Taip pat būtų įtvirtinti ir detalieji apibrėžti materialieji kriterijai, kuriais vadovaudamasis teismas nuodugniai vertintų galimybę sušvelninti griežčiausią bausmę. Kartu nuteistajam, atliekant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, būtų užtikrinta galimybė viso įkalinimo laikotarpiu iš anksto aiškiai žinoti, kokio elgesio, kokių aplinkybių ir kriterijų įvykdymo iš jo tikisi valstybė, kad ateityje galėtų būti svarstomas bausmės sušvelninimas, taip suteikiant nuteistiesiems „teisinę viltį“, jog ši griežčiausia bausmė galės būti peržiūřeta ir sušvelninta;

³⁶ 2018 m. rugsėjo 4 d. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 360¹ straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projektų“, LRS, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/e05c6400b00011e8aa33fe8f0fea665f?utm>.

3. Spręsdamas klausimą dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme, teismas privalo įvertinti tokias aplinkybes kaip nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika, jo elgesys bausmės atlikimo laikotarpiu, bausmės tikslų pasiekimas ir jos poveikis nuteistajam, taip pat tai, ar nuteistasis pripažįsta kaltę ir gailisi padaryto nusikaltimo, bei ar jis atlygino ar pašalino nusikalstama veika padarytą žalą;

4. Atsižvelgiant į teismo atliktą nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos ir jo pavojingumo visuomenei vertinimą, įskaitant tai, kiek šis pavojingumas kiekvienu konkrečiu atveju yra sumažėjęs, teismas nustatytų konkretų sušvelnintos bausmės atlikimo terminą, kuris būtų ne trumpesnis kaip penkeri ir ne ilgesnis kaip dešimt metų. Šiuo terminuoto laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikotarpiu („parengiamuoju laikotarpiu“) nuteistajam būtų teikiama kompleksinė ir visapusiška pagalba, siekiant maksimalios resocializacijos bei nusikalstamo elgesio rizikos ir pavojingumo visuomenei panaikinimo ar sumažinimo iki minimumo, kad po bausmės ar jos dalies atlikimo jis galėtų kuo greičiau ir sėkmingiau reintegrotis į visuomenę;

5. Lygtinai iš pataisos įstaigos paleistam asmeniui ir toliau būtų teikiama kompleksinė jį prižiūrinčių institucijų pagalba, kartu sudarant galimybes taikyti veiksmingas probacijos priemonės ir įpareigojimus, skirtus nuteistojo elgesio bei viso jo reintegracijos į visuomenę proceso priežiūrai ir kontrolei, įskaitant intensyvios priežiūros taikymą. Esant poreikiui, šis procesas galėtų būti koreguojamas nustatant papildomas poveikio priemonės, pareigas, draudimus ar baudžiamojo poveikio priemonės, o nustačius esminius reintegracijos trūkumus – nuteistasis galėtų būti gražintas atlikti likusią terminuoto laisvės atėmimo bausmės dalį;

6. Be to, įtvirtinus siūlomą mišrų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo modelį, nuteistasis, kurio laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė būtų pakeista terminuoto laisvės atėmimo bausme, būtų itin motyvuotas jos atlikimo metu nuosekliai mažinti nusikalstamo elgesio riziką, aktyviai įgyvendinti individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytas priemonės, kryptingai koreguoti savo elgesį ir siekti pozityvių pokyčių, kad ateityje jam galėtų būti taikomas lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigos.

Analizuojant Aiškinamąjį raštą, pastebėta Teisingumo ministerijos pozicija dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos peržiūros galimybės, kuri atspindi ne tik aptartų siūlymų teigiamas puses, bet ir neigiamas. Aiškinamajame rašte teigiama, kad „bet kokių vėlesnių ne dvidešimties metų atliktos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės minimalių terminų (kuriam suėjus, nuteistasis įgautų teisę kreiptis į teismą dėl paskirtos bausmės sušvelninimo) nustatymas BK (pavyzdžiui, dvidešimt penkerių, trisdešimties metų ar pan.), papildomai kompleksiškai įvertinus Įstatymų projektuose kitus nurodytus terminus (t. y. sušvelnintos likusios atlikti terminuoto laisvės atėmimo bausmės minimalų (penkerių metų) ir maksimalų (dešimties metų) terminus, dviejų metų terminas, skirtas pakartotiniam nuteistojo prašymo dėl paskirtos bausmės sušvelninimo teikimui,

jeigu teismas atsisakė pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę terminuoto laisvės atėmimo bausme, galimi dvidešimties metų termino eigos laikino sustabdymo atvejai), manytina, neišvengiamai sukels viso siūlomo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo modelio sėkmingo realaus ir veiksmingo praktinio funkcionavimo problemas (pavyzdžiui, bus realiai nepritaikomas dėl nuteistojo senyvo amžiaus ir pan.)³⁷. Taigi, Teisingumo ministerija pabrėžia, kad gali būti situacijų, kada reali bausmės peržiūra konkrečiu atveju taps tik *de facto* ir realiai jos įgyvendinti nebus galimybės. Svarbu paminėti, kad šio Aiškinamojo rašto rengėjai pabrėžia, jog siūlomo mišraus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo modelio taikymo atvejais, švelnindamas bausmę, teismas nesprensdžia, ar nuteistasis jau pasiruošęs gyventi laisvėje nagrinėjimo metu. Teismas tik įvertina visas BK projekte nurodytas reikšmingas aplinkybes ir priima sprendimą, ar nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika ir pavojingumas yra pakankamai sumažėję, kad tolimesnis laisvės atėmimo iki gyvos galvos kalinimas būtų netikslingas, ir griežčiausia bausmė galėtų būti keičiama švelnesne. Kartu su Aiškinamuoju raštu, Teisingumo ministerija parengė Bausmių vykdymo kodekso straipsnių ir nuostatų, susijusių su laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūra, įstatymo projektą³⁸, kuriame įtvirtinti Teisingumo ministerijos Aiškinamajame rašte anksčiau minėti siūlymai. 2018 m. rugpjūčio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą³⁹, kuriuo pritarė BK ir Bausmių vykdymo kodekso, susijusių su laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, nuostatų pakeitimams ir pateikė minėtą įstatymo projektą Lietuvos Respublikos Seimui.

Taigi, galima teigti, kad po nepalankaus Lietuvos valstybei EŽTT sprendimo, ji buvo įpareigota pakeisti teisinį reglamentavimą, susijusį su laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, kadangi tuometinis reglamentavimas prieštaravo EŽTK 3 straipsnio nuostatoms. Naujas reglamentavimas numato galimą bausmės peržiūrą tam, kad būtų pasiekti ne tik kaltininkų resocializacijos tikslai, bet ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso tikslai.

Apibendrinant pažymėtina, kad nors mirties bausmė vis dar taikoma ne vienoje pasaulio šalyje, visgi tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje vis labiau įsitvirtina tendencija jos atsisakyti, prioritetą teikiant žmogaus gyvybės apsaugai bei asmens nubaudimui humaniškesnėmis baudžiamosios atsakomybės priemonėmis. Lietuvos Respublikos valstybėje mirties bausmės

³⁷ „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 360¹ straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projektų“, *supra note*, 36.

³⁸ 2018 m. rugsėjo 4 d. „Bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 167(1) straipsniu įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2025 m. gruodžio 22 d, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/587b6310b00011e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=oxw0mydfj>.

³⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 360¹ straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“, LRS, žiūrėta 2025 m. gruodžio 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/be76a821af7211e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=oxw0mydfj>.

panaikinimas buvo reikšmingas ne tik istoriškai, bet ir teisine prasme, nulėmęs Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimus, kuriais mirties bausmė pakeista laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Toks reguliavimas reikšmingas ir kriminologiniu požiūriu, nes net ir sunkiausius nusikaltimus padariusiems asmenims išsaugoma teisė į gyvybę bei sudaroma galimybė vertinti jų pasitaisymą ir resocializacijos galimybes. Pažymėtina, kad atlikus BK 51 straipsnio redakcijų analizę iki 2019 m. ir po 2019 m. galima teigti, kad po 2019 m. įsigaliojusi redakcija yra labiau orientuota į resocializaciją, individualų nuteistojo vertinimą bei bausmės tikslus. Nuteistiesiems suteikiama daugiau vilties ir motyvacijos keisti savo elgesį, kartu išlaikant visuomenės saugumo prioritetą. 2024 metais atlikti BK 51 str. 4 dalies pakeitimai buvo daugiau redakcinio pobūdžio – siekiant aiškumo atsisakyta perteklinio termino ir palikta viena aiški „suėmimo“ sąvoka. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos analizė parodė, kad pati laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė neprieštaruja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsniui, tačiau valstybės privalo užtikrinti realų ir veiksmingą bausmės peržiūros mechanizmą. Nuteistajam turi būti aišku, kokiomis sąlygomis jis gali siekti bausmės sušvelninimo, o pati peržiūra turi būti ne formali, bet realiai veikianti praktikoje. EŽTT praktikoje taip pat pabrėžiama, kad vien nusikaltimo sunkumas savaime negali pateisinti asmens kalinimo iki gyvos galvos, jei kiti bausmės tikslai jau yra pasiekti.

2. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS PAKEITIMO TERMINUOTA LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME SĄLYGOS

Aptarus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vietą bausmių sistemoje bei šios bausmės teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje, tikslinga išanalizuoti kokios yra laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausmė sąlygos ir ką įkalintas asmuo turi padaryti, kad bausmė būtų pakeista į terminuotą laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse narėse. Taip pat aptariama Lietuvos teismų praktika, aiškinant, taikant ir vertinant BK 51 straipsnyje įtvirtintas sąlygas, siekiant nuspręsti ar nuteistajam gali būti švelninama bausmė. Be to, lyginamuoju aspektu apžvelgiami ir užsienio šalių (Vokietijos, Prancūzijos, Suomijos, Italijos, Nyderlandų) teisės aktai, reglamentuojantys laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo klausimus.

2.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę sąlygos

Teismas, sprenddamas, ar nuteistajam gali būti pakeista bausmė į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, įvertina BK 51 straipsnio 2 dalyje įvardytas sąlygas: 1) galimą nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką; 2) nuteistojo elgesį bausmės vykdymo laikotarpiu; 3) bausmės paskirtį ir atliktos bausmės įtaką jo elgesiui; 4) nuteistojo žalos atlyginimo klausimus (ar atlyginta reikšminga žalos dalis, ar įsipareigoja visiškai ją atlyginti).

Svarbu pažymėti, kad per beveik dviejų metų laikotarpį (2024-2026) buvo pateikti 42 nuteistųjų prašymai⁴⁰ dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, kurie buvo apskūsti Lietuvos apeliaciniam teismui. Visose šiose bylose teismas priėmė sprendimus, kad nuteistiesiems pakeitus laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, nebūtų pasiekti bausmės tikslai.

Vertinant, ar nuteistajam gali būti pakeista laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, BK 51 straipsnyje įtvirtintos sąlygos yra vertinamojo pobūdžio, o sprendimas švelninti bausmę yra paliekamas teismo diskrecijai. Tai patvirtino ir Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nutarčių, pažymėjęs, kad „įstatymų leidėjas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimą terminuoto laisvės atėmimo bausmė įtvirtino ne kaip imperatyvų įpareigojimą teismui, gavus bausmę vykdančios institucijos teikimą, taikyti minėtą institutą, o kaip galimybę sušvelninti nuteistajam paskirtą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, esant pagrįstam manymui, kad nuteistajam paskirtos bausmės tikslai bus pasiekti, pakeitus taikomą bausmę į švelnesnę terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Ar yra pagrindas nuteistajam paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę pakeisti į terminuoto laisvės

⁴⁰ Pagal *Infolex* duomenis.

atėmimo bausmę, sprendžiama pagal pataisos proceso metu surinktus nuteistąjį charakterizuojančius ir jo elgesio teigiamą pokytį patvirtinančius duomenis.“⁴¹ Taigi, teismas turi įvertinti ne tik formalų kriterijų, bet ir kitas sąlygas, sudarančias bendrą visumą, kurios apibūdina nuteistojo elgesį bausmės vykdymo metu, jo nusikalstamą riziką, asmenybę, požiūrį į padarytą nusikaltimą/nusikaltimus, nusikaltimo padarymo aplinkybes, žalos atlyginimo klausimą. Taip pat svarbu vertinti, ar pasiekti bausmės tikslai bei nuteistojo pastangas keistis.

2.1.1. Formalaus 20 metų bausmės atlikimo kriterijaus taikymo problematika

EŽTT bylose *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*⁴², *Murray prieš Nyderlandus*⁴³ nustatytas orientacinis bausmės peržiūros periodas, kuris negali būti ilgesnis kaip dvidešimt penkeri metai nuo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės paskyrimo. Lietuvos valstybė pasirinko dvidešimties metų terminą, po kurio nuteistajam atsiranda galimybė prašyti švelninti bausmę. Termino pasirinkimas argumentuotas Aiškinamajame rašte⁴⁴, kuriame nurodoma, kad užsienio valstybių – Europos Tarybos narių – praktikos analizė rodo, kad nacionaliniuose teisės aktuose paprastai numatyta galimybė peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę po 10–30 metų jos atlikimo. Todėl 20 metų minimalaus termino nustatymas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, po kurio nuteistasis galėtų kreiptis dėl bausmės sušvelninimo, vertintinas kaip pagrįstas ir atitinkantis tarptautinę praktiką. Teismui, sušvelninus bausmę ir pakeitus ją į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, BK 51 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad naujos paskirtos bausmės terminas negali būti trumpesnis kaip penkeri metai, bet ne ilgesnis kaip dešimt metų. Šiuo aspektu, minėtame Aiškinamajame rašte nurodyta, kad galimybė nuteistajam kreiptis dėl bausmės peržiūros numatyta po dvidešimties metų, tačiau net ir pakeitus bausmę terminuotu laisvės atėmimu, asmuo negalėtų būti paleistas anksčiau nei atlikęs dvidešimt penkerius, ilgiausiu atveju 30 metų bausmės. Taigi, Lietuvos valstybė pasirinko griežčiausią ir artimą EŽTT orientaciniam terminui kalėjimo laikotarpį, kadangi net po dvidešimties metų asmuo automatiškai nėra paleidžiamas. Analizuojant Aiškinamąjį raštą susidaro nuomonė, kad toks ilgas laiko tarpas pasirinktas norint tinkamai įvertinti asmens pokyčius, pavojingumą ir riziką, taip vykdant itin griežtą kontrolę.

⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. lapkričio 27 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-288-870/2024, Infolex, žiūrėta balandžio 15 d.

⁴² 2013 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje, „Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“, *supra note*, 34.

⁴³ 2016 m. balandžio 26 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje, „Murray prieš Nyderlandus“, *supra note*, 35.

⁴⁴ 2018 m. rugsėjo 4 d. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 360¹ straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projektų“, *supra note*, 36.

Lietuvoje laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, pakeisti terminuota laisvės atėmimo bausme, gali tik teismas ir tik tada, kai nuteistasis pirmiausia atitinka formalią sąlygą – atliko 20 metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės bei tenkina kitas BK 51 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas sąlygas. Tai patvirtina ir teismų praktika, Lietuvos apeliacinis teismas pažymi, kad „vien šio formalaus kriterijaus, sprendžiant nuteistajam paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme klausimą, nepakanka. Privaloma įvertinti nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu, bausmės tikslus ir atliktos bausmės poveikį nuteistajam, ar nuteistasis atlygino ar pašalino reikšmingą padarytos žalos dalį ir įsipareigoja ją visiškai atlyginti ar pašalinti. Atitinkamo dydžio laisvės atėmimo bausmės atlikimas savaime nepatvirtina to, kad konkrečiu nagrinėjamu atveju bausmės tikslai buvo pasiekti ir kad nuteistasis padarė tinkamas išvadas dėl savo elgesio, iš esmės pakeitė savo ankstesnes antvisuomenines nuostatas ir nebėra pavojingas visuomenei.“⁴⁵ EŽTT byloje *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*⁴⁶ taip pat teigiama, kad vien tai, jog kaliniai jau ilgą laiką atlieka laisvės atėmimo bausmę, nepanaikina valstybės pareigos saugoti visuomenę, ir valstybė šią pareigą toliau privalo vykdyti, kol nuteistieji kelia grėsmę visuomenei. Tiek Lietuvos teismų praktikoje, tiek EŽTT jurisprudencijoje, įtvirtinta norma yra tam tikras saugiklis, užtikrinantis, kad būtų įvykdyta valstybės pareiga apsaugoti visuomenę nuo pavojingų asmenų.

Pažymėtina, kad BK 51 straipsnio 4 dalyje yra numatyta sąlyga papildanti formalų 20 metų kriterijų, kuri nustato, kad dvidešimties metų terminas skaičiuojamas nuo suėmimo pradžios arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymo pradžios. Jei nuteistasis bausmės atlikimo metu padaro naują tyčinį nusikaltimą, termino eiga nutrūksta ir jis pradedamas skaičiuoti iš naujo nuo nusikaltimo padarymo dienos. J. Namavičius kritiškai vertina šią nuostatą ir teigia, kad „BK 51 straipsnio 4 dalyje numatytas dvidešimties metų termino eigos nutraukimas padarius naują nusikalstamą veiką yra pernelyg kategoriškas, juo labiau, kad asmens pavojingumas laisvės atėmimo bausmės iki gyvos galvos atlikimo kontekste turi būti siejamas su galimu sunkių smurtinių, taigi ne bet kokių nusikaltimų padarymu. Bet koku atveju nusižengimai neturėtų būti automatiškai vertinami neigiamai, ypač jeigu nuteistojo elgesys ilgainiui kinta į teigiamą pusę.“⁴⁷ Su šia nuomone galima nesutikti, pagrindžiant tuo, kad asmenims paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė ne už bet kokius nusikaltimus, bet už labai sunkius ar žiaurus nusikaltimus, kaip pvz., nužudymai (mažamečio ar kelių asmenų), vadovavimas mafijos grupuotei, kuri vykdo ypač sunkius nusikaltimus. Šie nusikaltimai itin pažeidžia visuomenės interesus, asmenys įvykdę

⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 18 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-56-851/2024, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 15 d.

⁴⁶ 2013 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje, „Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“, *supra note*, 34.

⁴⁷ Namavičius, *supra note*, 3: 86.

tokio pobūdžio nusikaltimus yra ypač pavojingi visuomenei, o teisinėje valstybėje visuomenės saugumo principas yra vienas pamatinių. Taigi, galima matyti, kad neužtenka įtvirtinto vien formalaus kriterijaus, jį papildo kitos BK 51 straipsnio 2 dalyje įvardytos sąlygos, kurios taip pat turi didelę reikšmę, siekiant teisingai įvertinti nuteistojo galimybę sušvelninti paskirtą bausmę.

2.1.2. Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos, elgesio bausmės atlikimo metu ir bausmės įtakos jam vertinimas

Kone svarbiausios sąlygos, turinčios įtakos teismo vertinimui, ar nuteistajam gali būti sušvelninama bausmė, yra galima nuteisto asmens nusikalstamo elgesio rizika ir nuteistojo elgesys bausmės vykdymo laikotarpiu.

Iš asmens nusikalstamo elgesio rizikos ir nuteistojo elgesio bausmės vykdymo laikotarpiu sąlygų išplaukia dar papildomi kriterijai, kuriuos teismas vertina ir yra ypač reikšmingi sprendžiant dėl bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Tai gero elgesio tęstinumo kriterijus, vertybinės nuostatos ir požiūris į padarytas nusikalstamas veikas bei tinkamo elgesio stabilumo kriterijus.

Gero elgesio tęstinumo kriterijus ir tinkamo elgesio stabilumo kriterijai yra susiję. Teismui šie kriterijai yra reikšmingi, kadangi jie veikia kaip ilgalaikio nuteistojo pokyčio patikrinimo mechanizmai, apimantys ne tik momentinį ar trumpalaikį vertinimą, bet ir visą jo elgesį bausmės atlikimo metu. Taip suteikiama galimybė įvertinti realų asmenybės pokytį, kuris turi išlikti stabiliai tinkamas (teigiamas) viso bausmės atlikimo metu, o ne tik tam tikro formalaus termino metu. Šie kriterijai teismui taip pat padeda įvertinti ir atsakyti į klausimą, ar asmuo pakeitė savo vertybines nuostatas ir gali būti saugiai reintegruotas į visuomenę. Tęstinumas ir stabilumas parodo elgesio, recidyvo rizikos požymius, taip pat, ar taisyklių laikomasi nuosekliai, bei leidžia atskirti vienkartinį ir formaliai gerą elgesį nuo tikro ir realaus pokyčio. Būtent šie kriterijai rodo ar asmuo resocializuojasi.

Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nutarčių vertino nuteistojo elgesį tęstinumo ir stabilumo kriterijų kontekste bei padarė išvadą, kad nuteistojo elgesio pokyčiai, vertinant ilgą jo kalinimo laikotarpį, trunka palyginti neilgai, todėl nėra pakankamo pagrindo juos laikyti stabiliais ir nekintančiais. Nors nuteistasis ir jo gynėja teigia, kad žemesnysis teismas neįvertino teigiamų pokyčių bei pastangų keistis, iš skundžiamos nutarties matyti, jog teismas išsamiai įvertino socialinio tyrimo išvados duomenis ir visą charakterizuojančią informaciją. Teismas taip pat pažymėjo, kad nors nuteistasis buvo ne kartą skatintas už gerą elgesį, bausmės atlikimo metu jis taip pat pažeidinėjo vidaus tvarką, už tai jam skirtos drausminės nuobaudos, o paskutinis pažeidimas fiksuotas 2021 m., kai nustatytas alkoholio vartojimas. Nors dalis pažeidimų padaryti ankstyvuoju laikotarpiu ir nuobaudos laikomos išnykusiomis, vien geras elgesys ir pavieniai

teigiami epizodai savaime nesudaro pagrindo keisti bausmę, jei nėra pagrįstai konstatuotas ilgalaikis ir stabilus asmenybės pokytis bei pasiektas bausmės tikslas.⁴⁸

Kitoje nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas taip pat akcentuoja nuteistojo elgesio tęstinumo ir stabilumo kriterijų. Joje teigiama, kad bylos duomenys rodo, kad V. M. bausmės atlikimo metu buvo charakterizuojamas ne tik teigiamai, bet ir neigiamai. Nors paskutinis drausminis pažeidimas užfiksuotas 2012 m., teismas vertino visą nuteistojo elgesį per visą bausmės atlikimo laikotarpį. Nustatyta, kad V. M. 12 kartų pažeidė vidaus tvarkos ir režimo reikalavimus, įskaitant draudžiamų daiktų laikymą, nustatytos tvarkos nesilaikymą bei alkoholio vartojimą. Nors daugiau nei 12 metų naujų pažeidimų nefiksuota ir toks elgesio pokytis vertintas teigiamai, didžioji dalis paskatinimų už gerą elgesį gauta tik po 2019 metų, t. y. praėjus daugiau nei 18 metų nuo bausmės atlikimo pradžios. Todėl teismas padarė išvadą, kad nuteistojo pažanga nėra pakankamai ilgalaikė ir nuosekli, o teigiami elgesio pokyčiai galimai susiję su siekiu pasinaudoti bausmės švelninimo institutu.⁴⁹

Kitoje nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas taip pat akcentavo nepriekaištingą elgesį bei ilgalaikiškumą. Spręsdamas dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuota bausme, teismas vertino nuteistojo G. G. elgesį bausmės atlikimo metu. Nors jis buvo 5 kartus skatintas už gerą elgesį, dalyvavimą programose ir neturi galiojančių nuobaudų, kartu nustatyta, kad nuteistasis 17 kartų pažeidė įkalinimo įstaigos vidaus tvarką, įskaitant agresyvių elgesį, draudžiamų daiktų laikymą ir kitus šiurkščius pažeidimus. Teismas pažymėjo, kad nors šiuo metu nuteistojo elgesys yra pagerėjęs ir jis bausmę atlieka lengvesnėmis sąlygomis, ankstesni daugkartiniai pažeidimai neleidžia jo elgesio viso bausmės atlikimo laikotarpiu vertinti kaip nepriekaištingo. Todėl padaryta išvada, kad nuteistojo elgesio pokyčiai nėra pakankamai nuoseklūs ir ilgalaikiai, kad būtų galima konstatuoti akivaizdžią teigiamą pažangą.⁵⁰

Taigi, išanalizavus Lietuvos apeliacinio teismo praktiką darytina išvada, kad gero elgesio tęstinumo ir stabilumo kriterijai turi itin didelę reikšmę sprendžiant dėl bausmės iki gyvos galvos pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Akcentuojami ne pavieniai elgesio pokyčiai, o ilgalaikiai, nuoseklūs ir stabilūs, kurie vertinami ne pavieniais metais, o viso bausmės atlikimo metu. Teismai nuteistojo elgesiui taiko aukštus kriterijus, kurie susideda ne tik iš taisyklių laikymosi įkalinimo įstaigoje, bet ir iš dalyvavimo programose, paskatinimų, drausminių nuobaudų. Tai vertinama teigiamai, kadangi taip teismas užtikrina ir prioretizuoja visuomenės saugumą. Visgi susidaro įspūdis, kad šie kriterijai tampa sunkiai įgyvendinami, kadangi nuteistojo

⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. gruodžio 16 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-276-627/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.

⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. liepos 17 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-190-478/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.

⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. spalio 6 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-239-449/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.

elgesys įkalinimo įstaigoje turi būti praktiškai nepriekaištingas, kas rodo labai aukštus gero elgesio vertinimo kriterijus. Atsižvelgiant į tai, reali galimybė pasinaudoti bausmės švelninimo institutu gali tapti labai ribota ir kelianti klausimą, ar toks griežtas nuteistųjų vertinimas neužkerta galimybės pasinaudoti jiems suteikiama *teise į viltį*.

Kitas svarbus kriterijus – vertybinės nuostatos bei požiūris į padarytas nusikalstamas veikas. Šis kriterijus yra reikšmingas tuo, kad leidžia teismui vertinti nuteistojo asmenybės pokyčius ir realią resocializacijos pažangą. Vertinant nuteistąjį svarbu išanalizuoti jo požiūrį į padarytą nusikalstamą veiką, vertybes. Požiūris į padarytą nusikalstamą veiką glaudžiai susijęs su bausmės tikslais, kadangi jei nuteistasis nepripažįsta padaręs nusikalstamą veiką ar ją teisina, tai gali būti požymis, kad nuteistojo resocializacija nėra veiksminga. Todėl teismui svarbu įvertinti, ar nuteistasis suvokia savo veiksmų pavojingumą, ar prisiima atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, ar kritiškai vertina savo elgesį, ar yra pakeitęs savo vertybines nuostatas. Ne mažiau svarbi yra ir empatija nukentėjusiems, kuri gali parodyti nuteistojo suvokimą dėl padarytų veiksmų pasekmių kitiems asmenims. Šio kriterijaus svarbumas atsispindi ir vienoje iš Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių, kurioje pažymėta, kad nuteistasis J. P. kaltę dėl visų nusikalstamų veikų pripažino tik 2024 m. gruodžio 9 d., todėl toks elgesys buvo vertinamas labiau kaip siekis sušvelninti savo teisinę padėtį, o ne nuoširdus atsakomybės prisiėmimas. Nors nuteistasis teigė gailintis ir pripažįstantis dalį veikų, socialinio tyrimo išvadoje nurodyta, kad dėl kai kurių nusikaltimų jis kaltės nepripažino arba menkino savo vaidmenį. Teismas, įvertinęs prieštarigus nuteistojo pasisakymus ir tai, kad didžiąją bausmės atlikimo laikotarpio dalį jis nepripažino kaltės ar išliko gynybiškas, padarė išvadą, jog nesenas kaltės pripažinimas ir gailėjimasis nėra pakankamai nuoseklūs, nuoširdūs ir savikritiški.⁵¹

Kitoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje akcentuojamas nusikalstamos veikos aplinkybių nepripažinimas, kuris leidžia daryti prielaidą dėl nuteistojo suvokimo apie padarytą veiką. Teismas pažymėjo, kad nors nusikalstamos veikos aplinkybių nepripažinimas savaime nereikia neigiamos nuteistojo elgesio prognozės, tačiau šiuo atveju atsakomybės menkinimas ir prieštaringi pasisakymai rodo manipuliatyvų elgesį bei kelia abejonių, ar nuteistasis tinkamai suvokia savo nusikaltimo pobūdį ir pasekmes. Socialinio tyrimo išvadose bei ankstesnėse charakteristikose taip pat nurodyta, kad nuteistasis buvo gynybiškas, vengė kalbėti apie nusikaltimą, stengėsi sudaryti sau palankų įspūdį ir nepakankamai analizavo nusikaltimo priežastis bei savo elgesį. Nors kaltę formaliai pripažino, teismas konstatavo, kad jo savirefleksija ir kritiškas požiūris į padarytas veikas išlieka nepakankami.⁵²

⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. balandžio 1 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-53-626/2026, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.

⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. rugsėjo 30 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-237-1076/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.

Kitoje nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas atkreipė dėmesį į prieštarinę H. D. poziciją dėl kaltės pripažinimo. Nors kaltės nepripažinimas savaime negali lemti neigiamo nuteistojo vertinimo, šis aspektas kartu su kitais duomenimis svarbus vertinant jo požiūrį į nusikalstamą elgesį. Socialinio tyrimo išvadoje nurodyta, kad nuteistasis formaliai pripažįsta dalį kaltės ir teigia besigailintis dėl nukentėjusiesiems sukeltų pasekmių, tačiau kartu abejoja teismo nuosprendžio pagrįstumu, minimizuoja savo vaidmenį nusikaltimuose ir paviršutiniškai analizuoja jų priežastis. Teismas padarė išvadą, kad tokie prieštaringi pasisakymai neleidžia vienareikšmiškai konstatuoti pasikeitusio nuteistojo požiūrio į nusikalstamas veikas ir yra reikšmingi vertinant jo pavojingumą bei galimą grėsmę visuomenei.⁵³

Taigi, aptarus teismų praktiką vertybinių nuostatų bei požiūrio į padarytas nusikalstamas veikas aspektu galima teigti, kad teismas kreipia didelį dėmesį ne į formalų kaltės pripažinimą, o į nuoširdų, nuoseklų ir savikritišką požiūrį į padarytas nusikalstamas veikas. Teismas akcentuoja, kad vien deklaratyvus gailėjimasis ar formalus kaltės pripažinimas nėra pakankamas, svarbu atsižvelgti į nuteistojo gebėjimą analizuoti savo elgesio priežastis bei pasekmes. Visgi vertinant šį kriterijų galima įžvelgti ir trūkumų. Teismo manymu formalus prisipažinimas gali būti vertinamas kaip manipuliacija, o neprisipažinimas kaip nepakankama resocializacija, kas lemia išvadą – bausmės tikslų nepasiekimą. Taigi, nuteistojo vertinimas turi būti grindžiamas visų anksčiau aptartų sąlygų ir kriterijų visuma, siekiant užtikrinti išsamų ir objektyvų situacijos įvertinimą. Būtent toks kompleksinis vertinimas leidžia teismui priimti pagrįstą ir teisingą sprendimą.

Minėtas dvi sąlygas – elgesio riziką ir bausmės įtaką nuteistajam – kritiškai vertina J. Namavičius pabrėždamas, kad per griežtai vertinamas taisyklių laikymasis kalėjimo metu, kadangi nuteistieji savaime patiria stresą, kai yra įkalinami, tačiau smulkių taisyklių pažeidimai ne visada reiškia, kad nuteistasis paleistas į laisvę puls daryti smurtinius nusikaltimus⁵⁴. Antroji ir trečioji sąlygos tam tikra prasme nulemia pirmąją sąlygą, nes nuteistojo elgesys atliekant bausmę yra svarbu vertinant galimą nusikalstamo elgesio riziką. Teismų praktikoje nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimas apibūdinamas kaip „viena iš aplinkybių, kuri reikšminga sprendžiant klausimą dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausme. Nustatant nusikalstamo elgesio riziką, remiamasi laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietos administracijos atliktu nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimu naudojant OASys metodiką. Ši rizika vertinama atsižvelgiant ir į konkretaus nuteistojo socialinio tyrimo išvadą.“⁵⁵ Taip pat pažymima, kad „pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką sudaro kriminogeniniai veiksniai, kurie

⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. kovo 24 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-44-626/2026, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.

⁵⁴ Namavičius, *supra note*, 3: 90-91.

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. liepos 31 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-193-966/2024, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.

skirstomi į statinius, t. y. tuos, kurių nuteistasis negali pakeisti, ir dinامينius. Statinius kriminogeninius veiksnus nuteistojo atveju sudaro – kriminalinė istorija, teistumas jauname amžiuje, smurtinio elgesio istorija, nusikalstamo seksualinio elgesio istorija, būdingas teisės pažeidimų modelis, nusikaltimų sunkėjimas, smurtinis elgesys, susijęs su alkoholio vartojimu. Prie dinامينių kriminogeninių veiksnių nuteistojo socialinio tyrimo išvadoje priskiriama tai, jog jis turi mažą darbo patirtį, trūksta finansinio raštingumo, jam įtaką turėjo asocialios grupės, būdingas impulsyvus elgesys, negeba atpažinti problemų, stokoja problemų sprendimo įgūdžių, negeba įvertinti savo elgesio pasekmių, būdingas nusikalstamo elgesio neutralizavimas, kaltės nepripažinimas, priežiūros apibojimų pažeidimai.⁵⁶ Taigi, nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika ir elgsena bausmės vykdymo metu yra svarbiausias „atspirties taškas“ teismui vertinant ir sprendžiant ar asmens vertybės keičiasi, t. y. ar asmuo laikosi taisyklių, ar mažėja jo pavojingumas, ar jam gali būti sušvelninama bausmė.

Svarbu pažymėti, kad teismas, vertindamas nuteistojo elgesį atsižvelgia ne tik į jo elgesį ir keliamą riziką bausmės atlikimo metu, bet ir į jo asmenybę bei elgesį iki nusikalstamos veikos padarymo. Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje pažymėjo, kad A. N. buvo nuteistas už dviejų nepilnamečių nužudymą dėl menkavertės priežasties, taip pat anksčiau teistas už smurtinio pobūdžio nusikalstamą veiką, todėl jo pavojingumas visuomenei vertinamas kaip itin didelis. Nors šios aplinkybės jau buvo įvertintos skiriant bausmę, jos reikšmingos ir vertinant nuteistojo asmenybę, pavojingumą bei jo elgesio pokyčius.⁵⁷ Kitoje nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas taip pat akcentavo ankstesnių teistumų svarbą nurodydamas, kad „nusikaltimo, už kurį atliekama bausmė, pobūdis, jo padarymo aplinkybės, kaip ir ankstesni teistumai, yra įvertinamos nuosprendžiu skiriant nuteistajam bausmę, tačiau vertinant nuteistojo asmenybės pavojingumą taip pat negali būti ignoruojamos“⁵⁸. Vertinant nuteistojo asmenybę iki nusikalstamos veikos padarymo, padeda teismui susidaryti išsamesnį vaizdą apie nuteistojo asmenybę, vertybes bei ilgalaikio elgesio tendencijas. Ankstesni teistumai, polinkis į smurtą ar dažnas ir pasikartojantis teisės normų nesilaikymas gali rodyti didesnę asmens pavojingumą.

Visgi labiausiai probleminė sąlyga yra trečioji – bausmės įtaka nuteistojo elgesiui, reikalaujanti labai atidaus ir kruopštaus ne tik kalėjimų tarnybos specialistų/vertintojų, bet ir teismo vertinimo. Šios sąlygos įvertinimui įtakos turi, kad BVK nurodytas resocializacijos tikslas ir reali bausmės atlikimo situacija Lietuvos įkalinimo įstaigose dažnai smarkiai skiriasi. Taip pat, ganėtina kategoriškas teiginys šiuo atveju vargu ar gali būti laikomas visiškai teisingu: žmogus

⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. spalio 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243-843/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.

⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. birželio 20 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-164-478/2024, Infolex, žiūrėta 2026 m. gegužės 8 d.

⁵⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. balandžio 13 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-61-870/2026, Infolex, žiūrėta 2026 m. gegužės 8 d.

nusikalsta ar nusprendžia nenusikalsti ne vien dėl jų veikiančių aplinkybių, bet ir dėl savo pasirinkimų, todėl tam tikra prasme, pats kontroliuoja savo gyvenimo situaciją. Taigi, vertinant iš prognostinės perspektyvos, asmens elgesys bausmės vykdymo metu nėra laikomas labai patikimu ateities elgesio rodikliu.⁵⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2012 m. birželio 25 d. direktoriaus įsakymu Nr. V-211⁶⁰ patvirtintos šešios nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikos. OASys (*anglų kalba* „The Offender Assessment System“) vertinimo sistema yra pagrindinė vertinimo sistema Lietuvoje, naudojama Lietuvos kalėjimų tarnyboje, vertinant nuteisto asmens elgesio riziką bei elgesį bausmės vykdymo laikotarpiu.

Ši vertinimo sistema sukurta Jungtinėje Karalystėje, OASys yra reikšminga įrodymais grindžiamos praktikos sistema. Ji skirta padėti specialistams jų kasdienėje veikloje vertinant pažeidėjus: nustatyti galimą riziką visuomenei, pasirinkti tinkamiausias priemones šiai rizikai mažinti ir efektyviai dirbti su nusikalstamo elgesio priežastimis. Ši sistema padeda priimti gerai pagrįstus ir atsakingus sprendimus.⁶¹ Visgi, ši programa mokslininkų vertinama kritiškai. I. Čėsnienė, A. Laurinavičius ir L. Ustinavičiūtė akcentuoja išvadų kokybę bei informacijos nepatikimumą, vertinant nusikalstamo elgesio pasikartojimo riziką: „privalomai vertinama tik bendra, nespecifinė atliktai nusikalstamai veikai nuteistų ir probacijoje esančių asmenų kriminalinio elgesio rizika, o tai tam tikrais atvejais gali vesti prie klaidingų išvadų. Be to, pasitelkus OASys atliekamas rizikos vertinimas yra statistinis, t. y. ateities elgesio prognozė daroma surinktos statistinės informacijos pagrindu. Atitinkamai net 30 proc. galutinio rizikos įvertio sudaro informacija apie buvusius teisės pažeidimus, todėl pirmą kartą teistų asmenų rizikos vertinimas, atliekamas šios metodikos pagrindu, negali būti itin tikslus. Be to, esant specifiniams nusikaltimams (smurtiniams, seksualiniams ir pan.) OASys vertinimas nesuteikia patikimos informacijos apie pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką.“⁶²

Šie mokslininkų teiginiai atspindi labai realias problemas, susijusias su elgesio vertinimu įkalinimo metu bei bausmės tikslų pasiekimu, kadangi ne visada tikslinga spręsti apie asmens elgesį išėjus iš įkalinimo įstaigos, atsižvelgiant į tai, kad kalėjimo sąlygos nėra lengvos. Asmenims

⁵⁹ Namavičius, *supra note*, 3: 91.

⁶⁰ „Dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo“, TAR, žiūrėta 2026 m. kovo 11 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F1C04F2A8496/asr>.

⁶¹ Ministry of Justice and National Offender Management Service, „A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys) 2009–2013“, gov.uk, žiūrėta 2026 m. kovo 7 d., <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7f676fed915d74e33f6380/research-analysis-offender-assessment-system.pdf>.

⁶² Ilona Čėsnienė, Alfredas Laurinavičius ir Laura Ustinavičiūtė, „Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas Lietuvoje: esama situacija ir raidos tendencijos“, *Kriminologijos studijos*. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, Nr. 3 (2015): 74, https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_MRU/gukqv2/alma9917323378508451.

reikia prisitaikyti prie naujų taisyklių, gyvenimo sąlygų, laisvės jausmo nebūvimo. Vieni adaptuojasi ir prisitaiko prie naujų gyvenimo sąlygų lengviau ir greičiau, antriems tai užtrunka labai ilgą laiko tarpą, o tretiesiems gali ir nepavykti tinkamai adaptuotis prie naujo gyvenimo būdo. Šie aspektai gali turėti didelės įtakos asmens elgesiui, kaip pavyzdžiui, gali pasireikšti agresyvumas, nesaugumo jausmas, noras elgtis priešingai nei reikalauja taisyklės. Todėl kategoriškai vertinti asmens elgesį ir ar buvo pasiekti bausmės tikslai tik vertinant jo elgesį kalėjimo metu yra neproporcinga. Turėtų būti atsižvelgiama ir į asmens viso gyvenimo istoriją. Kalėjimų tarnyboje naudojamos OASys sistemos vertinimą 2025 m. atliko Vilniaus universiteto profesorės Ilona Laurinaitytė ir Laura Ustinavičiūtė – Klenauskė siekiant ištirti OASys sistemos patikimumą⁶³. Profesorių atliktas tyrimas parodė pakankamai gerą vertintojų suderinamumą, kadangi nuteistųjų situacijas jie mato ir vertina panašiai. Yra dvi OASys metodikos versijos: trumpesnė ir dažniau naudojama OASys 1, bei išsamesnė, labiau jautri nuteistojo pokyčiams – OASys 2. Pastaroji reikalauja aukštesnės vertintojo kompetencijos, platesnės informacijos ir daugiau laiko vertinimui atlikti, todėl praktikoje taikoma rečiau. Nepaisant to, ši versija rekomenduojama vertinant sudėtingesnius atvejus, ypač susijusius su sunkesniais nusikaltimais.

Tyrime dalyvavo vertintojai beveik iš visų Lietuvos kalėjimų, t. y. 31 vertintojas. Tyrimo metu išryškėjo, kad visi vertintojai buvo praėję OASys 1 metodikos mokymus ir tik keletas vertintojų OASys 2 metodikos mokymus. Taip pat svarbu pažymėti, kad viena trečioji vertintojų turi žinių apie kitus nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo įrankius, kas vertinama ypač teigiamai, kadangi taip vertintojai gali turėti platesnį supratimą, kas turi įtakos geresnei išvadai ir rezultatams vertinant nuteistuosius. Tyrimo metu paaiškėjo, kad daugelio vertintojų išsilavinimas yra aukštasis. Remiantis Lietuvos kalėjimų tarnybos pateiktais statistiniais duomenimis, per šešių mėnesių laikotarpį Lietuvoje atliekama daugiau kaip 2500⁶⁴ nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų taikant OASys metodiką. Svarbi vertinimo dalis yra informacijos rinkimas interviu metu. Jo vidutinė trukmė siekia apie dvi valandas, tačiau gali svyruoti nuo 30 minučių iki 20 valandų. Protokolų pildymas taip pat labai skiriasi – nuo 40 minučių iki 16 valandų. Tyrime dalyvavę vertintojai įvardija egzistuojančias neretas nuteistųjų skundų situacijas. Tyrimo duomenimis, didžioji dalis specialistų visą vertinimą atlieka savarankiškai, tačiau maždaug trečdalis prisideda tik prie atskirų jo dalių. Ypač sudėtingos sritys – ryšiai, emocinė savijauta, mąstymas ir elgesys – neretai perduodamos psichologams, kadangi jų vertinimas reikalauja

⁶³ Ilona Laurinaitytė ir Laura Ustinavičiūtė – Klenauskė, „Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų OASys instrumentu patikimumas“, Vilniaus universitetas, žiūrėta 2026 m. kovo 11 d., https://www.fsf.vu.lt/naujienos/fakulteto-ivykiai/6993-nusikalstamo-elgesio-rizikos-vertinima-lietuvoje-atliekanciu-specialistu-darbo-ypatumai?fbclid=IwdGRjcAO_gEZjbGNrA79_-WV4dG4DYWVtAjExAHNyDGMGYXBwX2lkDDM1MDY4NTUzMTcyOAABHjVo8dRt54xxPe83-OTuv8NAXZv_KpbPmeGCI5Y6O1nVbQ20_TPnJRe7J1_F_aem_BT4CrbkSfb4E_xqECYqv6A.

⁶⁴ Pateikiamas skaičius ne tik laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, bet ir terminuotos laisvės atėmimo bausmės.

specifinių kompetencijų. Akcentuojamas ir laiko trūkumas bei didelis krūvis tenkantis vertintojams, kas gali turėti įtakos vertinimo išvadai. Kaip iššūkis nurodomas ir nuteistųjų nenoras kalbėti, bei spaudimas juos įvertinti būdu, kuris būtų jiems palankesnis.

Tyrimo rezultatai parodo, kad vertintojams lengviau vertinti vyrus nei moteris, t. y. moterų vertinime vertintojų nuomonė ir išvados skiriasi, taip apsunkinant darbą prieinant prie galutinės išvados. Priežastys, kodėl moterų vertinimas yra sudėtingesnis nurodomos tokios: moterų vertinimas taikomas dar pakankamai trumpą laiko tarpą; nuteistų moterų emocinis vertinimas yra kur kas sudėtingesnis nei vyrų (vertinimo specifika skiriasi nuo vyrų); didesnę skaičių nusikaltimų padaro vyrai negu moterys, tad automatiškai vyrų vertinimo skaičius yra didesnis, nei moterų. Taigi tyrimo rezultatai atskleidė poreikį didinti vertinimų nuoseklumą ir griežčiau laikytis OASys metodikos reikalavimų. Net ir turint patirties, vertintojams rekomenduojama nuolat remtis metodikos vadovu ir tiksliai laikytis nustatytų procedūrų. Nustatyta, kad vertinimų patikimumas gali mažėti, jei trūksta laiko, informacijos ar specializuotų žinių. Todėl siekiant užtikrinti kokybišką nuteistųjų vertinimą svarbu atsižvelgti į vertintojų kompetencijas, darbo krūvį bei vertinimo sąlygas, taip pat nuolat stebėti ir vertinti taikomos metodikos veiksmingumą.⁶⁵ Šis OASys metodo ir vertintojų tyrimas yra ypač reikšmingas siekiant teisingos išvados pateikimo nuteistųjų atžvilgiu. Teisingai išvadai įtakos gali turėti vertintojų kompetencija, darbo krūvis, vertinimo iššūkiai, spaudimas iš nuteistųjų, siekiant, kad vertinimo išvada būtų pateikta jiems palankesne puse. Lietuvos kalėjimų vertintojų išvada vadovaujasi teismas, spręsdamas dėl laisvės atėmimo bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, tad labai svarbi vertintojų kompetencija, vertinimo metodų taikymas pagal vertinimo vadovą nenukrypstant nuo taisyklių, kadangi tai turi įtakos nuteisto asmens laisvės atėmimo iki gyvos bausmės likimui t. y. ar jam bus suteikta viltis išeiti į laisvę. Teismų praktikoje pažymima, kad atsižvelgiant į gautą socialinę išvadą „vertinamos ne tik teigiamai nuteistąjį charakterizuojančios aplinkybės, tačiau jo asmenybę apibūdinančių bei elgesio pokyčius atskleidžiančių duomenų visuma (t. y. būtina atsižvelgti ne vien į nuteistojo elgesį paskutiniaisiais bausmės atlikimo metais, bet viso bausmės atlikimo laikotarpiu, o tuo pačiu ir į jo požiūrį į padarytus nusikaltimus)“⁶⁶. Svarbus pažymėti aspektas yra nuteistojo požiūrio į padarytus nusikaltimus vertinimas, t. y. teismas turi atsižvelgti ir įvertinti, ar nuteistasis prisipažįsta, kad padarė nusikalstamą veiką. Nors sąlygose tiesiogiai tai nėra įtvirtinta, tačiau toks vertinimas yra ypač reikšmingas, kadangi kaltės pripažinimas dažnai siejamas su kritišku savo elgesio suvokimu, atsakomybės prisiėmimu ir resocializacijos pažanga. Jeigu nuteistasis neprisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, teismas gali suabejoti, ar nuteistasis suvokia

⁶⁵ Laurinaitytė ir Ustinavičiūtė-Klenauskė, *supra note*, 63.

⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. kovo 26 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-50-487/2026, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.

savo veiksmų pavojingumą, nusikaltimo pasekmes ir ar pasikeitė jo pažiūros bei vertybės. Tai patvirtina ir Lietuvos apeliacinis teismas, vienoje iš nutarčių vertindamas nuteistojo kaltės nepripažinimo klausimą nurodė, kad „nuteistojo požiūris į jo padarytą nusikalstamą veiką (šiuo atveju – neigiamas, nepripažįstantis nusikaltimo padarymo) yra itin svarbus nagrinėjant klausimą dėl jam paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo į terminuotą laisvės atėmimą BK 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos bausmės paskirties įgyvendinimo kontekste“⁶⁷. Tad vien geras elgesys įkalinimo įstaigoje negali būti lemiamas rodiklis sušvelninti bausmę.

Taigi, matoma, kad vertinat nuteistojo asmenybę, pavojingumą ir bausmės poveikį išvadą rengiantiems vertintojams yra gana sudėtinga. Nors ir egzistuoja vertinimo sistema, tačiau kiekvienas nuteistasis yra individualus ir reikalaujantis didelio atidumo bei kruopštumo. Ypač tai reikšminga situacijose, kai siekiama įvertinti, ar nuteistasis nuoširdžiai gailisi, ar tikrai supranta padaryto nusikaltimo priežastis, pavojingumą ir deda visas pastangas keisti ne tik savo elgesį, bet ir mąstymą. Tai itin sudėtingas procesas, reikalaujantis didelės vertintojų kompetencijos ir psichologinio pasirengimo. Ne mažiau lengvesnis darbas tenka ir teismui, vertinant visas aplinkybes tiek su nusikaltimo padarymu, tiek su nuteistojo asmenybe, tiek su bausmės poveikiu. Kartais svarbu pamatyti ir atskirti, ar nuteistasis pasirenka vieną ar kitą poziciją nuoširdžiai, ar norėdamas palankesnio teismo sprendimo.

2.1.3. Žalos atlyginimo klausimai

BK 51 straipsnyje taip pat įtvirtinta sąlyga, kurią asmuo turi atlikti, kad būtų galima vertinti jo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimą į terminuotą laisvės atėmimo bausmę yra žalos atlyginimas, t. y. ar nuteistasis jau atlygino didelę dalį padarytos žalos ir įsipareigojo likusią dalį visiškai atlyginti.

Lietuvos teisėje nėra apibrėžtas „reikšmingos žalos dalies“ kriterijus, t. y. kokią pvz., grąžintą procentinę dalį žalos, nuteistasis turi atlyginti, kad būtų galima įvardinti kaip reikšmingą dalį. Tai palikta plačiai teismo diskrecijai, todėl praktikoje tai įgauna labiau vertinamąjį nei kiekybinį kriterijų. Išanalizavus teismų praktiką, t. y. 19 nuosprendžių nuo 2003 metų iki 2016 metų, kuriais asmenys buvo nuteisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, matoma, kad žalos dydžiai yra labai įvairūs ir siekia nuo 1145 Eur iki 653850 Eur. Taigi, teismas sprendamas klausimą dėl žalos atlyginimo kiekvienu atveju vertina individualiai. Tačiau svarbu pažymėti, kad ne visada sprendimą nulemia atlygintas žalos dydis, bet ir realios nuteistojo pastangos ir noras, kurie yra ypač svarbus sprendžiant klausimą dėl bausmės švelninimo. Vienoje iš nutarčių Lietuvos apeliacinis teismas pažymi, kad Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenimis, M. R. pagal

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. spalio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-241-1243/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. gegužės 8 d.

vykdomuosius raštus turėjo sumokėti 1030 Eur, iš kurių buvo išieškota 812 Eur. Teismas pažymėjo, kad ši skola buvo žinoma dar 2019 m., tačiau nuteistasis aktyvių veiksmų žalai atlyginti nesiėmė – didžiąją bausmės atlikimo dalį nedirbo ir savanoriškai žalos neatlygino. Nors apeliaciniame skunde jis teigė ieškinį padengęs, tai patvirtinančių duomenų nepateikė, todėl teismas sprendė, kad tokie veiksmai greičiausiai susiję tik su nepalankiu ankstesniu teismo sprendimu.⁶⁸ Kitoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje taip pat pažymimas iniciatyvos ir noro siekis savanoriškai atlyginti žalą. Iš bylos duomenų matyti, kad A. N. pagal vykdomuosius dokumentus turėjo sumokėti 996 Eur, tačiau buvo išieškota tik 201 Eur. Nors nuteistasis daugiau kaip dvidešimt metų atlieka bausmę ir dalį laiko dirbo bei gavo pajamų, jis nerodė iniciatyvos savanoriškai ją atlyginti. Todėl teismas padarė išvadą, kad toks žalos atlyginimas yra formalus, nepakankamas ir neatitinka BK 51 straipsnio 2 dalyje nustatytų sąlygų.⁶⁹

Teismų praktikoje nurodoma, kad „aplinkybės dėl didelės dalies žalos atlyginimo išieškojimo yra reikšmingos sprendžiant dėl bausmės pakeitimo, nuteistojo dabartinę darbinę veiklą ir pastangos dėl savanoriško žalos atlyginimo prisideda prie teigiamos nuteistojo charakteristikos“⁷⁰. Kriminalinė bausmė pati savaime neužtikrina, kad nukentėjusiam būtų pilnai atlyginta ar kompensuota padaryta žala. Baudžiamasis poveikis nuteistajam nesugrąžina pažeistų socialinių santykių pusiausvyros. Todėl paskirta bausmė turi apimti ne tik poveikį kaltininkui, bet ir priemones, skatinančias atsiskaityti su nukentėjusiuoju už padarytą žalą. Jei prioritetas skiriamas tik nuteistojo nubaudimui, o ne nukentėjusiojo interesų apsaugai, bausmė praranda tiek ekonominę, tiek teisingumo prasmę ir tampa savitiksle priemone, neturinčia teigiamos socialinės funkcijos.⁷¹ Mokslininkai A. Nevera ir R. Jurka šią sąlygą vertina kritiškai ir pabrėžia, kad „gali susidaryti įspūdis, jog, viena vertus, nustatoma galimybė laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę pakeisti terminuota laisvės atėmimo bausme, kita vertus, nustatomi tam tikri itin sunkiai įgyvendinami kriterijai, tarp jų esminiai tampa žalos atlyginimas arba reikšmingos jos dalies pašalinimas. Iš pirmo žvilgsnio toks teisinis reguliavimas reiškia, kad nuteistojo turtinė padėtis tampa savotišku sėkmės veiksniu, nes jei nuteistasis neturi lėšų žalai atlyginti ar bent jau jos reikšmingai daliai pašalinti, jis praranda galimybę pasinaudoti BK 51 straipsnyje numatytu teikimu net ir tuo atveju, jeigu jo elgesys įkalinimo įstaigoje visą laiką buvo nepriekaištingas ir

⁶⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. kovo 26 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-50-487/2026, Infoplex, žiūrėta 2026 m. gegužės 10 d.

⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. birželio 20 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-164-478/2024, *supra note*, 57.

⁷⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. sausio 23 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-10-966/2025, Infoplex, žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.

⁷¹ Marta Gavrilovienė, „Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas taikant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“, *Jurisprudencija: mokslo darbai* 6, 84 (2006): 93, https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_MRU/19e22iu/alma9917323761808451.

nėra jokių prielaidų recidyvo faktui.⁷² Su šia mokslininkų nuomone galima sutikti tik iš dalies. Kaip jau buvo minėta anksčiau darbe, priteisiamos žalos dydžiai praktikoje labai skiriasi – nuo kelių tūkstančių iki kelių šimtų tūkstančių eurų. Todėl galima pritarti teiginiui, kad BK 51 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti kriterijai, ypač susiję su žalos atlyginimu ar reikšmingos jos dalies pašalinimu, tam tikrais atvejais gali būti sunkiai įgyvendinami. Vis dėlto teiginys, jog nuteistojo turtinė padėtis tampa pagrindiniu sėkmės veiksnio sprendžiant dėl bausmės sušvelninimo, vertintinas kritiškai. Teismas kiekvienu atveju individualiai vertina žalos atlyginimo aplinkybes ir sprendžia, ar atlyginta žalos dalis laikytina reikšminga. Be to, svarbu pažymėti, kad nuteistieji turi galimybę dirbti įkalinimo įstaigose ir palaipsniui atlyginti padarytą žalą. Nors gaunamos pajamos dažniausiai nėra didelės, teismų praktikoje reikšmingą reikšmę turi ne vien faktinė atlygintos žalos suma, bet ir nuteistojo iniciatyva, nuoseklumas bei pastangos vykdyti šią pareigą. Tai patvirtina ir teismų praktika, vienoje iš nutarčių, vertindamas žalos atlyginimo klausimą, apeliacinis teismas pažymėjo, kad nuteistasis teigia suvokiantis pareigą atlyginti žalą ir deda pastangas ją dengti, tačiau dėl ribotų pajamų ir trumpo darbo laikotarpio yra padengęs tik nedidelę dalį, daugiausia per priverstinius išskaitymus. Pažymėjo, kad nors jis iš esmės nevengia šios pareigos, ilgą laiką nesiėmė aktyvių veiksmų, moka nereguliariai, o atlygintos žalos dydis nėra pakankamas. Todėl jo deklaruojamas siekis atsiskaityti nelaikomas nuosekliu ir pakankamai įtikinamu.⁷³

Taip pat svarbu vertinti, ar nuteistasis žalą atlygina savo iniciatyva, ar ji iš jo išieškoma priverstinai. Šis aspektas yra glaudžiai susijęs su nuteistojo požiūriu į padarytą nusikalstamą veiką, atsakomybės priėmimo faktą. Šio kriterijaus vertinimas suteikia teismui galimybę neapsiriboti vien formaliu žalos atlyginimo faktą, bet ir individualiai įvertinti nuteistojo elgesį, pastangas ir požiūrį į pareigą atlyginti padarytą žalą. Vertinant nuteistojo siekį atlyginti žalą, apeliacinis teismas pažymėjo, kad pateikti duomenys rodo, kad iš 98 587 Eur skolos išieškota tik nedidelė dalis, t. y. išieškota – 361 Eur, savanoriškai atlygino – 170,00 Eur, todėl akivaizdu, jog nuteistasis žalą dengia labai nežymiai, daugiausia ji išieškoma priverstinai. Taigi, Lietuvos apeliacinis teismas nutarė, jog nėra pagrindo nuteistajam H. D. švelninti bausmę BK 51 straipsnio 2 dalies pagrindu.⁷⁴

Taip pat pažymėtina, kad BK 51 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta ne pareiga visiškai atlyginti žalą iki kreipimosi dėl bausmės sušvelninimo, bet reikalavimas atlyginti reikšmingą jos dalį ir įsipareigoti likusią žalą visiškai atlyginti ateityje. Tai reiškia, kad likusi žalos dalis gali būti atlyginama jau esant laisvėje, todėl vien nuteistojo turtinė padėtis savaime nelemia galimybės pasinaudoti šiuo institutu. Kita vertus, žalos atlyginimo klausimas yra glaudžiai susijęs ir su

⁷² Nevera ir Jurka, *supra* note, 4: 89-90.

⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. balandžio 1 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-53-626/2026, *supra* note, 51.

⁷⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. sausio 23 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-10-966/2025, *supra* note, 70.

atsakomybės už padarytą nusikalstamą veiką prisiėmimu. Nuteistojo nesiekimas atlyginti padarytą žalą ar atsisakymas tai daryti gali būti vertinamas kaip vienas iš požymių, rodančių nepakankamą atsakomybės prisiėmimą bei nepakankamai kritišką požiūrį į padarytą nusikalstamą veiką. Teikime nurodyta, jog J. P. pripažįsta kaltę dėl nužudymų ir vagystės, gailisi bei nemenkina savo veikų, taip pat teigia prisidėjęs prie apiplėšimo organizavimo. Tačiau socialinio tyrimo duomenimis, kalbėdamas apie šį nusikaltimą kaltę linkęs neigti, ją perkelti kitiems, o dėl žmogžudysčių taip pat pateikia prieštarigus vertinimus.

BVK 88 straipsnio 3 dalyje yra nurodyta, kad laisvės atėmimo įstaiga teikia teikimą, jame turi būti nurodyti duomenys apie padarytos žalos atlyginimą arba pašalinimą, įskaitant informaciją apie nuteistojo galimybes ją atlyginti arba objektyvias priežastis, dėl kurių tai nebuvo įmanoma. Jei žala atlyginta ar pašalinta tik iš dalies, taip pat nurodomos nuteistojo galimybės ją visiškai kompensuoti. Žalos atlyginimo klausimas glaudžiai susijęs su kitomis išvardytomis sąlygomis, kadangi tai parodo nuteistojo požiūrį į nusikalstamos veikos padarymą. Kitaip tariant nuteistojo nenoras atlyginti žalos ar jos vangus atlyginimas, kai nuteistasis turi galimybę ją atlyginti gali būti siejamas su jo nenoru pripažinti kaltę. Kadangi asmuo, nuoširdžiai gailėdamasis dėl padarytos nusikalstamos veikos, sieks kuo greičiau ir kaip įmanydamas atlyginti žalą. Teismai griežtai vertina šią sąlygą analizuodamas visas nuteistojo galimybes atlyginti žalą.

2.2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuotu laisvės atėmimu ypatumai užsienio valstybėse

Aptarus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės keitimo į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, jos taikymo ypatumus, sąlygas Lietuvoje, tikslinga apžvelgti kaip ši laisvės atėmimo bausmė taikoma kitose valstybėse ir kokios sąlygos vyrauja norint sušvelninti bausmę nuteistajam. Taip pat reikšminga trumpai palyginti kiekvienos užsienio šalies bausmės pakeitimo sąlygas su Lietuvoje egzistuojančiomis sąlygomis, siekiant pamatyti kaip skiriasi šalių teisiniai reglamentavimai laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės kontekstu. Svarbu paminėti, kad pasirinktos šalys yra Europos Sąjungos valstybės.

2.2.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Vokietijos Federacinėje Respublikoje

Viena iš apžvelgiamų šalių yra Vokietijos Federacinė Respublika. 2021 metų statistikos⁷⁵ duomenimis, Vokietijoje buvo priimti 109 nuosprendžiai, kuriais paskirta laisvės atėmimo iki

⁷⁵Axel Desecker ir Elena Rausch, „Die Vollstreckung lebenslanger Freiheitsstrafen Dauer und Gründe der Beendigung im Jahr 2021“, Kriminologische Zentralstelle (2023): 13, https://www.researchgate.net/publication/366836717_Die_Vollstreckung_lebenslanger_Freiheitsstrafen_Dauer_und_Gründe_der_Beendigung_im_Jahr_2021.

gyvos galvos bausmė. Panaikinus mirties bausmę, už sunkiausius nusikaltimus Vokietijos baudžiamojoje teisėje numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. Tačiau, nepaisant šio pavadinimo, likusios bausmės vykdymas gali būti lygtinai sustabdytas jau po 15 metų. Išimtiniais atvejais bausmės atlikimo trukmė gali viršyti ir 58 metus.⁷⁶ Vokietijos baudžiamojo kodekso 57 a straipsnyje yra numatyta, kad teismas gali pakeisti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos į terminuotą laisvės atėmimo bausmę esant šioms sąlygoms: 1) atlikta 15 metų bausmės; 2) nuteistojo kaltės sunkumas nereikalauja tolimesnio bausmės vykdymo; 3) yra tenkinamos 57 straipsnio 1 dalies 1 sakinio 2 ir 3 punktuose nustatytos sąlygos. Taip pat yra taikoma Vokietijos baudžiamojo kodekso 57 straipsnio 1 dalies 2 sakinyje ir 6 dalis, kurie nustato, kad yra vertinamas pats nusikaltimas (pobūdis), nuteistojo asmenybė, jo elgesys bausmės atlikimo metu. Pažymima, kad teismas gali atsakyti sustabdyti bausmės pakeitimą, jeigu nuteistasis nepateikia pakankamai duomenų apie nusikalstamu būdu gauto turto buvimo vietą arba šie duomenys yra melagingi.⁷⁷ Atlikus 15 metų laisvės atėmimo bausmę, likusi bausmės dalis gali būti sustabdoma, nustatant penkerių metų lygtinį laikotarpį. Vis dėlto toks sprendimas nėra priimamas automatiškai – pirmiausia būtina įvertinti, ar jis neprieštarauja visuomenės saugumo interesams. Atsižvelgiama į įvairius kriterijus: nuteistojo asmenybės bruožus, jo elgesį įkalinimo metu, nusikaltimo pripažinimą bei realistišką resocializacijos planą. Taip pat bausmė negali būti sutrumpinta, jei dėl „ypatingo kaltės sunkumo“ būtina ją toliau vykdyti.⁷⁸

Taigi, Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojoje teisėje vyrauja ko ne identiškos sąlygos kaip ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje, norint nuteistajam laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos pakeisti terminuota laisvės atėmimo bausme. Pagrindinis skirtumas – kalėjimo trukmė, Lietuvoje teisės aktai nustato mažiausiai 20 metų kalėjimo trukmę, tik tada nuteistajam yra suteikiama galimybė teikti prašymą pakeisti bausmę, tuo tarpu Vokietijoje šis laikotarpis šiek tiek trumpesnis – 15 metų. Abi valstybės vertina nuteistojo asmenybę, jo elgesį įkalinimo metu, kaltę, asmens pavojingumą visuomenei, žalos atlyginimą taip pat ar buvo pasiekti bausmės tikslai. Šios sąlygos yra pamatinės sprendžiant, ar nuteistajam gali būti sušvelninta bausmė ją pakeičiant į terminuotą laisvės atėmimo bausmę.

⁷⁶ Wissenschaftliche Dienste, „Titel: Lebenslange Freiheitsstrafe – was bedeutet das in Deutsch“, *Aktueller Begriff* (2024): 1, <https://www.bundestag.de/resource/blob/1033800/7f8a1746133aaa86b665e1196428c03d/Lebenslange-Freiheitsstrafe-was-bedeutet-das-in-Deutschland-.pdf>.

⁷⁷ „German Criminal Code“, Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. Federal Office of Justice, žiūrėta 2026 m. kovo 24 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.

⁷⁸ *Ibid.*

2.2.2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Prancūzijos Respublikoje

Prancūzijos Respublikos baudžiamojo kodekso 131-1 straipsnyje yra įtvirtinta, kad už padarytą nusikalstamą veiką ar veikas viena iš numatytų bausmių fiziniams asmenims yra laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Šio kodekso 132-23 straipsnyje nurodoma, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos nuteistiems asmenims minimalus bausmės vykdymo laikotarpis yra nuo 18 iki 22 metų. Ilgesnį nei 18 metų laikotarpį teismas gali skirti tada, kai yra nustatomas saugumo laikotarpis, kurio metu nuteistasis negali pasinaudoti galimybe anksčiau teikti prašymą lygtiniam paleidimui⁷⁹. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 729 straipsnyje nurodoma, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteistiems asmenims saugumo laikotarpis yra 18 metų, tačiau, jei asmuo ne pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką ir yra recidyvistas, tuomet jo saugumo laikotarpis yra jau minėti 22 metai. Visgi, nuteistiesiems neužtenka vien kalėjimo tam tikrą laiką sąlygos, Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 729 straipsnyje taip pat nurodoma, kad nuteistasis gali būti lygtinai paleistas tik jeigu rodo pakankamai rimtas pastangas reintegrui ir gali pagrįsti: 1) profesinės veiklos vykdymą, stažuotę, laikiną darbą ar nuolatinį mokymosi ar profesinio rengimo lankymą (dirbant ar mokantis kalėjimo metu); 2) esminį dalyvavimą šeimos gyvenime, (jo būvimas yra būtinas tinkamam vaiko ugdymui bei augimui); 3) yra būtinybė gydytis; 4) realias pastangas atlyginti žalą nukentėjusiesiems; 5) dalyvavimą kitose integracijos ar reintegracijos projektuose.⁸⁰ Svarbu paminėti, kad šiame straipsnyje taip pat nurodoma, kad jei nuteistasis yra vyresnis nei 70 metų, šiame straipsnyje nustatyti minimalūs atliktos bausmės terminai jam netaikomi. Tokiu atveju lygtinis paleidimas gali būti suteiktas, jeigu yra užtikrintos jo integracijos ar reintegracijos galimybės, ypač kai po paleidimo jam bus teikiama tinkama priežiūra arba jis turi gyvenamąją vietą. Tačiau tai netaikoma, jei egzistuoja didelė pakartotinio nusikalstamumo rizika arba jei nuteisto asmens paleidimas galėtų rimtai pažeisti viešąją tvarką.⁸¹

Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 733 straipsnyje taip pat yra įtvirtinta nuostata numatanti, kad jeigu nuteistasis padaro naują nusikaltimą, elgiasi netinkamai, pažeidžia lygtinio paleidimo sąlygas ar nevykdo jam nustatytų įpareigojimų, lygtinis paleidimas gali būti panaikintas. Ši nuostata yra reikšminga, ir susijusi su nuteistojo reintegracija, nustatydama tam tikras sąlygas, kurių asmuo turi laikytis ir vykdyti, norint, kad bausmė būtų sušvelninta ar nebūtų panaikinta. Tai padeda pasiekti baudžiamojo kodekso tikslus ir apsaugo

⁷⁹ „Code pénal“, République Française, žiūrėta 2026 m. kovo 26 d., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719.

⁸⁰ „Code de procédure pénale“, République Française, žiūrėta 2026 m. kovo 26 d., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/.

⁸¹ „Parole“, République Française, žiūrėta 2026 m. kovo 26 d., <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F32562?lang=en&utm>.

visuomenę nuo nuteistųjų, kurie gali būti pavojingi. Ne mažiau svarbesnės sąlygos, nustatytos Prancūzijos Respublikos baudžiamojoje teisėje, turinčios įtakos asmens nuteisto laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymui, šią bausmę sustabdant yra liga bei senyvas asmens amžius. Asmenims, kuriems diagnozuota gyvybei pavojinga liga arba asmenims, kurių fizinė ar psichikos sveikatos būklė yra nesuderinama su įkalinimu, paskirta bausmė gali būti sustabdyta. Visgi, ši ligos sąlyga turi išlygą nuteistiesiems, kuri negali būti taikoma tiems, kurie kelia didelę pakartotinio riziką.⁸²

Taigi, Prancūzijos Respublikos baudžiamojoje teisėje įtvirtinta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė bei šios bausmės sušvelninimo sąlygos turi labai daug panašumų su Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje įtvirtintomis nuostatomis. Skirtumai pasireiškia tik per bausmės atlikimo laikotarpį (nuo 18 iki 22 metų), kuris vienu atveju yra švelnesnis nei nustatytas Lietuvoje, tačiau kitu atveju yra griežtesnis, kai tai susiję su asmeniu, kuris padaro nusikalstamą veiką pakartotinai. Vienas ryškiausių skirtumų tarp Prancūzijos ir Lietuvos yra asmens kaip tėvo esminis dalyvavimas šeimos gyvenime, ko nėra Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 straipsnyje.

2.2.3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės sušvelninimo sąlygos Suomijos Respublikoje

Suomijos Respublikos baudžiamojo kodekso⁸³ 10 straipsnyje įtvirtinta, kad asmuo, nuteistas laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos, gali būti paleistas lygtinai tik kai bausmės atlikimo terminas yra ne mažesnis nei 12 metų, tačiau, jeigu nusikalstamą veiką padaręs asmuo nuteistas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme yra jaunesnis nei 21 metų, šiam asmeniui lygtinis paleidimas gali būti taikomas, kai bausmės atlikimo terminas yra ne mažesnis nei 10 metų. Šiame straipsnyje taip pat nurodomos iki gyvos galvos bausmės nuteisto asmens lygtinio paleidimo sąlygos, kurių metu atsižvelgiama į: 1) padaryto nusikaltimo pobūdį; 2) kitas bausmes, kurios buvo įskaičiuotos į laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę arba į nusikaltimus, kurie buvo padaryti per laikotarpį, kai nuteistasis atlikinėjo bausmę įkalinimo įstaigoje; 3) galimą tolimesnį nusikalstamumą (kriminalinę veiklą); 4) nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu, t. y. yra pagrindas manyti, kad paleidus nuteistąjį jis galėtų padaryti sunkią nusikalstamą veiką, kuri būtų pavojinga gyvybei, sveikatai ar laisvei. Be šių išvardytų sąlygų, vertinama, ar pasiekti bausmės tikslai ir nuteistojo įsipareigojimas laikytis medicininių gydymo sąlygų ar kitų priemonių.

Taigi, apžvelgus Suomijos Respublikos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės ir sąlygų lygtinai paleisti nuteistąjį teisinį reguliavimą, galima teigti, kad bausmės atlikimo terminas,

⁸² „Code de procédure pénale“, *supra note*, 80.

⁸³ „Criminal Code“, Ministry of Justice, Finland, žiūrėta 2026 m. kovo 27 d., <https://www.finlex.fi/api/media/statute-foreign-language-translation/893995/mainPdf/main.pdf?timestamp=2025-12-04T06%3A17%3A49.000Z>.

kurį pasiekus galima teikti prašymą paleisti lygtinai, yra ko ne per pusę mažesnis, t. y. po 12 metų, o jei asmuo yra jaunesnis nei dvidešimt vienerių metų, bausmę atlikus 10 metų. Tuo tarpu Lietuvos teisinėje sistemoje nėra įtvirtintos nuostatos dėl nuteistojo jauno amžiaus ir bausmės atlikimo terminas visiems asmenims yra vienodas – 20 metų. Aptarus Suomijoje įtvirtintas sąlygas, į kurias atsižvelgus asmuo yra vertinamas dėl lygtinio paleidimo galimybės, matoma, kad jos yra tapačios, skirtumas pasireiškia tik dėl atlygintos žalos aplinkybės, Suomijoje tokios sąlygos nėra, o Lietuvoje ši sąlyga viena iš reikšmingiausių sprendžiant, ar asmeniui gali būti pakeista bausmė į terminuotą laisvės atėmimo bausmę.

2.2.4. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Italijoje

Kitos valstybės pavyzdys, kurį norėčiau apžvelgti yra Italija. Italijos baudžiamojo kodekso⁸⁴ 22 straipsnyje yra įtvirtinta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. Šio kodekso 176 straipsnyje nurodoma, kad asmuo, nuteistas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, gali būti lygtinai paleistas, atlikęs bent 26 metus bausmės, tačiau yra įvardijama išimtis – asmuo, padaręs sunkią nusikalstamą veiką ir yra nuteisiamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, turi bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, jeigu jo yra prašoma, jei asmuo atsisako tai daryti, tuomet jam nėra galimybės po 26 metų teikti prašymą paleisti lygtinai. Italijos Konstitucinis Teismas šią sąlygą vertina prieštaringai teigdamas, kad atsisakymas taikyti bausmės vykdymo lengvatas asmenims, nuteistiems už tam tikrus sunkius nusikaltimus ir nebendradarbiaujantiems su teisėsaugos institucijomis, iš esmės riboja bausmės resocializacinio tikslo įgyvendinimą. Taip pat pažymi, kad neteisinga preziumuoti, jog nuteistieji, kurie nebendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis, automatiškai reiškia, kad šie asmenys palaiko ryšius su viena ar kita nusikalstama organizacija, kuriai jie anksčiau priklausė. Ši prezumpcija negali būti absoliuti, t. y. kiekvienu atveju turi būti įrodyta.⁸⁵ Svarbu pažymėti, jog be bendradarbiavimo sąlygos skirtingai nei prieš tai išvardytose šalyse, Italijos baudžiamajame kodekse nėra tiksliai įvardytos sąlygos, kurias nuteistasis turėtų atitikti (neskaitant bendradarbiavimo sąlygos), kad būtų galima sušvelninti jo bausmę, išskyrus pakankamai abstrakčią sąlygą – pagrįstas manymas, kad nuteistasis pasikeitė. Ši sąlyga plačiau aiškinama Italijos teismų praktikoje. Pagal teismų praktiką ji apima kiekvieno nuteistojo individualią analizę, ypač tuomet, kai daroma prielaida, jog nusikaltimo pobūdis gali

⁸⁴ „Codice penale“, United Nations Office on Drugs and Crime, žiūrėta 2026 m. kovo 27 d., https://www.unodc.org/cld/document/ita/1930/codice_penale.html.

⁸⁵ „2019 m. spalio 23 d. Italijos Konstitucinio Teismo sprendimas Nr. 253“, Corte Costituzionale, žiūrėta 2026 m. kovo 29 d., https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S_253_2019_EN.pdf.

lemti didesnę pavojingumą⁸⁶. Atsižvelgiama ir į nuteistojo nuoširdžią atgailą⁸⁷, kuri apima visapusišką nuteistojo elgesį įkalinimo įstaigoje, t. y. vidinį ir išorinį elgesį remiantis progresyviu resocializacijos procesu⁸⁸. Ne mažiau svarbesnė sąlyga, minima Italijos teismų praktikoje yra nuteistojo noras atlyginti padarytą žalą⁸⁹.

Taigi, apžvelgus Italijos baudžiamojoje teisėje įtvirtintą laisvės atėmimo iki gyvos galvos sąvoką bei sąlygas, matoma gana griežto bausmės atlikimo termino tendencija, lyginant su Lietuva, t. y. 26 metai. Analizuojant sąlygas, į kurias atsižvelgiama vertinant nuteistojo prašymą sušvelninti bausmę, galima daryti išvadą, kad jos ko ne tapačios su Lietuvos sąlygomis, įtvirtintomis LR baudžiamajame kodekse.

2.2.5. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas ir bausmės švelninimo sąlygos Nyderlandų Karalystėje

Kiek kitokios laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo galimybės yra Nyderlandų Karalystėje. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra įtvirtinta Nyderlandų baudžiamojo kodekso⁹⁰ 10 straipsnyje. Nyderlandai tarp Europos valstybių išsiskiria tuo, kad asmenims, nuteistiems iki gyvos galvos, nėra numatyta nei reguliari bausmės peržiūra, nei galimybė būti lygtinai paleistiems⁹¹. Nyderlanduose bausmė iki gyvos galvos realiai reiškia įkalinimą visam likusiam gyvenimui. Nuteistasis gali būti paleistas tik išimtiniais atvejais – kai jam suteikiama karaliaus malonė.⁹² Šis institutas yra įtvirtintas Nyderlandų Karalystės Konstitucijos⁹³ 122 straipsnyje. Taigi, Nyderlanduose laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė nuteistiems asmenims, vienintelė reali galimybė sušvelninti bausmę yra kreipimasis į Karalių prašant jo malonės.

Apžvelgus Nyderlandų Karalystės baudžiamojoje teisėje įtvirtintą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, matoma, kad šioje šalyje nėra įtvirtintų sąlygų, kurios numatytų bausmės sušvelninimą, tad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė taikoma realiai. Vienintelė išimtis –

⁸⁶ „2019 m. spalio 23 d. Italijos Konstitucinio Teismo sprendimas Nr. 253“, *supra note*, 85.

⁸⁷ 2025 m. birželio 11 d. Kasacinio teismo sprendimas Nr. 31681, Brocardi, žiūrėta 2026 m. kovo 29 d., <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-primi/titolo-vi/capo-ii/art176.html>.

⁸⁸ 2023 m. spalio 19 d. Kasacinio teismo sprendimas Nr. 5522, Brocardi, žiūrėta 2026 m. kovo 29 d., <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-primi/titolo-vi/capo-ii/art176.html>.

⁸⁹ 2021 m. vasario 24 d. Kasacinio teismo sprendimas Nr. 12782, Brocardi, žiūrėta 2026 m. kovo 29 d., <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-primi/titolo-vi/capo-ii/art176.html>.

⁹⁰ „Wetboek van Strafrecht“, Overheid, žiūrėta 2026 m. kovo 30 d., <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2026-01-01>.

⁹¹ Public International Law & Policy Group NL, „The legality of life imprisonment: comparative analysis of International, European, and Dutch law“, (2016): 21, <https://pilp.nu/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>.

⁹² „Life imprisonment“, Government of the Netherlands, žiūrėta 2026 m. kovo 30 d., <https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/custodial-sentences>.

⁹³ „The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2023“, Overheid, žiūrėta 2026 m. kovo 30 d., <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-faa96875fef77af167a9133bd3625c0e9b45fa89/pdf>.

Karaliaus suteikta malonė. Taigi, lyginant su Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtinta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, galima teigti, jog Nyderlandų baudžiamojoje teisėje ji yra kur kas griežtesnė kalbant apie bausmės sušvelninimą nuteistiesiems.

Taigi, galima teigti, kad aptartose Europos Sąjungos šalyse, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo sąlygos, įtvirtintos teisinėje sistemoje yra labai panašios. Vienas iš matomų skirtumų – formalus kriterijus, t. y. po kiek laiko bausmės įvykdymo nuteistasis turi teisę prašyti sušvelninti bausmę. Lietuvoje teisė kreiptis dėl bausmės peržiūros atsiranda po 20 metų, Vokietijoje – po 15 metų, tačiau tam tikrais išimtiniais atvejais ši riba gali būti nukeliama net iki 58 metų. Prancūzijoje peržiūra paprastai galima po 18 metų, o pakartotinio nusikaltimo atveju – tik po 22 metų. Suomijoje ši teisė įgyjama po 12 metų, tačiau jei nusikaltimas padarytas būnant jaunesniam nei 21 metų, kreiptis galima jau po 10 metų. Italijoje nustatytas 26 metų terminas. Visgi, Nyderlanduose bausmė iki gyvos galvos ir reiškia įkalinimą iki gyvenimo galo. Vienintelė galimybė nuteistiesiems išeiti į laisvę yra Karaliaus malonė. Pažymėtina, kad visose aptartose užsienio šalyse, teisine prasme, sąlygos turi daug panašumų ne tik tarpusavyje, bet ir Lietuvos atžvilgiu. Sprendžiant klausimą dėl bausmės sušvelninimo, vertinamas asmens elgesys, apimantis dalyvavimą reintegracijos programose, elgesys bausmės vykdymo metu, profesinė veikla, stažuotė ar darbas ir pan., nusikaltimo pobūdis, tolimesnio nusikalstamo elgesio rizika bei žalos atlyginimo klausimas.

Apibendrinant pažymėtina, kad sprendamas dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo, teismas vertina BK 51 straipsnyje įtvirtintas sąlygas – nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, elgesį bausmės atlikimo metu, bausmės poveikį nuteistajam bei žalos atlyginimą. Šios sąlygos yra vertinamojo pobūdžio, todėl sprendimas iš esmės paliekamas teismo diskrecijai. Svarbūs kriterijai išplaukiantys iš minėtų sąlygų yra gero elgesio tęstinumas, stabilūs asmens pokyčiai, vertybinės nuostatos ir požiūris į nusikalstamą veiką. Vis dėlto praktikoje nuteistojo elgesiui keliamas itin aukštas standartas, todėl reali galimybė pasinaudoti bausmės švelninimo institutu išlieka ribota. Tai patvirtina ir teismų praktika – nuo 2024 m. iki dabar nebuvo patenkintas nė vienas iš 42 pateiktų skundų apeliaciniam teismui, prašant sušvelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Lietuvos pasirinktas minimalus dvidešimties metų terminas, kreiptis dėl bausmės sušvelninimo bei BK 41 str. 4 dalyje įtvirtinta taisyklė dėl termino skaičiavimo atnaujinimo padarius naują tyčinę veiką, atspindi griežtą valstybės požiūrį ir visuomenės saugumo prioritetą svarbą. Taip pat reikšmingą vietą teismo vertinime užima žalos atlyginimo klausimas – vertinama ne tik atlygintos žalos apimtis, bet ir tai, ar žala atlyginama savanoriškai, nuosekliai bei pagal realias nuteistojo galimybes. OASys vertinimo sistema yra pagrindinė sistema naudojama Lietuvoje, vertinant nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką. Pažymėtina, kad vien elgesio bausmės

atlikimo metu nepakanka prognozuoti asmens elgesį ateityje, todėl būtina individualiai vertinti nuteistojo gyvenimo aplinkybes prieš nusikaltimo padarymą ir resocializacijos pažangą.

3. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSMĖS PERŽIŪROS IR PAKEITIMO TERMINUOTA LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME MODELIAI

Aptarus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo sąlygas tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse, tikslinga atskleisti ir išnagrinėti Lietuvos valstybės pasirinktą bausmės sušvelninimo modelį, analizuojant pasirinkimo priežastis, jo *de facto* veikimą ir taikymą. Taip pat svarbu išanalizuoti kitus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros modelius, aptarus jų privalumus ir trūkumus, siekiant nustatyti, kuris modelis yra veiksmingiausias tiek nuteistojo resocializacijai, tiek valstybei, užtikrinant visuomenės saugumą.

3.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros modeliai

Priėmus sprendimą sušvelninti laisvės atėmimo bausmę šalys pasirenka taikytiną modelį, kaip sušvelninta bausmė bus vykdoma toliau. Baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriami šie modeliai: lygtinis paleidimas; bausmės pakeitimas kita bausme ir mišrus, apimantis bausmės pakeitimo kita bausme ir lygtinio paleidimo modelius.

3.1.1. Laisvės atėmimo iki gyvos bausmės pakeitimo kita bausme modelis

Pirmas modelis, kurį norėčiau aptarti, yra bausmės pakeitimo modelis. Šis modelis – teisinis mechanizmas, reiškiantis „teismo paskirtos bausmės pakeitimą ar modifikavimą, o jį pritaikius, bausmė tampa lengvesnė“⁹⁴. Svarbu pažymėti, kad šis modelis yra tarsi balansas sistemoje, kuris atsiskleidžia per visuomenės saugumą ir nuteistojo teises. Bausmės pakeitimo modelis yra pagrįstas ne vien teisiniais ir moraliniais pagrindais, bet ir išsamiai įvertinus platesnį jo poveikį visuomenei, ekonomikai ir žmogaus veiksniams teisingumo sistemoje.⁹⁵ Bausmės pakeitimo modelis vertinamas teigiamai, kadangi alternatyvios bausmės ne izoliuoja, o įtraukia asmenį į socialinę aplinką, kas didina resocializacijos galimybes. Kitaip tariant, nuteistųjų atskyrimas nuo visuomenės apsunkina jų sugrįžimą ir sėkmingą integraciją. Susidaro prieštaringa situacija, kai pasirengimas gyventi laisvėje ugdomas izoliuotoje, socialiai nepalankioje ir dažnai kriminalizuotoje aplinkoje.⁹⁶ Šis modelis yra ypač aktualus nusikalstamas veikas padariusiems jauniems asmenims, nes jis padeda mažinti socialinę atskirtį ir kartu skatina mokymąsi bei integraciją į visuomenę. Tai suteikia galimybę tęsti mokslą, dirbti ir įgyti praktinių įgūdžių,

⁹⁴ Texas Board of Pardons and Paroles, 1978 *Handbook on Parole, Mandatory Supervision, and executive Clemency of the Texas Board of Pardons and Paroles*, (Austin Building 17th and Congress Avenue Austin, Texas 78701, 1978), 53, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/47793NCJRS.pdf>.

⁹⁵ Akash Nath ir S. Sri Ganesh Prasad, „Validating the commutation of death sentence using human ‘capabilities’“, *Discover Global Society*: 2, 100 (2024): 3, <https://doi.org/10.1007/s44282-024-00116-x>.

⁹⁶ Julius Dermontas, „Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme reabilitacija“, *Acta paedagogica Vilnensia : mokslo darbai*. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, t. 15 (2005): 223, <https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/34530>.

išsaugoma galimybė formuoti socialinius gebėjimus ir kurti stabilų gyvenimo kelią. Tuo tarpu įkalinimo įstaigose šios galimybės yra gerokai ribotos, o patirtis neretai gali būti ne tik nepalanki, bet ir traumuojanti. Visgi, tai turi būti vertinama kiekvienu atveju individualiai. Lilia Žukauskienė ir Vaidas Viršilas nurodo, kad „siekiant mažinti jaunuolių socialinę atskirtį, alternatyvios laisvės atėmimui bausmės vykdymas turėtų būti neatsiejamas nuo socialinio jaunuolių ugdymo proceso. Alternatyvios bausmės vykdymo veiksmingumą gali užtikrinti tik teisinių, socialinių ir ugdymo priemonių kompleksas, pataisos inspekcijų pareigūnų kompetentingumas.“⁹⁷ Analizuojant trūkumus galima pastebėti, kad nėra vieno aiškaus ir apibrėžto rodiklio, rodančio ar bausmės pakeitimo modelis, taikant alternatyvias bausmes yra geresnis, tai ypač aktualu vertinant recidyvo aspektą. Apie tai rašė Sonata Mališauskaitė akcentuodama, kad „remiantis recidyvo kriterijumi lyginti skirtingų bausmių veiksmingumą yra labai sudėtinga dėl itin didelio veiksmų, galinčių turėti įtakos tyrimo rezultatams, komplekso“⁹⁸. Taip pat, vienu iš šio modelio trūkumų laikytinas visuomenėje vyraujantis neigiamas vertinimas, grindžiamas nuostata, jog bausmės sušvelninimas neužtikrina adekvataus atsako į nusikalstamą veiką ir asmuo vėl imsis nusikalstamų veikų darymo.

Taigi, bausmės pakeitimo modelis gali būti vertinamas kaip tam tikras balansas tarp visuomenės interesų ir nuteistojo teisių. Viena vertus, jis leidžia užtikrinti atsakomybės principo įgyvendinimą, kita vertus – išvengti perteklinės izoliacijos, kuri būdinga laisvės atėmimo bausmei. Bausmės pakeitimo modelis turi kiek stipresnę reikšmę jauniems nuteistiesiems, kadangi sudaro sąlygas tęsti mokymąsi, dirbti, ugdyto socialinius įgūdžius ir net kurti savarankišką gyvenimą, kas turi didelę įtaką reintegracijai į visuomenę. Kita vertus, bausmės pakeitimo modelis neturi aiškaus ir apibrėžto rodiklio vertinant, ar šis modelis yra pranašesnis nei kiti, ypač recidyvui. Be to, visuomenėje vis dar vyrauja kritiškas požiūris, grindžiamas nuostata, kad bausmės pakeitimas, dažniausiai pasireiškiantis sušvelninimu, nėra pakankamai griežta valstybės reakcija į padarytą nusikalstamą veiką, ko pasekoje gali susilpnėti pasitikėjimas teisine sistema.

3.1.2. Lygtinio paleidimo bausmės peržiūros modelis

Lygtinio paleidimo taikymas yra vienas iš laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo modelių. LR BVK 1 str. 2 dalyje įtvirtinta bausmių vykdymo kodekso paskirtis yra „nustatyti tokią bausmių vykdymo tvarką, kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis“. Svarbu pažymėti ir Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymo⁹⁹ 4 straipsnio 1 dalyje nustatytą tikslą – užtikrinti sėkmingą probuojamųjų reintegraciją į

⁹⁷ Lilia Žukauskienė ir Vaidas Viršilas, „Alternatyvi laisvės atėmimui bausmė, kaip jaunuolių socialinės atskirties prevencijos veiksnys“, *Tiltai* 3, 40 (2007): 68, <https://www.lituanistika.lt/content/17408>.

⁹⁸ Sonata Mališauskaitė, *supra note*, 7: 81.

⁹⁹ „Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2026 m. balandžio 23 d., <https://www.e-tar.lt/portal/tt/legalAct/TAR.58398896D322/asr>.

visuomenę ir mažinti pakartotinio nusikalstamumo riziką. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijų¹⁰⁰ I skyriaus 1 dalyje lygtinis paleidimas apibūdinamas kaip nuteisto asmens paleidimas iš įkalinimo vietos anksčiau laiko, nustatant jam individualias sąlygas, kurių privalu laikytis po išėjimo į laisvę. Ši sąvoka neapima nei amnestijos, nei malonės suteikimo. Šios rekomendacijos preambulėje nurodyti lygtinio paleidimo privalumai: 1) tai yra viena iš efektyviausių ir prasmingiausių priemonių mažinti pakartotinio nusikalstamumo riziką bei skatinti asmens sugrįžimą į visuomenę, užtikrinant kryptingą, remiamą ir kontroliuojamą reintegracijos procesą; 2) mažinama finansinė našta visuomenei, kadangi tyrimai rodo, jog įkalinimas neretai daro neigiamą poveikį ir nėra veiksmingas nusikaltėlių reabilitacijos požiūriu. Pažymima, kad lygtinio paleidimo modelis turi būti taikomas kiekvienam individualiai, t. y. atsižvelgiant į asmens situaciją bei vadovaujantis teisingumo ir sąžiningumo principais.¹⁰¹ Gintautas Sakalauskas taip pat nurodo, kad lygtinis paleidimas „yra viena iš sąlygų, galinti skatinti pozityvų nuteistųjų asmenų elgesį įkalinimo įstaigoje; sudaro galimybes nuosekliai ir sisteminei nuteistojo asmens resocializacijai; leidžia (ap)riboti kalinimo žalą; sudaro sąlygas skatinti lygtinai paleisto asmens atsakomybę ir savarankiškumą; leidžia mažinti kalinių skaičių, kalinimo kaštus ir geriau spręsti visas su įkalinimo įstaigų perpildymu susijusias problemas“¹⁰². Visgi, lygtinio paleidimo modelyje pastebimi ir tam tikri neaiškumai kaip pvz., nuteistųjų pažanga, reikalinga lygtiniam paleidimui, teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžta, todėl lieka neaišku, kada asmeniui jis gali būti taikomas. Dėl to, tiek lygtinio paleidimo komisijos, tiek teismai skirtingai vertina, kas laikytina pakankama pažanga, ir tai lemia nevienodą sprendimų praktiką šioje srityje.¹⁰³ Svarbus lygtinio paleidimo aspektas yra tai, kad šis modelis nuteistajam suteikia *teisę į viltį*, kuri EŽTT byloje *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*¹⁰⁴, akcentuota kaip ypač reikšminga teisė tikėtis, kad kada nors jie galės būti atsietis už padarytas klaidas, todėl tokios vilties visiškai atimti negalima.

Taigi, galima matyti, kad lygtinis paleidimas yra reikšminga priemonė, teikianti naudą tiek nuteistiesiems, tiek valstybei. Nuteistųjų požiūriu, aiški galimybė būti paleistiems į laisvę skatina jų motyvaciją laikytis nustatytų taisyklių, ugdo pozityvų elgesį, didina atsakomybės jausmą ir sudaro palankesnes sąlygas sėkmingai resocializacijai bei savarankiškumo stiprinimui. Tuo tarpu valstybės mastu ši priemonė prisideda prie efektyvesnio bausmių vykdymo, mažina įkalinimo įstaigų apkrovą, kalinių skaičių bei su tuo susijusius finansinius kaštus, kartu išlaikant visuomenės

¹⁰⁰ „Dėl lygtinio paleidimo (parole) Rec(2003)22“, Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. rugsėjo 24 d. rekomendacija, Council Of Europe, žiūrėta 2026 m. balandžio 23 d., [https://search.coe.int/cm/{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805df03f%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805df03f%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra note*, 5: 383.

¹⁰³ *Ibid.*, 409.

¹⁰⁴ 2013 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje, „Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“, *supra note*, 34.

saugumo interesus. Visgi, lygtinio paleidimo modelio teisiniame reglamentavime trūksta konkretumo, išreikšto įtvirtintais ir apibrėžtais kriterijais, kuris turi įtakos tiek nuteistajam, tiek ir valstybei. Nuteistajam tai sukelia sunkumų suprasti, kokių veiksmų ar elgesio iš jo tikimasi, kad tai būtų pakankama pažanga paleisti nuteistą lygtinai, ko pasėkoje krenta motyvacija keistis, laikytis nustatytų reikalavimų ar dalyvauti programose. Taip pat, žiūrint iš nuteistojo psichologinės perspektyvos, neapibrėžtumas, kuris lemia skirtingą nuteistųjų vertinimą panašiose situacijose gali sukelti neteisingumo, frustracijos jausmą ar net nepasitikėjimą sistema. Tuo tarpu valstybei neaiškumas reiškia nevienodą ir sunkiau reguliuojamą praktiką, taip pat gali didėti įkalinimo išlaidos. Vadinasi aiškių kriterijų nebūvimas silpnina tiek nuteistųjų motyvaciją keistis, tiek valstybės gebėjimą užtikrinti teisingą, skaidrią ir veiksmingą bausmių vykdymo sistemą.

3.1.3. Mišrus modelis

Kitas modelis, kurį norėčiau aptarti yra mišrus modelis, kuris pasižymi unikalumu, kadangi jame derinami du mechanizmai – bausmės pakeitimas terminuota laisvės atėmimo bausme bei lygtinis paleidimas. Mišrų modelį išanalizuoti ir aptarti yra ypač reikšminga, kadangi šį modelį taikyti yra pasirinkus Lietuvos valstybė, kuomet teismas priima sprendimą sušvelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Mišraus modelio pasirinkimo priežastys ir motyvai yra pateikiami Aiškinamajame rašte¹⁰⁵. Aiškinamajame rašte nurodoma, kad dviejų pakopų modelis, pagal kurį laisvės atėmimas iki gyvos galvos pirmiausia būtų pakeičiamas terminuota bausme, o vėliau sprendžiamas lygtinio paleidimo klausimas, padėtų gerinti nuteistųjų teisinę padėtį pagal EŽTT reikalavimus, kartu išlaikant nukentėjusiųjų interesų apsaugą ir visuomenės saugumą. Pabrėžiama, kad modelis, pagal kurį asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos, atliekantiems griežčiausią bausmę, iš karto būtų taikomas lygtinio paleidimo institutas kaip švelniausia bausmės vykdymo forma, nelaikytinas pranašesniu už įstatymų projektuose numatytą mišrų (dviejų pakopų) švelninimo modelį ir neturėtų būti įtvirtintas Lietuvos baudžiamojoje teisėje, pateikiant šias priežastis:

1. Įstatymų projektuose numatomas dviejų pakopų (mišrus) laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo modelis grindžiamas progresyvaus bausmių atlikimo principu, pagal kurį nuteistojo teisinė padėtis turi būti keičiama nuosekliai – nuo griežčiausių įkalinimo sąlygų iki švelnesnių režimų, galiausiai pereinant prie lygtinio paleidimo su priežiūra. Tokia sistema apima

¹⁰⁵ 2018 m. rugsėjo 4 d. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 360¹ straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projektų“, *supra note*, 36.

pereinamąsias stadijas (kalėjimas, pataisos namai, atviro tipo sąlygos), kurios sudaro resocializacijos grandinę. Iškart taikomas lygtinis paleidimas, praleidžiant šiuos etapus, vertinamas kaip neproporcingas ir nesuderinamas su bausmių vykdymo sistema, be to, laikomas mažiau veiksmingu nuteistųjų reintegracijos į visuomenę požiūriu;

2. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos yra išimtinė ir griežčiausia Lietuvos baudžiamojoje teisėje numatyta bausmė, taikoma tik tais atvejais, kai net maksimali terminuota laisvės atėmimo bausmė nėra pakankama padaryto itin sunkaus nusikaltimo pavojingumui įvertinti. Todėl tiesioginis lygtinio paleidimo taikymas po ilgo įkalinimo, aukščiausio saugumo sąlygomis, reikštų staigų perėjimą iš griežčiausio režimo į švelniausią, praleidžiant tarpinius resocializacijos etapus, o tai kelia pagrįstų abejonų dėl tokio sprendimo proporcingumo ir pagrįstumo;

3. Ilgalakis buvimas griežčiausioje įkalinimo aplinkoje gali sumažinti nuteistojo pavojingumą, tačiau kartu jis praranda socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius, todėl išlieka rizika, kad jis nebus pakankamai pasiruošęs reintegracijai. Dėl to kyla abejonų, ar be papildomo paruošiamojo laikotarpio būtų įmanoma veiksmingai užtikrinti tokio asmens priežiūrą ir saugią integraciją į visuomenę, todėl tiesioginis lygtinis paleidimas laikytinas nepakankamai patikimu sprendimu visuomenės saugumo požiūriu;

4. Tiesioginis lygtinio paleidimo taikymas nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos kelia abejonų dėl paties pavojingumo vertinimo pagrįstumo. Po 20 ar daugiau metų atliktos bausmės, praleidus visus tarpinius resocializacijos etapus ir neturint papildomo paruošiamojo laikotarpio, būtų vertinama, ar asmuo yra pasirengęs iš karto grįžti į laisvę ir jam taikyti švelniausią bausmės vykdymo režimą. Nors tokioje situacijoje nuteistojo pavojingumas gali būti sumažėjęs, jis vis tiek gali išlikti nepakankamai prognozuojamas, todėl jo rizikos vertinimas tampa sudėtingas;

5. Pavojingumo prognozavimas kelių ar net keliolikos metų laikotarpiui, o jos tikrinimas tiesiogiai visuomenėje, laikytinas nepakankamai patikimu ir keliančiu abejonų dėl veiksmingumo. Atsižvelgiant į šios nuteistųjų kategorijos specifiką, toks modelis gali būti neadekvatus ir kelti riziką visuomenės saugumui, todėl jo taikymo pagrįstumas vertintinas kritiškai.

Iš Aiškinamojo rašto matyti, kad įstatymų projektuose numatytas mišrus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo modelis grindžiamas tuo, kad teismas sprendimo metu nevertina, ar asmuo jau pasirengęs gyventi laisvėje, o nustato, ar jo nusikalstamo elgesio rizika ir pavojingumas yra pakankamai sumažėję, kad tolesnis griežčiausios bausmės vykdymas nebėra tikslingas. Tokiu atveju bausmė gali būti pakeičiama terminuota laisvės atėmimo bausme, sudarant „paruošiamąjį laikotarpį“, kurio metu taikomos resocializacijos ir socialinės rehabilitacijos priemonės, mažinančios likusį pavojingumą ir ruošiant nuteistąjį reintegracijai į visuomenę,

įskaitant galimą lygtinį paleidimą. Svarbus aspektas yra tai, kad paleidus asmenį lygtinai, jam toliau būtų taikoma probacijos priežiūra ir pagalbos priemonės. Toks modelis leidžia keliais etapais vertinti nuteistojo pokyčius, jo rizikos dinamiką ir elgesį bausmės atlikimo metu, todėl sprendimai dėl bausmės švelninimo ir paleidimo tampa nuoseklesni, labiau pagrįsti ir mažinantys klaidų tikimybę, taip užtikrinant tiek veiksmingesnę resocializaciją, tiek didesnę sprendimų teisingumą. Lietuvos valstybės pasirinktas mišrus modelis atitinka Europos Komiteto požiūrį/nuomonę, nurodančią, kad „neabejotinai yra iki gyvos galvos nuteistų kalinių, kurie yra labai pavojingi. Tačiau požiūris į juos turėtų būti toks pat kaip ir į kitus nuteistuosius ir apimti: išsamų konkrečios kalinių situacijos vertinimą; rizikos valdymą, sudarant planus, skirtus individualiems poreikiams tenkinti ir ilgalaikį pakartotinio nusikalstamumo tikimybei mažinti, kartu užtikrinant reikiamą kitų asmenų apsaugos lygį; reguliarias saugumo priemonių peržiūras. Tikslas, kaip ir visų pavojingų kalinių atveju, turėtų būti pavojingumo lygio mažinimas taikant tinkamas intervencijas ir kuo greitesnis kalinių grąžinimas į įprastą režimą.“¹⁰⁶ Taip pat įgyvendinama EŽTT sprendimuose suformuota nuostata, kad laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistiesiems turi būti užtikrinta vadinamoji *teisė į viltį*, t. y. reali galimybė peržiūrėti bausmę ir esant pagrindui, tikėtis jos sušvelninimo ar paleidimo. Pažymėtina, kad EŽTT savo jurisprudencijoje nėra nustatęs ar apibrėžęs, kokį bausmės peržiūros modelį valstybės turi įtvirtinti. Valstybės narės turi diskrecijos teisę pasirinkti ir įsivertinti koks modelis jos manymu bus tinkamiausias, kadangi šis klausimas patenka į valstybių narių „vertinimo laisvės“ ribas. Visgi EŽTT akcentuoja, kad nepriklausomai nuo pasirinkto modelio turi būti užtikrinta reali bausmės peržiūros ir paleidimo galimybė.¹⁰⁷ Svarbu pažymėti, kad šis modelis taip pat leidžia laipsnišką perėjimą, kai nuo labai griežtos bausmės- laisvės atėmimo iki gyvos galvos pereinama ne iš karto, o palaipsniui, etapais, taip suteikiant visuomenei teisingumo jausmą bei leidžiant kontroliuoti riziką, kiekvieną kartą vertinant nuteistojo asmenybę ir elgesį.

Visgi šis Lietuvos valstybės pasirinktas mišrus modelis turi ir trūkumų. BK 51 str. 2 dalyje įtvirtinta nuostata, numatanti, kad teismui nusprendus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę pakeisti terminuota laisvės atėmimo bausme, jos terminas turi būti ne trumpesnis kaip penkeri ir ne ilgesnis kaip dešimt metų, skaičiuojant nuo teismo nutarties įsiteisėjimo dienos. Ši nuostata vertinama kaip perteklinė tais atvejais, kai asmens pavojingumas jau reikšmingai sumažėjęs. A. Nevera ir R. Jurka pabrėžia, kad Lietuva pasirinko griežčiausią esantį modelį ir pažymi, kad galiojanti BK 51 straipsnio 2 dalis įtvirtina dviejų pakopų griežčiausios bausmės švelninimo

¹⁰⁶ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), „Situation of life-sentenced prisoners“ (Extract from the 25th General Report of the CPT, published in 2016), Council of Europe, žiūrėta 2026 m. gegužės 5 d., <https://www.coe.int/en/web/cpt/life-sentenced-prisoners>.

¹⁰⁷ 2013 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje, „Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“, *supra note*, 34.

modelį. Tai reiškia, kad net sušvelninus bausmę iki terminuoto laisvės atėmimo, realus paleidimas dar užtrunka. Trumpiausiu atveju asmuo galėtų išeiti po 2,5 metų, nes lygtinis paleidimas galimas tik atlikus pusę minimalios (5 metų) bausmės. Jei skiriamas ilgesnis terminas, laukti tenka dar ilgiau.¹⁰⁸ J. Namavičius taip pat pabrėžia, kad mišrus modelis yra pernelyg griežtas, ko pasekoje jis išlieka labiau baudžiantis, akcentuojamas ir silpnėsnis dėmesys resocializacijai. Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas bausmės pakeitimo modelis, be individualiosios prevencijos elementų, būdingų lygtiniam paleidimui, sustiprina ir bausmės kaip atpildo aspektą. Dviejų sprendimų sistema – pirmiausia dėl bausmės pakeitimo, o vėliau dėl naujos bausmės dydžio – praktikoje lemia griežtesnį taikymą. Toks reguliavimas iš esmės dubliuoja lygtinio paleidimo kriterijus tiek sprendžiant dėl pakeitimo, tiek vykdant jau pakeistą bausmę. Be to, neaišku, kiek vertinant reikia atsižvelgti į nusikalstamos veikos sunkumą – ar sprendžiant dėl pačio pakeitimo, ar nustatant bausmės trukmę.¹⁰⁹ Kitiškai vertinama ir BK 51 straipsnio 4 dalyje nuostata numatanti, jog nuteistojo padaryti nauji nusikaltimai įkalinimo įstaigoje nutraukia dvidešimties metų termino skaičiavimo eigą ir jis pradedamas skaičiuoti iš naujo. Nuostata yra pernelyg griežta, kadangi nėra atsižvelgiama į padarytą nusikaltimo pobūdį ir sunkumą kaip pvz., narkotikų turėjimas. Kyla abejonių, ar vien įkalinimo įstaigoje užfiksuotas nusikaltimas turėtų automatiškai užkirsti kelią lygtiniam paleidimui, ypač turint omenyje didelį tokių veikų latentiskumą ir tai, kad jų registravimas priklauso nuo tarpusavio santykių. Be to, kadangi už naują nusikaltimą skiriama atskira bausmė, pats nuteisimo faktas neturėtų savaime panaikinti galimybės būti paleistam lygtinai.¹¹⁰ Tad susidaro situacija, kai nuteistasis padarydamas naują tyčini nusikaltimą, automatiškai praranda galimybę teikti prašymą skirti terminuotą laisvės atėmimo bausmę su viltimi būti lygtinai paleistam. Kitaip tariant, formalus faktas neturėtų būti galutinis kriterijus, lemiantis asmens galimybę išeiti į laisvę. Esant padarytai naujai nusikalstamai veikai nėra vertinamas žmogaus elgesys viso įkalinimo metu, jo padaryta pažanga, o daroma automatinė prielaida, kad nuteistasis vis dar yra pavojingas visuomenei bei keliantis riziką. Taip pat nusikalstamų veikų registravimas yra selektyvus ir priklausantis nuo daug skirtingų aplinkybių, kaip pvz., santykis su įkalinimo įstaigos darbuotojais ar kitais kalintais, todėl tai nėra objektyvus rodiklis. Be to, už naujo nusikaltimo padarymą įkalinimo įstaigoje, skiriama nauja atskira bausmė, kas asmenims, nuteistiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme tampa tarsi tam tikras ribojimas, kuris gali būti perteklinis. Tad, turėtų būti atsižvelgiama į naujos padarytos nusikalstamos veikos pobūdį ir sunkumą, o ne automatiškai vadovautis faktu, jog padaryta nauja nusikalstama veika, darant prielaidą, kad nuteistasis yra pavojingas visuomenei.

¹⁰⁸ Nevera ir Jurka, *supra note*, 4: 89.

¹⁰⁹ Namavičius, *supra note*, 3: 95.

¹¹⁰ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra note*, 5: 396.

Šis modelis vertinamas itin kritiškai, dėl pasireiškiančio griežtumo, kadangi susidaro situacija, kai bausmė yra tęsiama net tada, kai nuteistojo pavojingumas jau yra sumažėjęs, kas menkina orientaciją į asmens resocializaciją. Svarbu pažymėti, kad šis modelis taip pat yra susijęs su papildoma finansine našta valstybei, kadangi sušvelninus bausmę ir paskyrus terminuoto laisvės atėmimo bausmę, asmuo ir toliau lieka įkalinimo įstaigoje. Pasirinkto mišraus modelio sistema taip pat nesuteikia galimybės anksčiau paleisti asmenis, turinčius mažesnį pavojingumo lygį. Mišrus modelis laikomas sudėtinga sistema, kuri apima labai ilgą procesą, kuris nėra naudingas nei nuteistajam, nei valstybei.

Taigi, galima matyti, kad Lietuvos valstybės pasirinktas mišrus modelis, kuris yra grindžiamas progresyvaus bausmių atlikimo principu, siekia suderinti bausmės atpildo, visuomenės saugumo ir nuteistųjų resocializacijos tikslus. Nuoseklus perėjimas iš griežtesnio į švelnesnį režimą leidžia palaipsniui ruošti asmenį grįžimui į visuomenę, atsižvelgiant į tai, kad ilgalaikis buvimas įkalinimo įstaigose silpnina socialinius įgūdžius. Nors šis modelis atitinka EŽTT praktiką bei teisės į viltį principą, visgi jis labiau teorinis nei praktinis. Griežtas reguliavimas lemia, kad realus paleidimas dažnai nusikelia ilgam laikotarpiui, ypač tuomet kai padaroma nauja nusikalstama veika įkalinimo įstaigoje, o tai gali mažinti resocializacijos galimybes ir sustiprinti bausmės baudžiamąjį poveikį. Be to, ilgas bausmės švelninimo procesas, kurio galutinis etapas yra lygtinis paleidimas, didina finansinę naštą valstybei, kadangi nuteistieji ilgiau išlieka įkalinimo įstaigose net ir tuo atveju, kai jų rizika visuomenei yra sumažėjusi.

3.2. Tinkamiausio laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo modelio beieškant

Aptarus svarbiausius ir pagrindinius laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros modelius, tikslinga išnagrinėti ir apžvelgti, koks modelis yra tinkamiausias tiek valstybės, tiek nuteistųjų aspektu. Mišrus modelis, kaip ir aptarta anksčiau, laikomas griežtu, turinčiu sudėtingą dviejų pakopų mechanizmą – pirmiausia bausmė keičiama į terminuotą laisvės atėmimo bausmę, tik tuomet galimas lygtinis paleidimas. Tinkamiausias modelis Lietuvos valstybei būtų lygtinis paleidimas, jau anksčiau aptarti jo privalumai, tokie kaip pozityvus elgesio skatinimas, mažesnė finansinė naštą valstybei, reabilitacijos veiksmingumas ir pan. tik įrodo jo naudingumą. Šis modelis yra taikomas daugelyje Europos valstybių narių (pvz., Suomijoje, Italijoje, Prancūzijoje). Lygtinio paleidimo modelio praktinę vertę patvirtina ir mokslininkai teigdami, kad „tokie modeliai, kai terminuotas laisvės atėmimas iki gyvos galvos (atlikus šios bausmės nemažą laikotarpį) iš karto keičiamas į lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų, yra kur kas pažangesni“¹¹¹. Ši pozicija atskleidžia šiuolaikinės baudžiamosios politikos kryptį, kuri yra orientuota į

¹¹¹ Nevera ir Jurka, *supra note*, 4: 89.

resocializaciją, tačiau kartu svarbu akcentuoti klausimą dėl praktinio šio modelio įgyvendinimo Lietuvos baudžiamojoje sistemoje. Svarbu užtikrinti, kad lygtinio paleidimo mechanizmas būtų ne tik formalus, bet ir praktiškai/realiai prieinamas nuteistiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės. Lygtinio paleidimo modelis yra kur kas lankstesnis nei mišrus modelis, lankstumas pasireiškia tuo, kad nuteistajam nereikia atlikti papildomos 5-10 metų laisvės atėmimo bausmės, kas suteikia galimybę priimti sprendimą atsižvelgiant į nuteistojo pavojingumą ir elgesį, o svarbiausia skatina resocializacijos pažangą, kadangi tai nuteistiesiems suteikia realesnę ir aiškesnę viltį išeiti į laisvę. Svarbu pažymėti ir finansinių kaštų sumažinimą, kadangi nuteistųjų laikymas įkalinimo įstaigoje, valstybei nėra naudingas. Lietuvos kalėjimų tarnybos direktoriaus įsakyme nurodoma, kad „reikia skaičiuoti ne tik nuteistojo išlaikymo kaštus esamu laiku, bet ir kiek tai kainuos ateityje, jeigu su nuteistuoju nebus dirbama kokybiškai – menkai investuojama į nuteistųjų darbo ir socialinių įgūdžių ugdymą, priklausomybių gydymą, elgesio keitimo programas ir kita“¹¹². Nuteistojo vienos dienos išlaikymas 2023 metais Lietuvos valstybei kainavo vidutiniškai 37 eurus¹¹³. Lygtinai paleistą asmenį prižiūri probacijos įstaigos ir šių įstaigų prižiūrimas asmuo valstybei kainuoja mažiau nei būdamas įkalinimo įstaigoje. Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad probacijos tikslas yra užtikrinti veiksmingą nuteistųjų reintegraciją į visuomenę ir sumažinti pakartotinio nusikalstamumo riziką. Asmeniui yra sudaromas individualus probacijos priežiūros planas, taip jam padedama grįžti į visuomenę, stebima ar jis laikosi nustatytų sąlygų bei siekiama užtikrinti, kad asmuo nepadarytų naujo nusikaltimo.

Taigi, galima teigti, kad lygtinio paleidimo modelis laikytinas pažangesne ir lankstesne alternatyva Lietuvos valstybės pasirinktam mišriam bausmės pakeitimo modeliui. Jis yra labiau orientuotas į resocializaciją ir labiau pritaikomas individualiai nuteistojo situacijai, todėl sudaro geresnes sąlygas sėkmingai reintegracijai į visuomenę. Vis dėlto pažymėtina, kad lygtinio paleidimo sistema turi būti ne tik formaliai įtvirtinta, bet ir realiai bei nuosekliai taikoma praktikoje. Asmeniui taikoma probacija prisideda prie valstybės finansinės naštos mažinimo, nes yra ekonomiškai efektyvesnis pasirinkimas nei ilgalaikis įkalinimas. Jo esmė – per individualizuotą priežiūros ir pagalbos planą užtikrinti veiksmingą nuteistojo reintegraciją į visuomenę bei užkirsti kelią pakartotinių nusikaltimų padarymo galimybei.

¹¹² Įsakymas „Dėl kalėjimų departamento prie Lietuvos respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2022 m. Vasario 7 d. Įsakymo nr. V-28 „dėl kalėjimų departamento prie Lietuvos respublikos teisingumo ministerijos strateginės veiklos gairių 2022–2030 m. Patvirtinimo“ pakeitimo“, Lietuvos Kalėjimų Tarnyba, LRV, žiūrėta 2026 m. gegužės 6 d., <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1729766818/1677/Gaires.pdf>.

¹¹³ „Lietuvos įkalinimo įstaigos ir tvarka jose – klaidus sovietmečio paveldas“, MRU, cituota iš Agnė Piepaliūtė, „IQ“ žurnalas, žiūrėta 2026 m. gegužės 6 d., <https://www.mruni.eu/news/agne-piepaliute-lietuvos-ikalinimo-istaigos-ir-tvarka-jose-klaidus-sovietmecio-paveldas/>.

Apibendrinant pažymėtina, kad bausmės peržiūros modeliai skiriasi savo orientacija į resocializaciją, kontrolės intensyvumą ir praktinio taikymo lankstumą. Bausmės pakeitimo modelis labiau orientuotas į individualią nuteistojo situaciją, tuo tarpu lygtinio paleidimo modelis laikytinas ekonomiškai ir socialiai efektyvesne priemone. Lietuvos pasirinktas mišrus modelis pasižymi griežtumu ir ilgu procesu. Pažangiausias laikytinas lygtinio paleidimo modelis, labiausiai atitinkantis resocializacijos ir reintegracijos į visuomenę tikslus.

IŠVADOS

1. Tyrimo metu pasitvirtino ginamasis teiginys, kad Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtintas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo modelis, nors formaliai atitinka resocializacijos ir teisės į viltį principus, praktikoje išlieka orientuotas į griežtą nuteistojo vertinimą bei visuomenės saugumo prioritetą. Šio teiginio pagrindimas pateikiamas tolesnėse išvadose. Taip pat pasitvirtino ginamasis teiginys, kad Lietuvos valstybės pasirinktas mišrus bausmės švelninimo modelis nepakankamai užtikrina realų teisės į viltį principo įgyvendinimą. Šio teiginio pagrindimas pateikiamas tolesnėse išvadose.
2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės (toliau ir – bausmės) instituto formavimuisi esminę reikšmę turėjo mirties bausmės panaikinimas Lietuvoje. Reikšmingą poveikį tolesnei šio instituto raidai turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą*, po kurio 2019 metais buvo pakeistas BK 51 straipsnyje įtvirtintas teisinis reguliavimas ir sudaryta galimybė peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Tuo siekiama stiprinti resocializacijos reikšmę ir užtikrinti nuteistųjų *teisę į viltį*.
3. Pagal EŽTT praktiką laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsniui, tačiau valstybės privalo užtikrinti realią galimybę šią bausmę peržiūrėti. EŽTT pabrėžia svarbą nuteistiesiems žinoti, kokiomis sąlygomis jų bausmė gali būti sušvelninta, taip pat būtinumą įtvirtinti aiškų ir veiksmingą šios bausmės peržiūros mechanizmą.
4. Lietuvos nacionalinės teisės analizė atskleidė itin griežtą šios bausmės peržiūros mechanizmą. BK 51 straipsnyje įtvirtintos sąlygos – nuteistojo elgesys bausmės atlikimo metu, nusikalstamo elgesio rizika, bausmės poveikis bei žalos atlyginimas – yra vertinamojo pobūdžio, todėl sprendimas dėl sušvelninimo paliekamas teismo diskrecijai:
 - 4.1. Formalus dvidešimties metų kriterijus suteikia teisę nuteistiesiems kreiptis dėl bausmės peržiūros, tačiau šis terminas savaime nereiškia švelninimo. Išryškėjęs su resocializacijos prioritetu sunkiai suderinamas aspektas, kad sprendimas švelninti bausmę pagal BK 51 straipsnį reiškia, jog nuteistasis toliau turės atlikti terminuotą laisvės atėmimo bausmę, kurios terminas gali svyruoti nuo penkerių iki dešimties metų.
 - 4.2. Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas yra vienas iš esminių kriterijų sprendžiant dėl bausmės švelninimo. Šiuo vertinimu siekiama nustatyti, ar nuteistasis ateityje nekels grėsmės visuomenei, todėl atsižvelgiama į socialinio tyrimo išvadas, specialistų vertinimus, nuteistojo elgesį ir jo asmenybės pokyčius.
 - 4.3. Nuteistojo elgesys bausmės atlikimo metu vertinamas analizuojant visą bausmės atlikimo laikotarpį, atsižvelgiant į drausminių nuobaudų ir paskatinimų santykį,

dalyvavimą resocializacijos programose, darbinę veiklą bei elgesio stabilumą. Esminė reikšmė suteikiama ilgalaikiam ir nuosekliam teigiamam elgesiui. Probleminiu aspektu laikytina tai, kad net ir seniai padaryti vidaus tvarkos pažeidimai įkalinimo įstaigoje gali turėti reikšmingos įtakos sprendžiant dėl bausmės švelninimo.

- 4.4. Bausmės tikslų pasiekimo ir bausmės poveikio nuteistajam vertinimu siekiama nustatyti, ar nuteistasis pasitaisė, ar sumažėjo jo pavojingumas ir ar tolesnis kalinimas tebėra būtinas. Probleminis aspektas tas, kad ši, kaip ir dauguma kitų aplinkybių, yra vertinamojo pobūdžio, teisės aktai aiškių vertinimo kriterijų nenustato.
- 4.5. Žalos atlyginimo kriterijus vertinamas individualiai, atsižvelgiant ne tik į atlygintos žalos dydį, bet ir į nuteistojo pastangas ją atlyginti, darbinę veiklą, mokėjimų nuoseklumą bei atlyginimo savarankiškumą. Pastebėta, kad žalos atlyginimas taip pat siejamas su atsakomybės prisiėmimu ir kritišku požiūriu į padarytą nusikalstamą veiką.
5. Nustatyta, kad bausmės švelninimo sąlygos skirtingose teisinėse sistemose yra panašios. Pagrindinis skirtumas siejamas su formalioju kriterijumi – minimaliu bausmės atlikimo terminu. Šis terminas svyruoja nuo 10 iki 58 metų. Kiti kriterijai, nuteistojo elgesys bausmės atlikimo metu, bausmės tikslai, pavojingumas visuomenei, tolimesnio nusikalstamo elgesio rizika ir žalos atlyginimas – užsienio valstybėse ir Lietuvoje yra panašūs.
6. Išskirtini trys pagrindiniai bausmės švelninimo modeliai: laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo kita bausme, lygtinio paleidimo taikymo ir miršus.
 - 6.1. Bausmės pakeitimo modelis gali būti vertinamas kaip tam tikras balansas tarp visuomenės interesų ir nuteistojo teisių. Viena vertus, jis leidžia užtikrinti atsakomybės principo įgyvendinimą, kita vertus – išvengti perteklinės izoliacijos, kuri būdinga laisvės atėmimo bausmei.
 - 6.2. Lietuvos teisėje pasirinktas mišrus bausmės peržiūros modelis, grindžiamas progresyvaus bausmių atlikimo principu. Taip pat siekiama suderinti visuomenės saugumo, bausmės tikslų ir nuteistųjų resocializacijos interesus. Šis modelis leidžia palaipsniui pereiti iš griežtesnių bausmės atlikimo sąlygų į švelnesnes, taip sudarant prielaidas asmens reintegracijai į visuomenę. Tačiau šis modelis pasižymi griežtumu, todėl reali galimybė švelninti bausmę dažnai tampa sudėtinga.
 - 6.3. Lygtinio paleidimo modelis laikytinas lankstesne ir labiau į resocializaciją orientuota alternatyva. Lyginant su mišriu modeliu, probacijos taikymas leidžia užtikrinti nuteistojo priežiūrą, mažina pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką ir kartu valstybės finansinę naštą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nacionaliniai teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2025 m. balandžio 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.
2. 1998 m. gruodžio 21 d. „Lietuvos Respublikos nuteistų mirties bausmė asmenų, kuriems ši bausmė nebuvo įvykdyta, mirties bausmės pakeitimo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.068F725D8B8D>.
3. 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymas. LRS. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69823?ifwid=-14a8k4bvtr>.
4. „Dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo“. TAR. Žiūrėta 2026 m. kovo 11 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F1C04F2A8496/asr>.
5. „Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2026 m. balandžio 23 d. <https://www.e-tar.lt/portal/tt/legalAct/TAR.58398896D322/asr>.
6. Įsakymas „Dėl kalėjimų departamento prie Lietuvos respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2022 m. Vasario 7 d. Įsakymo Nr. V-28 „Dėl kalėjimų departamento prie Lietuvos respublikos teisingumo ministerijos strateginės veiklos gairių 2022–2030 m. Patvirtinimo“ pakeitimo“. Lietuvos Kalėjimų Tarnyba. LRV. Žiūrėta 2026 m. gegužės 6 d. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1729766818/1677/Gaires.pdf>.

Tarptautiniai teisės aktai:

7. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD>.
8. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.181EDAC3A371>.
9. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 6 dėl mirties bausmės panaikinimo, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11“. TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C1E5EBB2DE67>.

10. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13 dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais“. TAR. Žiūrėta lapkričio 7 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F73CA7634461>.
11. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.261D576EDC40>.

Užsienio valstybių teisės aktai:

12. „Code de procédure pénale“. République Française Žiūrėta 2026 m. kovo 26 d. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/.
13. „Code pénal“. République Française. Žiūrėta 2026 m. kovo 26 d. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719.
14. „Codice penale“. United Nations Office on Drugs and Crime. Žiūrėta 2026 m. kovo 27 d. https://www.unodc.org/cld/document/ita/1930/codice_penale.html.
15. „Criminal Code“. Ministry of Justice, Finland. Žiūrėta 2026 m. kovo 27 d. <https://www.finlex.fi/api/media/statute-foreign-language-translation/893995/mainPdf/main.pdf?timestamp=2025-12-04T06%3A17%3A49.000Z>.
16. „German Criminal Code“. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. Federal Office of Justice. Žiūrėta 2026 m. kovo 24 d. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.
17. „The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2023“. Overheid. Žiūrėta 2026 m. kovo 30 d. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-faa96875fef77af167a9133bd3625c0e9b45fa89/pdf>.
18. „Wetboek van Strafrecht“. Overheid. Žiūrėta 2026 m. kovo 30 d. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2026-01-01>.

Užsienio valstybių Konstitucinio teismo ir teismų praktika:

19. 2019 m. spalio 23 d. Italijos Konstitucinio Teismo sprendimas Nr. 253. Corte Costituzionale. Žiūrėta 2026 m. kovo 29 d. https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S_253_2019_EN.pdf.
20. 2021 m. vasario 24 d. Kasacinio teismo sprendimas Nr. 12782. Brocardi. Žiūrėta 2026 m. kovo 29 d. <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-primo/titolo-vi/capo-ii/art176.html>.

21. 2023 m. spalio 19 d. Kasacinio teismo sprendimas Nr. 5522. Brocardi. Žiūrėta 2026 m. kovo 29 d. <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-primo/titolo-vi/capoi/art176.html>.
22. 2025 m. birželio 11 d. Kasacinio teismo sprendimas Nr. 31681. Brocardi. Žiūrėta 2026 m. kovo 29 d. <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-primo/titolo-vi/capoi/art176.html>.

Specialioji literatūra:

23. Čėsniienė, Ilona, Alfredas Laurinavičius ir Laura Ustinavičiūtė. „Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas Lietuvoje: esama situacija ir raidos tendencijos“. Kriminologijos studijos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, Nr. 3 (2015): 74. https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_MRU/gukqv2/alma9917323378508451.
24. Dermontas, Julius. „Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme rehabilitacija“. Acta paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, t. 15 (2005): 223. <https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/34530>.
25. Gavrilovienė, Marta. „Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas taikant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“. Jurisprudencija: mokslo darbai 6, 84 (2006): 93. https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_MRU/19e22iu/alma9917323761808451.
26. Indrišionis, Darius „Mirties bausmė Lietuvos SSR 1950 – 1990 m.: teisiniai pagrindai ir periodizacija“. *Genocidas ir Rezistencija* 1, (39) 2016: 69-77. <https://www.zurnalai.vu.lt/gr/lt/article/view/35732/33966>.
27. Mališauskaitė, Sonata. „Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai“. Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 47(39) (2003): 81-86. <https://repository.mruni.eu/handle/007/13442>.
28. Namavičius, Justas. „Laisvės atėmimo iki gyvos galvos reforma Lietuvoje“. *Teisė*: 127 (2023): 79-95. https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_NETWORK/5bfmq8/alma9917314956508451.
29. Nath, Akash ir S. Sri Ganesh Prasad. „Validating the commutation of death sentence using human ‘capabilities’“. Discover Global Society: 2, 100 (2024): 3. <https://doi.org/10.1007/s44282-024-00116-x>.
30. Nevera, Andrius ir Raimundas Jurka. „Laisvės atėmimo iki gyvos galvos pakeitimas terminuoto laisvės atėmimo bausme“. *Lietuvos teisė 2019 : esminiai pokyčiai*. 2019: 86-91. https://www.lvb.lt/permalink/370LABT_NETWORK/5bfmq8/alma9913054535208451.

31. Sakalauskas, Gintautas, Liubovė Jarutienė, Vaidas Kalpokas ir Rūta Vaičiūnienė. *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. (Vilnius: Teisės institutas, 2020). <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>.
32. Žukauskienė, Lilia ir Vaidas Viršilas. „Alternatyvi laisvės atėmimui bausmė, kaip jaunuolių socialinės atskirties prevencijos veiksnys“. *Tiltai* 3, 40 (2007): 68. <https://www.lituanistika.lt/content/17408>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

33. 1989 m. liepos 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Soering prieš Jungtinę Karalystę. HUDOC. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>.
34. 2013 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje, „Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“. HUDOC. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 20 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>.
35. 2014 m. spalio 13 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „László Magyar prieš Vengriją“. HUDOC. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 18 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144109>.
36. 2016 m. balandžio 26 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „Murray prieš Nyderlandus“. HUDOC. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162614>.
37. 2017 m. gegužės 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje „Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą“. HUDOC. Žiūrėta 2025 m. balandžio 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180542>.
38. 2024 m. balandžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje al-Hawsawi prieš Lietuvą. HUDOC. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 7 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-230250>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1988 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/fr/legalAct/TAR.D23663319EF3>.

Nacionalinių teismų praktika:

40. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. birželio 20 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-164-478/2024. Infolex. Žiūrėta 2026 m. gegužės 8 d.
41. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 18 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-56-851/2024. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 15 d.
42. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. lapkričio 27 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-288-870/2024. Infolex. Žiūrėta balandžio 15 d.
43. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. liepos 31 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-193-966/2024. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.
44. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. gruodžio 16 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-276-627/2025“. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. liepos 17 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-190-478/2025. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. rugsėjo 30 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-237-1076/2025. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.
47. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. sausio 23 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-10-966/2025. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.
48. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. spalio 6 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-239-449/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.
49. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. spalio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-241-1243/2025. Infolex. Žiūrėta 2026 m. gegužės 8 d.
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. spalio 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243-843/2025. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. balandžio 1 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-53-626/2026. Infolex, Žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. balandžio 13 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-61-870/2026. Infolex. Žiūrėta 2026 m. gegužės 8 d.
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. kovo 24 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-44-626/2026. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 7 d.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. kovo 26 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-50-487/2026. Infolex. Žiūrėta 2026 m. balandžio 9 d.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2026 m. kovo 26 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-50-487/2026. Infolex. Žiūrėta 2026 m. gegužės 10 d.

Kiti šaltiniai:

56. „Dėl lygtinio paleidimo (parole) Rec(2003)22“. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. rugsėjo 24 d. rekomendacija, Council Of Europe. Žiūrėta 2026 m. balandžio 23 d. [https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805df03f%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805df03f%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).
57. „Life imprisonment“. Government of the Netherlands. Žiūrėta 2026 m. kovo 30 d. <https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/custodial-sentences>.
58. „Lithuania: Further information on fear of imminent execution: Boris Dekanidze“. Amnesty International. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 5 d. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur53/004/1995/en/>.
59. „Parole“. République Française. Žiūrėta 2026 m. kovo 26 d. <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F32562?lang=en&utm>.
60. „Strengthening of the role of the United Nations with regard to the maintenance and consolidation of international peace and security, the development of co-operation among all nations and the promotion of the rules of international law in relations between States. Report of the Secretary-General.“. United Nations. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d. <https://digitallibrary.un.org/record/852687?v=pdf>.
61. 1998 m. gruodžio 14 d. „Baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.68927?jfwid=-14a8k4bvtr>.
62. 1998 m. gruodžio 14 d. Dekretas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54-1, 71, 75, 105, 227-1, 227-3 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl asmenų, nuteistų mirties bausme, kuriems ši bausmė nebuvo įvykdyta, mirties bausmės pakeitimo laisvės atėmimu iki gyvos galvos“ projektų pateikimo svarstyti Lietuvos Respublikos Seimui“. LRS. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69070?jfwid=-14a8k4bvtr>.
63. 2018 m. rugsėjo 4 d. „Bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 167(1) straipsniu įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/587b6310b00011e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=oxw0mydfj>.
64. 2018 m. rugsėjo 4 d. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3601 straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 1671 straipsniu

- įstatymo projektų“. LRS. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/e05c6400b00011e8aa33fe8f0fea665f?utm>.
65. Amnesty International report. „Death sentences and executions 2024“. Amnesty International. Žiūrėta balandžio 14 d. <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.
66. Dessecker, Axel ir Elena Rausch. „Die Vollstreckung lebenslanger Freiheitsstrafen Dauer und Gründe der Beendigung im Jahr 2021“. Kriminologische Zentralstelle (2023): 13. https://www.researchgate.net/publication/366836717_Die_Vollstreckung_lebenslanger_Freiheitsstrafen_Dauer_und_Gründe_der_Beendigung_im_Jahr_2021.
67. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). „Situation of life-sentenced prisoners“ (Extract from the 25th General Report of the CPT, published in 2016). Council of Europe. Žiūrėta 2026 m. gegužės 5 d. <https://www.coe.int/en/web/cpt/life-sentenced-prisoners>.
68. Laurinaitytė, Ilona ir Laura Ustinavičiūtė – Klenauskė. „Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų OASys instrumentu patikimumas“. Vilniaus universitetas. Žiūrėta 2026 m. kovo 11 d., https://www.fsf.vu.lt/naujienos/fakulteto-ivykiai/6993-nusikalstamo-elgesio-rizikos-vertinima-lietuvoje-atliekanciu-specialistu-darbo-ypatumai?fbclid=IwdGRjcAO_gEZjbGNrA79_-WV4dG4DYWVtAjExAHNydgMGYXBwX2lkDDM1MDY4NTUzMTcyOAABHjVo8dRt54xxPe83-OTuv8NAXZv_KpbPmeGCl5Y6O1nVbQ20_TPnJRe7J1_F_aem_BT4CrbkSfb4E_xqE_CYqv6A.
69. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas (Suvestinė redakcija nuo 2019-01-01 iki 2019-03-31). TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 24 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/JGwfbuTgYF>.
70. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas (Suvestinė redakcija nuo 2019-04-03 iki 2019-07-05). TAR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 24 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/LjauHGxmKP>.
71. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51, 66 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3601 straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 69, 137, 140 ir 157 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 1671

- straipsniu įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“. LRS. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/be76a821af7211e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=oxw0mydfj>.
72. Ministry of Justice and National Offender Management Service, „A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys) 2009–2013“. Gov.uk. Žiūrėta 2026 m. kovo 7 d. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7f676fed915d74e33f6380/research-analysis-offender-assessment-system.pdf>.
73. Piepaliūtė, Agnė. „IQ“ žurnalas. Žiūrėta 2026 m. gegužės 6 d. <https://www.mruni.eu/news/agne-piepaliute-liuvos-ikalinimo-istaigos-ir-tvarka-jose-klaikus-sovietmecio-paveldas/>.
74. Public International Law & Policy Group NL. „The legality of life imprisonment: comparative analysis of International, European, and Dutch law“, (2016): 21. <https://pilp.nu/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>.
75. Texas Board of Pardons and Paroles, 1978 Handbook on Parole, Mandatory Supervision, and executive Clemency of the Texas Board of Pardons and Paroles, (Austin Building 17th and Congress Avenue Austin, Texas 78701, 1978), 53. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/47793NCJRS.pdf>.
76. Wissenschaftliche Dienste. „Titel: Lebenslange Freiheitsstrafe – was bedeutet das in Deutsch“. *Aktueller Begriff* (2024): 1. <https://www.bundestag.de/resource/blob/1033800/7f8a1746133aaa86b665e1196428c03d/Lebenslange-Freiheitsstrafe-was-bedeutet-das-in-Deutschland-.pdf>.

ANOTACIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe atskleidžiama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vieta bausmių sistemoje ir jos teisinio reguliavimo raida Lietuvoje. Taip pat nagrinėjamos laisvės atėmimo iki gyvos galvos pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausme sąlygos bei peržiūros ir pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausme modeliai. Nagrinėjamas Lietuvos valstybės pasirinktas bausmės peržiūros mišrus modelis.

Nustatyta, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės instituto formavimuisi esminę reikšmę turėjo mirties bausmės panaikinimas Lietuvoje. Nustatyta, kad pakeitimas terminuota laisvės atėmimo bausme yra griežtas procesas. Teismais vertina nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, elgesį bausmės atlikimo metu, bausmės tikslų pasiekimą ir žalos atlyginimo klausimus. Šios sąlygos yra vertinamojo pobūdžio ir vertinamos kiekvienu atveju individualiai, tad sprendimas dėl bausmės sušvelninimo paliekamas teismo diskrecijai. Taip pat analizė atskleidė Lietuvos valstybės pasirinkto mišraus modelio problematiką, kuri siejama su būdingu griežtumu, ko pasėkoje reali galimybė pasinaudoti bausmės sušvelninimu ar lygtiniu paleidimu dažnai tampa sudėtinga. Ilgas bausmės švelninimo procesas gali mažinti nuteistųjų motyvaciją keistis, didinti valstybės finansinę naštą dėl ilgalaikio asmenų laikymo įkalinimo įstaigose.

Reikšmingi žodžiai: laisvės atėmimas iki gyvos galvos, bausmės švelninimas, bausmės peržiūra, resocializacija, teisė į viltį.

ANNOTATION

This master's thesis examines the place of life imprisonment within the penal system and the evolution of its legal regulation in Lithuania. It also examines the conditions for commuting life imprisonment to a fixed-term prison sentence, as well as models for reviewing and commuting life imprisonment to a fixed-term prison sentence. The mixed model of sentence review chosen by the Lithuanian state is analyzed.

It has been established that the abolition of the death penalty in Lithuania played a crucial role in the development of the institution of life imprisonment. It has been established that the conversion to a fixed-term prison sentence is a rigorous process. The courts assess the risk of the convicted person's criminal behavior, their conduct during the sentence, the achievement of the sentence's objectives, and issues of compensation for damages. These conditions are of a discretionary nature and are assessed on a case-by-case basis, so the decision to commute a sentence is left to the court's discretion. The analysis also revealed the challenges of the hybrid model chosen by the Lithuanian state, which is associated with inherent strictness, making it often difficult to realistically take advantage of sentence mitigation or parole. The lengthy process of sentence mitigation may reduce the motivation of convicts to change and increase the financial burden on the state due to the long-term detention of individuals in correctional facilities.

Keywords: life imprisonment, sentence reduction, sentence review, resocialization, right to hope.

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo temos pavadinimas – Laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

Temos aktualumas pasižymi tuo, kad Lietuvos valstybėje įtvirtintas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros modelis yra palyginti naujas – jis taikomas tik nuo 2019 m. Ši tema aktuali ir dėl to, kad vis dar trūksta mokslinių tyrimų, analizuojančių Lietuvos pasirinktą bausmės peržiūros modelį bei jo atitiktį resocializacijai. Taip pat stokoja BK 51 straipsnio 2 dalies praktinio taikymo analizės, atskleidžiančios, kokios konkrečios sąlygos ir aplinkybės lemia atsisakymą tenkinti nuteistojo prašymą pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Todėl šis baigiamasis darbas yra reikšmingas tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu.

Darbas sudarytas iš santrumpų sąrašo, įvado, 3 dėstymo dalių, išvadų, literatūros sąrašo, santraukos bei anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis.

Darbo tikslas - išanalizuoti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės ypatumus, jos vietą Lietuvos bausmių sistemoje ir įvertinti bausmės iki gyvos galvos taikymo sąlygas bei pasirinktą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuotu laisvės atėmimu modelį.

Metodai. Teoriniai metodai – mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, apibendrinimas. Empiriniai – dokumentų analizė.

Darbo uždaviniai ir išvados: atskleidžiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vietą bausmių sistemoje bei jos atsiradimo ir teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje prieita prie išvados, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra griežčiausia Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bausmė, kuri išsiskiria ne tik griežtumu, bet ir tikslu apsaugoti visuomenę. Šio instituto formavimuisi esminę reikšmę turėjo mirties bausmės panaikinimas, tolesnei jo raidai reikšmingą poveikį turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas. Išnagrinėjus EŽTT praktiką galima teigti, kad pati laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė neprieštarauja EŽTK 3 straipsniui, tačiau valstybė privalo užtikrinti realią galimybę ją peržiūrėti. Išanalizavus laisvės atėmimo iki gyvos galvos ypatumus Lietuvoje, prieita prie išvados, kad bausmės ypatumai atsiskleidžia per itin griežtą ir individualizuotą jos peržiūros mechanizmą, kurio metu teismas vertina BK 51 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas sąlygas. Išanalizavus užsienio šalių valstybių laisvės atėmimo iki gyvos galvos taikymo ypatumus galima daryti išvadą, kad bausmės švelninimo sąlygos skirtingose sistemose iš esmės panašios, pagrindinis skirtumas – formalusis kriterijus, kuris nustato minimalų bausmės atlikimo terminą, po kurio nuteistasis gali kreiptis dėl bausmės peržiūros. Išnagrinėjus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūrą ir pakeitimą terminuota laisvės atėmimo bausme prieita prie išvados, kad baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriami trys pagrindiniai bausmės peržiūros modeliai: lygtinio paleidimo, bausmės pakeitimo ir

mišrus modelis. Pastarąjį pasirinko Lietuvos valstybė, kuris pasireiškia griežtumu, taigi reali galimybė pasinaudoti bausmės švelninimu tampa ypatingai apsunkinta. Tad lygtinio paleidimo modelis laikytinas lakstesne ir labiau į resocializaciją orientuota alternatyva Lietuvos valstybės pasirinktam mišriam bausmės peržiūros modeliui.

SUMMARY

The title of this thesis – “Life Custodial Sentence”.

The relevance of this topic lies in the fact that the model for reviewing life imprisonment sentences established in Lithuania is relatively new—it has only been in effect since 2019. This topic is also relevant because there is still a lack of research analyzing the sentence review model chosen by Lithuania and its compatibility with resocialization. There is also a lack of analysis of the practical application of Article 51(2) of the Criminal Code, revealing what specific conditions and circumstances determine the refusal to grant a convicted person’s request to commute a life sentence. Therefore, this thesis is significant from both a theoretical and practical perspective.

The thesis consists of a list of abbreviations, an introduction, three main chapters, conclusions, a bibliography, a summary, and annotation in Lithuanian and English.

The purpose of the thesis is to analyze the characteristics of life imprisonment, its place in the Lithuanian penal system, and to evaluate the conditions for the application of life imprisonment as well as the selected model for replacing life imprisonment with a fixed-term prison sentence.

Methods. Theoretical methods—analysis of scientific literature, comparative analysis, generalization. Empirical methods—document analysis.

Objectives and conclusions of the study: by revealing the place of life imprisonment within the penal system and the evolution of its emergence and legal regulation in Lithuania, the study concludes that life imprisonment is the most severe punishment established in Article 42(1) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, distinguished not only by its severity but also by its purpose of protecting society. The abolition of the death penalty played a crucial role in the establishment of this institution, and the European Court of Human Rights had a significant impact on its subsequent development. An analysis of the ECHR’s case law suggests that life imprisonment itself does not violate Article 3 of the ECHR, but the state must ensure a real possibility for its review. An analysis of the specific features of life imprisonment in Lithuania leads to the conclusion that the nature of the sentence is reflected in an exceptionally strict and individualized review mechanism, during which the court assesses the conditions set forth in Article 51(2) of the Criminal Code. An analysis of the specific features of the application of life imprisonment in foreign countries leads to the conclusion that the conditions for sentence mitigation are essentially similar across different systems; the main difference being the formal criterion that establishes the minimum term of imprisonment after which the convicted person may apply for a review of the sentence. After examining the review of life imprisonment and its

conversion to a fixed-term prison sentence, it was concluded that criminal law doctrine distinguishes three main models of sentence review: parole, sentence modification, and a mixed model. The latter was chosen by the Lithuanian state, which is characterized by strictness, thus making the actual possibility of benefiting from a reduction in sentence particularly difficult. Therefore parole model should be considered a more flexible and resocialization-oriented alternative to the mixed sentence review model chosen by the Lithuanian state.